

Av fri vilja på fri tid

IDEELLT ARBETE I SVENSKA KYRKANS BARN-
OCH UNGDOMSVERKSAMHET PÅ 2020-TALET

SARA FRÄNSSON, JONAS BROMANDER & JOHAN VON ESSEN

Av fri vilja på fri tid

**IDEELLT ARBETE I SVENSKA KYRKANS BARN-
OCH UNGDOMSVERKSAMHET PÅ 2020-TALET**

Svenska kyrkan

POSTADRESS: 751 70 Uppsala

BESÖKSADRESS: Sysslomansgatan 4

TELEFON: 018-16 95 00

FAX: 018-16 96 40

WEBB: www.svenskakyrkan.se

FLER EXEMPLAR KAN BESTÄLLAS FRÅN SVENSKA KYRKANS WEBBSHOP:

<https://webbshop.svenskakyrkan.se>

ARTIKELNR: SK21314

ISBN: 978-91-86781-45-3

OMSLAGSFOTO: Alex Giacomini /Ikon

FORM: NewNormal

TRYCK: Ätta45, Stockholm 2021

INNEHÅLL

FÖRORD	6
KAPITEL 1	
INLEDNING	9
Syfte och frågeställningar.....	10
Organisation, metod och material.....	10
Genomförande av studien.....	11
Pandemin och svarsfrekvens.....	12
Bakgrund till studien utifrån tidigare forskning.....	14
Socialisation och uppväxtens betydelse för religöst engagemang.....	15
Motiv till ideellt arbete.....	16
Ungas ideella engagemang och hinder för det.....	17
Disposition.....	18
KAPITEL 2	
IDEELLT ARBETE I DET SVENSKA SAMHÄLLET	21
Ideellt arbete – ett mångtydligt och normativt laddat begrepp.....	21
Det ideella arbetets framväxt.....	22
Det svenska samhället.....	24
Sega strukturer i ett föränderligt samhälle.....	25
Omfattning och ålder.....	25
Medlemskap.....	28
Organisationskategorier.....	28
Att börja och fortsätta arbeta ideellt.....	29
Ideellt arbete i trossamfund.....	33
Civilsamhällets infrastruktur.....	34
Civilsamhällets kärntrupp.....	35
Förändringar i marginalen.....	36
KAPITEL 3	
TRENDER I BARN- OCH UNGDOMSVERKSAMHETEN 2000-2020	41
Svenska kyrkan är en ung kyrka.....	41
Färre barn i församlingarnas barnverksamhet.....	44
Vikande konfirmandtal och färre unga i ungdomsverksamheten.....	46
Upp- och nedgång i ideella ledare.....	49
Sammanfattning.....	52
KAPITEL 4	
DE IDEELLAS SOCIALA BAKGRUND OCH RELIGIOSITET	55
Förändringar i de ideellas sociala bakgrund sedan 1998.....	55
Förändringar i de ideellas relation till Svenska kyrkan som barn sedan 1998.....	56
En jämförelse med Svenska kyrkans medlemmar och den svenska befolkningen.....	57
De ideellas uppväxtvillkor.....	58
Fem olika typer av familjebakgrund bland ideella.....	61
Uppväxtförhållandena påverkar barndomens engagemang i Svenska kyrkan.....	63
Uppväxtförhållanden och förändringar i de ideellas religiositet sedan 1998.....	64
Sammanfattning.....	66

KAPITEL 5

VÄGAR TILL IDEELLT ARBETE I SVENSKA KYRKAN	69
Motiv till att börja arbeta ideellt	69
Fyra karaktäristiska motiv till ideellt arbete	72
Sammanfattning.....	75

KAPITEL 6

REKRYTERING OCH INTRODUKTION	79
Att ställa frågan	79
Förändringar i församlingarnas arbete med rekryteringsplaner	81
Mottagande och introduktion	83
Församlingarna har olika krav på unga och äldre	84
Sammanfattning.....	86

KAPITEL 7

ATT STANNA SOM IDEELL	89
Fyra drivkrafter för det ideella arbetet	89
Förändringar i ideellas drivkrafter sedan 1998	92
Kombinerade drivkrafter till att fortsätta det ideella församlingsarbetet	94
De som sätter plikten först.....	95
De starkt omotiverade.....	95
De omotiverade.....	96
De som betonar tro och innehåll	96
De välförankrade	97
De socialt ensidiga	97
De socialt religiösa	97
Framtida rörelser	98
Sammanfattning.....	98

KAPITEL 8

ARBETET I FÖRSAMLINGEN	101
Innehållets förändringar sedan 1998	101
Överlappande arbete i församlingarnas liv	102
Ledarskap och ansvarstagande jämfört med 1998	104
Tidsinvestering	105
Tidsinvestering och engagemang bland olika typer av ideella.....	108
Sammanfattning.....	111

KAPITEL 9

STANNA ELLER LÄMNA I PANDEMINS SPÅR	113
Förändringar i barn- och ungdomsverksamheten under pandemin	113
Strategier under pandemin påverkar antalet ideella ledare i församlingen	116
Förändringar i arbetets intensitet under pandemin.....	117
Pandemin formar attityder till framtiden.....	119
Anledningar till att inte vilja arbeta ideellt längre.....	120
Sammanfattning.....	124

KAPITEL 10

UPPMUNTRAN, PENGAR OCH ANSVAR	127
Att få uppmuntran av anställda	127
Symbolisk ersättningar som en del av församlingarnas uppskattning	128
Framtidens ansvarsfördelning.....	131
Sammanfattning.....	133

KAPITEL 11

LÄRANDE OCH UNDERVISNING I FRAMTIDEN	137
Att växa i tro och liv i församlingen.....	139
Att fördjupa tron på egen hand.....	142
Sammanfattning.....	144

KAPITEL 12

SAMMANFATTANDE SLUTSATSER	147
Likheter och skillnader över tid.....	148
Konfirmationen, en katalysator för ideellt arbete.....	150
Att växa med ansvar.....	151
Bakgrund, motiv och drivkrafter.....	152
Utmaningar i att tala tro.....	153
Volontärisering och pietisering.....	155
Ersättning – bra eller dåligt?.....	156
Professionalisering och idealitet.....	157

BILAGA 1

METOD, MATERIAL OCH AVGRÄNSNING	161
Förändringar i enkäten 1998 och 2021.....	161
Avgränsningar.....	161
Genomförande av enkätinsamlingen i församlingar.....	162
Svarsfrekvens i undersökningen.....	163
Pandemi och utmaningar i genomförandet av studien.....	166
Metod och analystekniker.....	167
Kontroll av resultaten.....	167
Referensgruppshantering.....	169
Beskrivande statistik och balansmått.....	170
Latenta mönster och explorativ faktoranalys.....	170
Kategorisering och klusteranalys.....	171
Förklarande statistik och regressionsanalyser.....	172

BILAGA 2

ENKÄTFRÅGOR OCH SVARSFÖRDELNING	175
--	-----

BILAGA 3

RESULTAT I FÖRHÅLLANDE TILL KAPITEL 2	185
--	-----

REFERENSLISTA	186
----------------------------	-----

FÖRORD

Maj-Lis arbetade som sjuksköterska på sjukhuset, men för mig var hon en av ledarna i den barngrupp i kyrkan där jag var med. Maj-Lis hade inte fött egna barn, men jag kände mig som en av hennes flickor. Det var en rikedom att som barn, genom kyrkans verksamhet, få knyta an till andra vuxna än de egna föräldrarna. De blev förebilder i tro och liv och möjliggjorde för mig att växa. Maj-Lis var det vi nu kallar ideell ledare.

Men hur kan det komma sig att det är så svårt att bli ideell i Svenska kyrkan nuförtiden? Om en nu inte är alldeles nykonfirmerad, för då går det oftast bra. Men om någon är 25 år, eller 37? Kanske rent av 53? Då hör jag många berättelser om hur villiga personer tycker det är svårt, rent av omöjligt att bli ideell i Svenska kyrkan förutom att bli kyrkvärd eller körsångare.

Den här studien fokuserar på ideellt arbete inom kyrkans barn- och ungdomsverksamhet. Den har utförts under rådande pandemi. Pandemin har skakat om förutsättningarna för församlingslivet. Ett par årgångar av barn och unga har haft mycket begränsade möjligheter att knyta an till kyrkans verksamheter, och ideella ledare har behövt hålla sig hemma. Kommer de att ge kyrkan en ny chans när pandemin har klingat av? Samtidigt ger pandemin oss en möjlighet att stanna upp och reflektera över hur vi vill arbeta när församlingsarbetet börjar om på nytt. I den reflektionen bidrar denna och andra studier med värdefull kunskap.

Många i studien är unga och har inte fyllt 25 år. Det är underbart med alla unga ideella. Många församlingar har verkligen lyckats väl med att erbjuda de nykonfirmerade ett fortsatt engagemang. Men hur är det för dem som är lite äldre? Studien visar att ju äldre någon blir, desto mindre ansvar ges. Varför blir det så? Varför är det inte möjligt att fortsatt få växa i ansvar?

Av någon hörde jag; "20–30-åringar har inget att göra i vår kyrka." Det grep tag i mig. Vi vet att etableringsåldern, då en ung människa har jobb och ett eget boende, inträffar allt senare. Det betyder att tidsglappet har ökat från tiden som konfirmand och ung konfirmandledare till ett stadgat vuxenliv då det kan bli aktuellt att söka sociala kontakter på en ny boendeort eller komma med sina barn till öppna förskolan. I det glappet hittar många inget i församlingslivet som känns naturligt att knyta an till. Något har gått förlorat på vägen när vi har utvecklat församlingsarbetet.

Samtidigt säger vi i kyrkoordningen att "Svenska kyrkan inbjuder alla att tillhöra trons folk och dela dess liv." Varför är det då så svårt att få engagera sig i sin kyrka?

Som ny biskop gjorde jag en rundresa i Luleå stift för att höra hur det går till när "människor kommer till tro på Kristus och lever i tro, en kristen gemenskap skapas och fördjupas, Guds rike utbredds och skapelsen återupprättas", som kyrkoordningen formulerar hela syftet med kyrkans arbete. Svaren jag fick då stämmer väl med det som beskrivs i den här studien.

Församlingarnas erfarenheter visar att det är främst när människor ges möjlighet att inte bara passivt ta emot, utan också bidra i församlingen som både tron och gemenskapen växer. Att anförtros uppgifter som betyder något för andra människor skapar samhörighet och stärker tron. I församlingar med ett starkt ideellt arbete finner också arbetet för skapelsens återupprättande och Guds rike av rättvisa och fred sina former.

Det är glädjande att läsa att många som stannar kvar som ideell ledare vill få fördjupning både i tron och i sin uppgift. Då är det mycket bekymmersamt att upptäcka att så många som två tredjedelar av församlingarna uppger att de inte har någon som helst form av fördjupning i kristen tro. Två tredjedelar. Det är självklart att kyrkan har i uppdrag att rusta dem som vill ta ansvar i kyrkan. Vem skulle ge fördjupning i kristen tro om inte kyrkan själv ger det? Därför är programmet för Undervisning och lärande, som biskopsbrevet "... och lär dem ..." ansluter till så viktigt. Låt oss öka vår frimodighet i att hitta former där vi delar evangeliet med varandra.

Denna studie är brännhet. Den pekar på att det är möjligt att öppna upp för ideellt engagemang i barn- och ungdomsarbetet. Vårt målmedvetna lyckade arbete bland de nykonfirmerade visar det. Samtidigt behöver vi bredda var vi rekryterar så att fler än de som just avslutat sin konfirmation får frågan. Många församlingar har byggt upp en medveten struktur och hållning kring att erbjuda nykonfirmerade att få vara kvar och ta ansvar som ledare för nya grupper. Denna kunskap kan vi använda för att skapa arbetsformer som ger plats för ideella ledare i andra åldrar och i andra uppgifter.

Biskop Åsa Nyström
22 december 2021

Inledning

Den här rapporten handlar om idealitet i Svenska kyrkans barn- och ungdomsverksamhet. Många av dem som idag arbetar ideellt i församlingarnas verksamhet kan i framtiden bli företrädare för Svenska kyrkan. Samtidigt utgör det ideella arbetet som sådant en viktig del av dagens kyrkoliv. Kunskap om varför människor lägger ner sin fria tid i församlingarnas arbete med barn och unga, samt om idealitetens roll i församlingarna idag, bidrar därmed till förståelse för att bygga morgondagens kyrka. Sådan kunskap kan ge handlingsberedskap i en föränderlig tid, där många församlingar får färre medlemmar och därmed lägre intäkter och färre anställda. Sedan 1998 har Svenska kyrkan minskat med över 1,75 miljoner medlemmar¹, och sällar sig därmed till den negativa utveckling som präglat folkrörelser generellt under 2000-talet.

Svenska kyrkan är landets största civilsamhällesorganisation med 5,7 miljoner medlemmar. Det medför att trossamfundet har andra förutsättningar att bedriva verksamhet än andra organisationer i det svenska civilsamhället. Svenska kyrkan intar också en särställning i relation till ideellt arbete ur ett historiskt perspektiv, vilket kan antas påverka förutsättningar att låta dem som arbetar ideellt bedriva verksamhet än idag. Fram till millennieskiftet var Svenska kyrkan en statskyrka. Relationsförändringen 2000 innebar dock att trossamfundet och staten gick skilda vägar. Svenska kyrkans församlingar tog därmed i allt väsentligt formen av privaträttsliga ideella föreningar. Men de skiljer sig mot flertalet organisationer inom civilsamhället med sina 22 400 anställda. Detta innebär att Svenska kyrkans församlingar i genomsnitt har 15 anställda, vilket är en hög professionaliseringsgrad. Både anställda och ideella bär verksamheten, till skillnad från i de flesta andra organisationer inom det svenska civilsamhället som inte har några anställda alls eller bara några få. Både den internationella och svenska forskningen kring professionalisering menar att samspelet mellan ideella och anställda ofta kantas av friktion och Svenska kyrkans församlingar är inte något undantag.² Genom att sätta fokus på möjligheter och utmaningar i dagens ideella arbete inom Svenska kyrkans barn- och ungdomsverksamhet bidrar rapporten med fördjupad förståelse för

1. Svenska kyrkans statistikdatabas.

2. Hellqvist & Sandberg 2018, s. 128 och 170. Wijkström & Einarsson 2006; Hwang & Powell 2009; Maier et al 2016.

idealitetens utmaningar med relevans för församlingslivet. Studien bidrar även genom att ge en mer övergripande bild av hur ideellt arbete har förändrats över tid, samt med forskning om professionalisering av civilsamhället och religion som resurs för idealitet.

Både anställda och ideella bär verksamheten, till skillnad från i de flesta andra organisationer...

SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

Den här studien syftar till att ge kunskap om förutsättningar för Svenska kyrkans församlingar att ge utrymme för ideellt arbete i barn- och ungdomsverksamheten och huruvida förutsättningarna för detta har förändrats över tid. Det görs genom att följa upp studien Av fri vilja på fri tid som genomfördes 1998.

Följande frågor ställs i studien.

- » Vilka är det som arbetar ideellt i Svenska kyrkans barn- och ungdomsverksamhet?
- » Vilka motiv till att börja och drivkrafter att fortsätta sitt arbete har de ideella?
- » Hur arbetar Svenska kyrkans församlingar med att rekrytera och introducera ideella i barn- och ungdomsverksamheten?
- » Hur ser det ideella arbetet ut i Svenska kyrkans barn- och ungdomsverksamhet och hur har det påverkats av coronapandemin?
- » Vilka ambitioner har ideella med sitt framtida engagemang i församlingen?

Där det är möjligt görs jämförelser mellan 1998 och 2021 års undersökningar.

ORGANISATION, METOD OCH MATERIAL

Detta forskningsprojekt genomförs i samarbete mellan Trossamfundet Svenska kyrkan, samtliga stift inom Svenska kyrkan, Ideellt forum i Svenska kyrkan, Svenska Kyrkans Unga och Ersta Sköndal Bräcke högskola.³ Projektet är finansierat av Svenska kyrkans nationella nivå och Svenska kyrkans 13 stift.

3. Under 2022 byter högskolan namn till Marie Cederschiölds högskola.

Studien baserar sig på Svenska kyrkans verksamhetsstatistik⁴ samt en enkätundersökning om ideellt arbete inom barn- och ungdomsverksamheten i Svenska kyrkan som genomförts vid två tillfällen – 1998 och 2021. I 1998 års studie deltog församlingarna i Göteborgs, Linköpings, Skara och Stockholms stift samt EFS-distriktet i Västerbotten. I 2021 års studie har antalet deltagande stift utökats. Enkätinsamlingen år 2021 har genomförts i föreningar i EFS-distriktet i Västerbotten samt församlingar i Linköping, Skara, Strängnäs, Västerås, Växjö, Lund, Göteborg, Härnösand, Luleå och Stockholms stift. Det innebär att de fyra stift och EFS-distrikt som ingick i enkätstudien 1998 är inkluderade även i 2021 års studie, men därutöver ingår även större delen av Svenska kyrkans stift.

För att fånga röster från både ideella och anställda i församlingen har enkätundersökningen två delar: en enkät till dem som arbetar ideellt och en till en (1) ansvarig för idealitet per församling. Enkäten till de ideella riktades till de ideellt engagerade i församlingarnas barn- och ungdomsarbete som är födda 2005 eller tidigare.⁵ Urvalet breddades i 2021 års studie till att både inkludera ideella ledare, vilka stod i fokus i 1998 års studie, och de som arbetar ideellt med andra uppgifter inom församlingarnas barn- och ungdomsarbete. Frågorna är ställda så att grupperna kan analyseras var för sig, och resultaten från 1998 och 2021 är därmed möjliga att jämföra med varandra.

För analys av resultaten används både beskrivande och förklarande statistiska metoder. Alla resultat som studerar skillnader och likheter mellan grupper diskuteras i rapportens löptext enbart om de är statistiskt signifikanta på 95 procent säkerhetsnivå, om inget annat anges. En mer detaljerad redogörelse för de statistiska metoder och principiella förhållningssätt som används i rapporten återfinns i bilaga 1.

GENOMFÖRANDE AV STUDIEN

Eftersom det har gått mer än 20 år mellan de två undersökningstillfällena, har enkätfrågorna från 1998 anpassats och kompletterats med nya frågor som speglar ideellt arbete idag. På så sätt kan studien balansera mellan att studera förändringar över tid, men också ge ny kunskap om hur ideellt arbete ter sig i dagens församlingsliv. Även språket har anpassats till ett samtida språkbruk. Det innebär att avvikelser mellan studierna 1998 och 2021 förekommer, vilket begränsar jämförbarheten mellan åren. Enbart där förändringar över tid är möjliga att undersöka nämns det i texten.

Insamlingen av 2021 års material har skett i samarbete med ansvariga som utsetts i de stift eller distrikt som deltagit. De har kontaktat ansvariga för idealitet i stiftens/distriktens församlingar som hade personer

4. För flertalet kategorier inom arbetet med barn och unga finns verksamhetsstatistik från 2001 och framåt. Undantag är antalet konfirmander, kyrkans barntimme och söndagsskola där tidsserien är längre.

5. Åldersgräns har satts till det år som en respondent fyllt 16 år för att på så sätt undvika behovet av samtyckesblanketter från vårdnadshavare.

som arbetade ideellt under 2021 i barn- och ungdomsverksamheten. Vad som menas med ideellt arbete fördjupas i kapitel 2, men definitionen som gick ut till församlingar i samband med information om forskningsprojektet var: *"sådant arbete och sådana insatser som utförs frivilligt, oavlönat eller mot en mindre eller symbolisk ersättning i anslutning till Svenska kyrkans barn- eller ungdomsverksamhet. Det ideella arbetet kan ske både regelbundet eller vid något enstaka tillfälle och innebära en insats som till exempel utbildning, förtroendeuppdrag, ledaruppdrag, hjälpinsats, kaffekokning eller insamling"*. De ansvariga för idealitet i församlingarna har i sin tur förmedlat enkäten, via ett digitalt enkätverktyg eller på papper, till de personer som arbetar ideellt enligt ovan angivna definition. Dock har personer som sjunger i barn- och ungdomskörer inte inkluderats i studiens urvalsram. Visserligen arbetar de ideellt när de sjunger i gudstjänsten, men då deras insats delvis skiljer sig från annat ideellt arbete, hade det varit svårt att fånga den typen av motiv och drivkrafter givet enkätundersökningens utformning. Hur de som deltagit i studien har svarat och vem som i slutänden valt att skicka in sitt svar är okänt för församlingar och stift då det rapporterats direkt till forskargruppen.⁶ Tillvägagångssättet motsvarar det sätt som studien genomfördes på 1998.

I den här rapporten har församlingarnas enkätsvar i vissa frågor samkörts med inrapporterad verksamhetsstatistik i Svenska kyrkans statistikdatabas. Då motsvarande information saknas för EFS Västerbotten har distriktet inte inkluderats i dessa resultat. Därtill har bidragen från EFS Västerbotten i undersökningen kommit från deras missionsföreningar. För att underlätta språket i rapporten används "församling" konsekvent, även om det också inkluderar deltagande EFS-föreningar.

PANDEMIN OCH SVARSFREKVENNS

Insamlingen av det nya enkätmaterialet genomfördes under perioden februari till juli 2021. Under denna tid präglades Sverige och församlingslivet av coronapandemin med restriktioner och begränsningar för hur människor kunde träffas inom ramen för sitt församlingsengagemang. Fram till juni månad var maxgränsen för sammankomster i kyrkan åtta personer. 1 juni 2021 gav Folkhälsomyndigheten klartecken för civilsamhället att genomföra lägerverksamhet riktad mot barn och unga.⁷ Sammantaget har coronapandemin medfört omställningar och neddragningar i barn- och ungdomsverksamheten, samt begränsningar för ideella att delta i densamma.

Väl medvetna om de problem som pandemin inneburit för studien, togs likväl beslutet av forskargruppen i samråd med ansvariga på

6. Projektet är godkänt av Etikprövningsmyndigheten. Se beslut Dnr: 2020–05959.

7. FHM 2021.

stiftsnivå och Ideellt forum att den skulle genomföras. Motiveringen är värdet av att faktiskt kunna inhämta kunskap under de speciella omständigheter som ställt det ideella arbetet på sin spets. De utmaningar och möjligheter i församlingarnas arbete med idealitet som syns i det material som inhämtats under pandemin, kan antas vara aktuella för församlingarna även under mer normala omständigheter om än inte lika tydligt.

För att hantera de övergripande konsekvenser som pandemin fått för projektets möjligheter att samla in enkätsvar gavs även personer som under pandemin gjort uppehåll i sitt ideella arbete i församlingen möjlighet att delta i studien. Genom att ställa frågor om hur enskildas ideella insatser i församlingen förändrats under pandemin, kan även mer kortsiktiga effekter av den pågående pandemin på idealitet studeras.

Att coronapandemin försvårat insamlingen av enkätsvar blev tydligt när svarsfrekvensen för 2021 års studie räknades samman. Den enkät som riktades till ansvariga för idealitet i barn- och ungdomsverksamheten, besvarades av 462 församlingar av de totalt 1 118 församlingarna och EFS-föreningar som fanns i de stift och distrikt som deltog i studien.⁸ Det motsvarar en svarsfrekvens på 41 procent. Det är dock inte alla församlingar som hade ideella i sin verksamhet för barn och unga redan före pandemin. De har därmed inte ingått i studiens urvalsram. Om antalet svarande församlingar istället jämförs med de församlingar som hade ideella i barn- och ungdomsarbete 2019 var svarsfrekvensen bland de ansvariga nästan 58 procent. I 1998 års studie var motsvarande svarsfrekvens 55 procent.

Det har varit än svårare för de ansvariga i stift och i församlingarna att mobilisera ideella att besvara enkäten. Totalt har 763 personer som arbetar ideellt svarat på enkäten. Det motsvarar en svarsfrekvens på 16 procent baserat på den information över antalet ideella

Genom att ställa frågor om hur enskildas ideella insatser i församlingen förändrats under pandemin, kan även mer kortsiktiga effekter av den pågående pandemin på idealitet studeras.

8. I de fall som två eller fler församlingar samarbetar kring barn- och ungdomsarbetet i det vardagliga arbetet på exempelvis pastoratsnivå, har församlingarna lämnat ett (1) gemensamt svar då det speglar vardagen i församlingen på bäst sätt. För en närmare beskrivning om svarsfrekvens per stift/distrikt, se bilaga 1.

som de församlingsansvariga angivit att de faktiskt har. I 1998 års undersökning varierade svarsfrekvensen mellan stift och distrikt mellan 57 och 79 procent av alla ideella. Även om svarsfrekvensen i 2021 års undersökning är betydligt lägre, finns det precis som 1998 stora skillnader mellan svarsfrekvensen i de olika stiftet (se bilaga 1).

Därtill skapar pandemin och församlingarnas prioriteringar under den en skevhet i vem som har haft möjlighet delta i studien. Församlingarna i Svenska kyrkan har i större utsträckning ställt om och fortsatt med sitt arbete riktat mot konfirmander, medan övrigt barn- och ungdomsarbete oftare ställts in.⁹ Möjligheten att genomföra läger under sommaren 2021 då restriktionerna lättade, bör också ha bidragit till att delar av konfirmationsarbetet i större omfattning kunnat genomföras mer som under vanliga år, jämfört med andra delar av barn- och ungdomsarbetet. Det kan därför antas finnas en överrepresentation av aktiva i konfirmationsarbetet än vad som finns i församlingslivet när det inte föreligger restriktioner.

Sammantaget skapar låg svarsfrekvens i sig, och det faktum att pandemin gör den än lägre, svårigheter i såväl den direkta jämförelsen med 1998 års studie, som hur studiens resultat kan förstås. Vi kan anta att de församlingar som valt att delta i studien, och lyckats mobilisera personer att svara, är församlingar med stort intresse och engagemang för ideellt arbete. De svarande församlingarna skulle därmed kunna betraktas som "most likely-fall"¹⁰. Ett sådant urval gör det möjligt att anta att resultat som visar på brister i arbetet med ideella i studien även fungerar otillfredsställande bland de församlingsanställda och ideella som inte besvarat enkäten. Givet den utgångspunkten för vad svaren representerar, går det att generalisera slutsatserna till Svenska kyrkan som helhet. Dessutom är relationen mellan olika grupper möjlig att generalisera även om gruppernas totala storlekar inte går att säga något om på ett övergripande plan.

I de statistiska analyserna har alla resultat kontrollerats utifrån att vissa stift har haft oproportionerligt många svarat i förhållande till alla som kunnat delta i studien. Om resultat präglas av sådana stiftsskillnader i urvalet har det konsekvent skrivits löpande i rapporten. En mer ingående beskrivning av avgränsningar, materialinsamling och statistisk metod redovisas i bilaga 1.

BAKGRUND TILL STUDIEN UTIFRÅN TIDIGARE FORSKNING

I den internationella forskningen har det ideella arbetet tillskrivits en samhällsbärande funktion.¹¹ Samarbete på samhällsnivå byggs

9. Fransson, Gelfgren & Jonsson 2020, s. 31.

10. George & Bennet 2005, s. 75; Esaïasson et al 2007, s. 183–185.

11. Dekker & Evers 2009; Verba et al 1995.

då organisationslivet bidrar till kontaktytor och att sammanlänka människor som aldrig hade träffats annars.¹² Samtidigt uttrycks en oro både för att det ideella arbetet kommer att minska i ett alltmer individualiserat samhälle, och att ideella organisationer förstärker skillnader då de samlar individer med liknande bakgrund.¹³ Trots varningen är ett aktivt organisationsliv fortfarande utmärkande för de nordiska länderna.¹⁴ Ideellt arbete förknippas även i hög grad med religiositet, både internationellt och i Sverige.¹⁵ Individualisering och sekularisering, eller att människors religiositet blir mer inåtvänd¹⁶, kan således leda till ett minskat ideellt engagemang.¹⁷ Nedan presenteras forskning i relation till vem som är ideell samt motiv och drivkrafter för ideellt arbete.

Samarbete på samhällsnivå byggs då organisationslivet bidrar till kontaktytor och att sammanlänka människor ...

SOCIALISATION OCH UPPVÄXTENS BETYDELSE FÖR RELIGIÖST ENGAGEMANG

Människors bakgrunder och uppväxtvillkor formar människors val och värderingar genom livet. Hur uppfattningen och förhållningen till människors varande och verklighet ter sig kan förstås utifrån klassiska socialisationsteorier. Många forskare gör en distinktion mellan de värderingar som tillägnas under den tidiga barndomen, och förändringar senare i livet. Under de första åren påverkas barnet i stor utsträckning av den närmaste familjens värderingar, som är trögrörliga. Senare i livet kan mer lättförändrade attityder och prioriteringar skifta över tid beroende på förändrade livsförhållanden och nya erfarenheter.¹⁸

Familjebakgrunden påverkar vem som är ideell. Det är betydligt vanligare att den som arbetar ideellt har välutbildade föräldrar med en god ekonomi och som själva varit ideellt engagerade, än i befolkningen i stort.¹⁹ Även föräldrarnas politiska och religiösa

12. Putnam 1993; Putnam 2002; Fransson 2018, s. 50. För kritisk diskussion om att organisationer i sig bidrar till ett demokratiskt samhälle och ökad tillit se Tranvik & Selle 2007; von Essen & Wallman Lundåsen 2015; Holmberg & Rothstein 2020.

13. Se t.ex. Putnam 2002; Taylor 2001.

14. Se t.ex. Henriksen, Strömsnes & Svedberg 2019.

15. Bäckström et al 2011; Davie & Bäckström 2010.

16. Se t.ex. Thurffjell 2020.

17. Halman och Luijckx 2009, s. 24.

18. Lövheim & Nordin 2015, s. 27; Fuseth & Repstad 2005, s. 155; Pettersson & Esmer 2005; Pettersson 1988. För översikt se MUCF 2019a, s. 15f.

19. Janoski & Wilson 1995; Wilson & Musick 1997.

uppfattningar påverkar om deras barn senare i livet arbetar ideellt.²⁰ En människas tro och religiösa övertygelse kan ta sig uttryck i ideellt arbete, vilket gör insatserna teologiskt motiverade.²¹

Socialisationsprocessen används också till att förstå uppväxtvillkorens påverkan på människors förståelse och förhållningssätt till religiös tro.²² I *Av fri vilja på fri tid* 1998 framkom att personer som arbetat ideellt i Svenska kyrkans barn- och ungdomsverksamhet under en längre tid, hade en mer traditionell förståelse av religion. Det hörde ihop med att de redan under uppväxten deltagit i församlingens verksamhet då de växt upp i kristna hem. De personer som inte hade den långa relation till kyrkan, hade en mer individualistisk religionsförståelse som skapade utmaningar i mötet med församlingen.²³

MOTIV TILL IDEELLT ARBETE

Den vanligaste orsaken till varför någon börjar arbeta ideellt är att ha fått frågan.²⁴ Att på det sättet bli tagen i anspråk, visar på omgivningens och det sociala sammanhangets roll i rekryteringsprocessen. Ett vanligt motiv till ideellt arbete är en önskan om att hjälpa andra, att det känns meningsfullt, men många betonar även att saken i sig är viktig att arbeta för.²⁵ Det hindrar inte att sådant som är till nytta för individen själv också betonas, exempelvis att lära sig något nytt, få ökad självkänsla och status, eller få en skjuts i den framtida karriären.²⁶

I studier om idealitet i Svenska kyrkan är det tydligt att religiös tro utgör ett viktigt motiv till idealitet.²⁷ Men det finns andra motiv till varför människor är engagerade i sina församlingar. Många uppger betydelsen av meningsskapande eller självförverkligande.²⁸ Det kan vara ett vidare samhällsengagemang som inte är knutet till just församlingens verksamhet, utan är kopplat till plötsliga händelser i samhället som kräver insatser från frivilliga.²⁹ Ett sådant konkret exempel är de som började engagera sig i församlingar som under coronapandemin ingick avtal med Myndigheten för samhällsskydd och beredskap och Sveriges kommuner och regioner för att säkerställa mat- och medicinleveranser till behövande i riskgrupper.³⁰

20. Caputo 2009; Cnaan et al. 2016.

21. Hellqvist & Sandberg 2018, s. 121ff; Putnam & Campbell 2010, s. 472–480; Rasmusson 2007.

22. Warner 2000.

23. Bromander 1998.

24. Verba et al 1995, s. 463ff; Burt 2001; von Essen & Svedberg 2020. Se även kapitel 2 för en fördjupning.

25. Prouteau & Wolff 2008. För svenska förhållanden se von Essen 2008 och Jeppsson Grassman 1997.

26. Arnesen et al. 2016; Carpenter & Knowles Myers 2010.

27. Hellqvist & Sandberg 2018, s. 121ff; Rasmusson 2007.

28. Hellqvist & Sandberg 2018, s. 121ff; Arnesen et al 2016.

29. Hellqvist & Sandberg 2018, s. 121ff; Prouteau & Wolff 2008.

30. Fransson 2022,

Som framgår av kapitel 2 är de här motiven inte nödvändigtvis något unikt för Svenska kyrkans medlemmar utan återfinns i andra organisationer i civilsamhället.

UNGAS IDEELLA ENGAGEMANG OCH HINDER FÖR DET

Eftersom rapporten handlar om barn- och ungdomsverksamhet är en relativt hög andel av de svarande själva unga (se kapitel 4). Trots fallande medlemstal i traditionella religiösa samfund och en alltmer individualiserad tro är det vanligt att unga i Sverige idag deltar i sammankomster organiserade av ett trossamfund på sin fritid. Av Sveriges unga i åldern 16–25 år, är det 16 procent som uppger att de deltagit i en aktivitet organiserad av ett trossamfund. Det är exempelvis dubbelt så vanligt än andelen unga i samma ålder som uppger att de besökt en fritidsgård.³¹ Därtill är det vanligare att unga i åldern 16–19 år än äldre anger att tro och religion spelar en viktig roll i deras liv.³² Det är troligt att en del av det sociala umgänget sker inom ramen för det organiserade församlingslivet därmed blir en viktig rekryteringskanal till idealitet.

Precis som att motiv måste finnas för att vilja börja arbeta ideellt, är motiv också en förutsättning för fortsatt ideellt arbete. Både internationellt och i Sverige visar studier på bristande motivation som förklaring till avslutat engagemang, ofta i kombination med resursmässiga hinder som upplevd tidsbrist, pengar och att det saknas praktiska färdigheter eller förmåga att möta de krav som ställs på individen.³³ Den vanligaste anledningen till att unga idag väljer att avstå från att delta i föreningsverksamhet i stort är att skola eller arbete tar för mycket tid. Men att avsluta sitt deltagande i föreningsaktiviteter kan också vara sammankopplat med en upplevelse av att sticka ut från normen. Precis som att kompisar och gemenskap i en förening kan vara ett motiv till att engagera sig, kan det på motsvarande sätt också få personer att avstå från deltagande då de är rädda för att bli utsatta för kränkningar i organiserade fritidsaktiviteter. Det är särskilt vanligt bland unga HBTQ-personer och unga med funktionsvariationer att aktivt välja att avstå från att bidra i föreningsverksamhet både utifrån rädsla för dåligt bemötande och utifrån att verksamheten inte varit tillgängliga för dem.³⁴ Resultat från Riksidrottsförbundet vid början av 2000-talet visar också att kompisarnas val att sluta och konkurrensen från andra fritidsaktiviteter spelar roll för vem som valde att stanna eller lämna idrotten under de tidiga tonåren. Även ledarnas betydelse och känslan att vara utvald spelade roll för drivkraften till att fortsätta eller sluta.³⁵

31. MUCF 2020, s. 18.

32. MUCF 2019b, s. 2.

33. Klofstad 2016; Verba et al 1995, s. 334ff. För svenska förhållanden se vidare i kapitel 2 i denna rapport.

34. MUCF 2020, s. 52–57.

35. Riksidrottsförbundet 2004:3, s. 12–13.

Sammantaget visar denna korta litteraturöversikt att förutsättningarna för ideellt arbete i barn- och ungdomsverksamheten kan antas variera utifrån deltagarnas uppväxtvillkor, relation till kyrkan och motiv till ideellt arbete.

DISPOSITION

Den här rapporten består av tolv tematiskt uppdelade kapitel som bidrar till att besvara studiens frågeställningar.

Kapitel 1 ger en introduktion till studiens syfte, frågeställningar och genomförande. Därtill bidrar kapitlet till att ge utgångspunkter för den vidare framställningen och analysen genom en kort sammanställning av teoretiska utgångspunkter och tidigare forskning på området.

Kapitel 2 ger en fördjupad förståelse för ideellt arbete och dess drivkrafter i det svenska civilsamhället, där även den historiska utvecklingen av engagemanget i trossamfunden berörs. I kapitlet diskuteras också begreppsdefinitionen av idealitet så som den används i studien.

Kapitel 3 består av en översikt kring de trender som präglar Svenska kyrkans barn- och ungdomsverksamhet utifrån Svenska kyrkans verksamhetsstatistik. Det beskrivs också hur både antalet deltagare och antalet frivilliga personer inom de här delarna av församlingarna har förändrats under 2000-talet.

Kapitel 4 ger en bild av vem som är ideell, uppväxtförhållanden och religiösa föreställningsvärld. I kapitlet görs jämförelser av resultaten mellan de båda undersökningarna 1998 och 2021.

Kapitel 5 presenterar vilka motiv som gör att människor väljer att engagera sig i Svenska kyrkans barn- och ungdomsverksamhet och hur det har förändrats över tid.

Kapitel 6 ger en inblick i hur församlingar arbetar med rekrytering och introduktion av ideella i barn- och ungdomsverksamhet, samt hur det förändrats sedan 1998. Fokus riktas mot arbetet med att våga ställa frågan till potentiella ideella och hur församlingar arbetar systematiskt med frågor som berör idealitet.

Kapitel 7 skapar förståelse för vilka drivkrafter som gör att människor väljer att fortsätta sitt ideella arbete i församlingarna. I kapitlet introduceras läsarna till sju olika typer av ideella som återfinns i Svenska kyrkans barn- och ungdomsarbete år 2021, som alla drivs av olika faktorer.

Kapitel 8 behandlar hur det ideella arbetet som utförs i församlingarna ser ut och hur mycket tid som läggs ner från frivilligt håll

i församlingarna. I kapitlet identifieras också faktorer som leder till att fler frivilligtimmar läggs ner på barn- och ungdomsarbetet i församlingen.

Kapitel 9 redogör för pandemins effekter på idealitet i barn- och ungdomsarbetet i Svenska kyrkan. Eftersom pandemin påverkat människors möjlighet att delta, studeras också anledningar till att vilja sluta eller minska sitt engagemang i församlingen i detta kapitel.

Kapitel 10 blickar framåt mot framtida ambitioner i församlingsarbetet med barn och unga. Här tas faktorer upp som skapar ökade incitament till att fortsätta bidra till församlingen, men också hur deltagarna i 2021 års studie tycker att relationen mellan anställda och ideella bör se ut i framtiden.

Kapitel 11 tar avstamp i Biskopsbrevet *"och lär dem ..."* gällande Svenska kyrkans arbete med lärande och undervisning. I kapitlet sätts de ambitioner som framförs av biskoparna i relation till vad som idag görs i församlingarna och hur det överensstämmer med vad de aktiva själva tycker och tänker gällande sin fördjupning och fortbildning i församlingsarbetet.

Kapitel 12 summerar rapportens övergripande resultat och relaterar det till de utmaningar och möjligheter som finns gällande idealitet i Svenska kyrkans barn- och ungdomsverksamhet.

För att sätta in det ideella arbetet i Svenska kyrkan i ett större sammanhang kommer nästa kapitel behandla det vidare svenska civilsamhället. Inledningsvis definieras begreppet *ideellt arbete*. Därefter diskuteras det svenska civilsamhällets historia samt dess omfattning och struktur. Kapitlet avslutas med en diskussion om hur det ideella arbetet kan komma att förändras i det svenska samhället.

Ideellt arbete i det svenska samhället

IDEELLT ARBETE – ETT MÅNGTYDIGT OCH NORMATIVT LADDAT BEGREPP

Begreppet *ideellt arbete* har diskuterats länge och livligt av akademiker och alla är inte överens om hur det ska definieras.³⁶ Men i diskussionen återkommer tre komponenter, nämligen att ideellt arbete är frivilligt, syftar till någon annans väl (utanför den egna familjen eller trängre vänskretsen), och att det är oavlönat eller kan ge en symbolisk belöning.³⁷ De flesta som arbetar ideellt gör det inom en ideell organisation, men det finns också de som arbetar ideellt inom ett nätverk eller inom en organisation utanför civilsamhället, till exempel inom socialtjänsten eller företag.³⁸

Att ideellt arbete är *frivilligt* avgränsar det från förvärvsarbete som regleras av arbetsrättsliga avtal, där det finns ett juridiskt förhållande mellan arbetstagare och arbetsgivare. Att det är frivilligt avgränsar även ideellt arbete från de plikter eller uppgifter som staten lägger på medborgarna som till exempel militärtjänstgöring och de ömsesidiga förpliktelser som finns inom familjen samt mellan vänner och släktingar. Det betyder förstås inte att ideellt arbete i praktiken är helt frivilligt. Många som arbetar ideellt känner förväntningar från andra i organisationen eller från dem som har nytta av deras arbete. Men sociala förväntningar är något annat än formella krav eller att nära relationer förutsätter utbyte av tjänster.

Att ideellt arbete är *för någon annans väl* avgränsar det från deltagande i en verksamhet som till exempel att spela fotboll, ingå i en studiecirkel eller sjunga i kör. Men, om en kör sjunger i gudstjänsten eller om ett lag spelar en uppvisningsmatch för att samla in pengar är det ideellt arbete, eftersom det är en insats för någon annans väl. Att det är för någon annans väl betyder dock inte nödvändigtvis att det är altruistiskt. Många arbetar ideellt för att lära sig något, få erfarenheter för framtiden eller för att få nya vänner.

36. I rapporten används begreppen ideellt arbete, ideella insatser, ideellt engagemang och idealitet. Dessa uttryck är i rapporten synonyma och avser handlingar människor företar enligt den definition som gavs i undersökningen (se kapitel 1) och den definition som diskuteras ovan.

37. Se t.ex. von Essen, Hustinx, Haers & Mels 2015; Gaskin & Davis Smith 1995; Lorentzen 2004; Wilson 2000.

38. von Essen 2020.

Det mesta ideella arbetet i det svenska civilsamhället görs av och för medlemmar inom en organisation och är därmed "vi för oss".

Att ideellt arbete är *oavlönat* avgränsar det från förvärvsarbete och innebär ofta att det förväntas vara altruistiskt. Många studier har dock visat att de som arbetar ideellt har stor nytta av det i sitt förvärvsarbete eftersom de ökar sin kompetens, får bättre självförtroende och bredare nätverk.³⁹ Som beskrivs längre fram i det här kapitlet finns det personer som värderar sitt ideella arbete eftersom de har nytta av det. Studier har visat att det går en viktig gräns vid just pengar, eftersom de riskerar att förvandla det ideella arbetet till ett illa betalt förvärvsarbete. Att ge personer som arbetar ideellt viss ekonomisk kompensation skapar snarare kritiska frågor om en för låg lön än lust att arbeta ideellt.⁴⁰ Däremot kommer utbildningar, resor eller fester inte i konflikt med att ideellt arbete är oavlönat. Ideella kan också få en "symbolisk belöning", alltså ett tillräckligt litet belopp för att det inte ska uppfattas som lön för ett förvärvsarbete.

Ideellt arbete är förknippat med starka värderingar och moraliska eller politiska uppfattningar vilket gör begreppet både intressant och svårt att förhålla sig till. Ideellt arbete har uppfattats som ett uttryck för ett vitalt samhälle, samhällsdygder, aktivt medborgarskap och de som utför det anses ofta vara goda och ansvarstagande personer. Kort sagt, det anses ofta vara fint att arbeta ideellt och organisationer inom civilsamhället visar gärna upp att de har ett omfattande ideellt arbete eftersom det visar hur viktig organisationen är.

I rapporten används ovanstående definition för att precisera vad vi avser med ideellt arbete, nämligen att det är *frivilliga och oavlönade arbetsinsatser för någon annans väl*. Definitionen säger dock inget om hur de ideella själva definierar sina insatser.

DET IDEELLA ARBETETS FRAMVÄXT

Liksom i de andra skandinaviska länderna arbetar en stor andel av befolkningen i det svenska samhället ideellt. Att arbetet är omfattande och även har en specifik struktur i de skandinaviska länderna kommer sig av att det har formats av de stora folkrörelser som bildades under senare delen av 1800-talet, samt av de välfärdsstater som växte fram under 1900-talet.⁴¹ Även om det finns skillnader mellan de norska, danska och svenska civilsamhällena liknar de varandra i det att de domineras av idrotts-, kultur- och intresseorganisationer. Det är i sin tur en följd av att socialt inriktade ideella organisationer antingen togs över av

39. Jeppsson Grassman 1997.

40. von Essen 2008; von Essen 2019.

41. Henriksen, Strömsnes & Svedberg 2019.

myndigheter och offentliga organisationer eller krympte och trängdes ut i samhällets periferi i och med att välfärdsstaten växte fram. Därför kännetecknas den så kallade socialdemokratiska civilsamhällesregimen av att det ideella arbetet är omfattande men att det är strukturerat så att det framför allt äger rum i intresseorganisationer och i organisationer som är verksamma inom rekreation eller kultur.⁴²

Att civilsamhället har en särprägel i de skandinaviska länderna kommer sig av att dessa samhällen inte har präglats av djupa och varaktiga konflikter betingade av klass eller religion. En stark centralmakt, fria självägande bönder och lutherska statskyrkor gjorde de skandinaviska länderna mer homogena och mindre präglade av konflikter än andra europeiska länder. Att dessa samhällen var relativt homogena och att det fanns stabila institutioner gjorde att det moderna civilsamhället växte fram i samarbete med staten i och med demokratins genombrott.

De skandinaviska länderna skiljer sig på ett avgörande sätt från övriga Europa eftersom de har präglats av evangeliskt-lutherska statskyrkor. Till skillnad från katolska länder finns det ingen kyrklig "motmakt" i konflikt med staten. Istället har Svenska kyrkan kunnat utgöra en folkkyrka där delaktighet och engagemang inte enbart varit betingat av en artikulerad och praktiserad tro. Vidare, i och med en evangelisk luthersk teologi, har diakonin och församlingarnas sociala arbete uppfattats som en del i den kristnes allmänna kallelse. Eftersom en människas relation till Gud uttrycks i att tjäna sin nästa finns det inte som i katolska kyrkan någon specifik sociallära som uppmanar till ideellt arbete för sociala frågor eller ideella organisationer med social inriktning som exempelvis Diakonia. Den pietistiska väckelsen och viljan att engagera sig i den "sociala frågan" låg bakom bildandet av diakonistiftelserna och stadsmissionerna under 1800-talet vilket ökade engagemanget i sociala frågor i församlingarna.⁴³ Trots ett ökat engagemang i diakonalt arbete gjorde den evangeliskt-lutherska teologin i förening med framväxten av välfärdsstaten att ideellt arbete inom diakonin inte har samma omfattning i de skandinaviska länderna som i katolska länder. Eftersom den framväxande välfärdsstaten inte stötte på motstånd i en sociallära eller kyrklig motmakt och dessa länder sekulariserades kom denna utveckling att uppfattats som naturlig och en äldre tids religiöst präglade uppfattningar om individ, ansvar, stat och civilsamhälle togs därför över i tysthet av den moderna välfärdsstaten.⁴⁴

42. Salamon & Anheier 1992.

43. Christiansson 2006.

44. Jämför Prochaska 2006.

Under 1960- och 1970-talen ökade antalet anställda i församlingarna, vilket gjorde att arbetet professionaliserades.

DET SVENSKA SAMHÄLLET

Trots den utveckling som skissats ovan och trots att Svenska kyrkan var statskyrka fram till millennieskiftet fanns det ett utbrett ideellt arbete i församlingarna inom diakoni, kyrkopolitik och lekmanakårer. Under 1960- och 1970-talen ökade antalet anställda i församlingarna, vilket gjorde att arbetet professionaliserades. Lekmän (eller "ideella" med den terminologi som används i denna rapport) trängdes undan och fick en mer perifer position i och med att antalet anställda ökade. Professionaliseringen till trots finns det fortfarande en tradition av att ungdomar arbetar ideellt i konfirmandundervisning och med ungdomsgrupper.

Frikyrkorörelsen har på ett helt annat sätt än Svenska kyrkans församlingar varit beroende av att medlemmar arbetat ideellt. Tillsammans med andra folkrörelser har frikyrkorörelsen därmed format och förvaltat den svenska folkrörelsetraditionen som i sin tur har format det ideella arbetet. I folkrörelsetraditionen har det ideella arbetet tagit sin utgångspunkt i medlemskapet. Medlemmar ombads att arbeta ideellt i organisationen och blev därmed aktiva medlemmar.⁴⁵ Att det ideella arbetet snarare var ett uttryck för organisationens behov och möjligheter än för individens motiv och intressen innebär att individen gestaltade den ideella organisationens värderingar eller visioner i sina insatser. Det ideella arbetet är då inte enbart ett uttryck för individers värderingar eller övertygelser utan för dess betydelse för organisationen. Att det ideella arbetet, som det formades av folkrörelsetraditionen, snarare kan förstås som uttryck för hur en organisation agerar än för vad en individ tycker har inte minst varit förenligt med folkyrkotraditionen i Svenska kyrkan. Lekmän eller kyrkopolitiker har kunnat göra insatser för församlingen utan att de nödvändigtvis varit uttryck för en personlig tro.

Att det ideella arbetet tagit sin utgångspunkt i organisationens behov och möjligheter har under de senaste trettio till fyrtio åren förändrats på ett sätt som kan kallas för en "volontarisering" av det ideella arbetet.⁴⁶ Att individens övertygelser och värderingar förväntas vara avgörande för att arbeta ideellt istället för som

45. Hvenmark 2008.

46. von Essen 2020; Hustinx 2003.

tidigare, i lojalitet med ett kollektiv, av gammal vana eller som medlem, passar väl in i hur sekulariseringen leder till en "pietisering" av religiositet genom att dra en skarp gräns mellan sekulära och "djupt religiösa" individer.

SEGA STRUKTURER I ETT FÖRÄNDERLIGT SAMHÄLLE

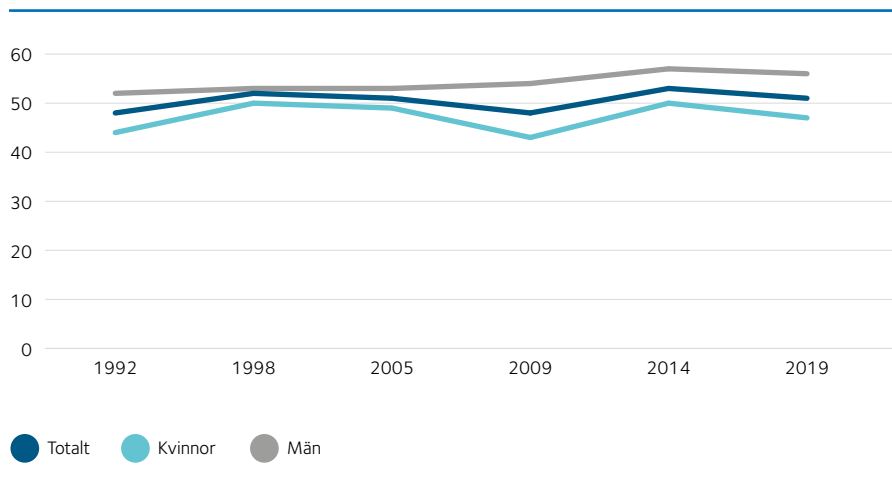
Följande avsnitt vilar på de sex befolkningsundersökningar om medborgerligt engagemang som forskare vid Ersta Sköndal Bräcke högskola har genomfört sedan 1992.⁴⁷

Både inom akademien och organisationer i det svenska civilsamhället finns ett starkt intresse för om och på vilket sätt det ideella arbetet förändras. Inte minst tar det sig uttryck i en oro för att dess omfattning minskar, blir mer sporadiskt och kortvarigt eftersom människor finner nya former för sitt ideella engagemang eller slutar. Liksom andra samhällsfenomen, förändras även det ideella arbetet. Till exempel har det redan nämnts att det sker en volontarisering av det ideella arbetet så att det alltmer blir ett uttryck för individens motiv och värderingar än organisationens mål och inriktning. Men resultaten från befolkningsundersökningarna visar att det inte sker så stor förändring och att oron för att det ideella arbetets omfattning minskar är obefogad. Det som framför allt utmärker det ideella arbetet är att dess omfattning, struktur och uttryck har förändrats förvånansvärt lite under de knappa trettio år som befolkningsundersökningarna har följt det.

OMFATTNING OCH ÅLDER

Figur 2.1 visar att omfattningen av ideellt arbete varit stabil över tid. Sedan 1992 har omkring hälften av den vuxna befolkningen arbetat ideellt vid minst ett tillfälle under det gångna året.

47. Jeppsson Grassman 1993; Jeppsson Grassman & Svedberg 1999; Olsson, Svedberg & Jeppsson Grassman 2005; Svedberg, Jegermalm & von Essen 2010; von Essen, Jegermalm & Svedberg 2015; von Essen & Svedberg 2020.

FIGUR 2.1 ANDEL AV BEFOLKNINGEN SOM ARBETAT IDEELLT MINST EN GÅNG UNDER DET ANGIVNA ÅRET, PROCENT

Kommentar: I undersökningarna 1992 och 1998 ingick personer mellan 16 och 74 år, från 2005 omfattar undersökningarna personer mellan 16 och 84 år.

KÄLLA: BEFOLKNINGSUNDERSÖKNINGARNA OM MEDBÖRGERLIGT ENGAGEMANG 1992–2019.

Det ideella arbetets omfattning i befolkningen skiljer sig något åt mellan undersökningsåren, men skillnaderna håller sig inom ett spann om 5 procent och det varken minskar eller ökar kontinuerligt. Att omfattningen av ideellt arbete i befolkningen ligger på en jämn nivå är förstås oväntat med tanke på att det svenska samhället förändrats under de senaste decennierna. Ekonomiska hög- och lågkonjunkturer har avlöst varandra, nya politiska opinioner har vuxit fram, ekonomiska klyftor har ökat och partipolitiska majoriteter i riksdagen har skiftat, vilket påverkat politikområden som berör civilsamhället.⁴⁸ Den mest anmärkningsvärda förändringen är dock att befolkningen i Sverige har ökat från 8,7 till 10,3 miljoner invånare mellan 1992 och 2019. Befolkningsökningen är dock inte jämnt fördelad över alla åldrar. Mellan 2005 och 2019 ökade befolkningen (15–84 år) med 13 procent medan åldersgruppen mellan 65 och 84 år ökade med hela 35 procent under samma period.⁴⁹ Samtidigt har andelen som är mellan 65 och 84 år ökat bland dem som arbetar ideellt sedan 2005. Det innebär att tillväxten av ideella bland de äldre kan ha kompenserat för befolkningsökningen. Den demografiska utvecklingen skulle alltså kunna förklara varför andelen bland befolkningen som arbetar ideellt inte minskar trots att befolkningen ökar.

48. Reuter, Wijkström & von Essen 2012.

49. SCB 2021f.

Även om omfattningen av det ideella arbetet hållit sig på en konstant nivå över mätperioden, har fördelningen av dem som arbetar ideellt mellan åldersgrupper förändrats eftersom andelen av de äldsta åldersgrupperna (65–84 år) som arbetar ideellt har ökat påtagligt. En viktig orsak är sannolikt att äldre människor oftare är friskare och kan vara mer aktiva längre upp i åldrarna, så kallad *active aging*.⁵⁰ Det kan också komma sig av att i de äldsta åldersgrupperna ingår efterkrigstidens stora ålderskohorter (baby boomers) som växte upp med en ständigt ökande levnadsstandard och en vana att påverka samhället.

Eftersom denna rapport studerar ideellt arbete i församlingarnas barn- och ungdomsverksamhet kan det vara intressant att resonera kring ideellt arbete bland yngre personer. Andelen som arbetar ideellt i den yngsta åldersgruppen minskar inte, men den ökar inte heller.⁵¹ Det starka intresset för hur det ideella arbetet förändras gäller inte minst i vilken mån och på vilka sätt ungdomar arbetar ideellt. Ser vi till hur religion påverkar ungdomars ideella arbete finns det flera studier som visar att det allmänt positiva förhållandet mellan religion och ideellt arbete är särskilt utmärkande hos yngre personer.⁵² Intensiv religiositet under vuxenblivande (adolescensen) kan leda till ideellt arbete och att utveckla en identitet som ideell.⁵³

Ytterligare ett mått på det ideella arbetets omfattning och struktur handlar om hur mycket tid individer lägger på att arbeta ideellt. År 2019 landade den totala tidsinvesteringen på "all time high". Ökningen kan dock i viss mån förklaras av några "outliers", alltså svar som anger ett särskilt stort antal arbetade timmar.⁵⁴ Utan outliers är den genomsnittliga tiden 17 timmar i månaden.

Personer i de äldsta och yngsta åldersgrupperna lägger ned mest tid på ideellt arbete. I dessa åldersgrupper ökade även det genomsnittliga antalet timmar per månad mest, medan det genomsnittliga antalet timmar per månad förändrades mindre bland personer mellan 25 och 54 år. Att den tid som läggs ned på ideellt arbete förändras mer bland de yngsta och äldsta kan förklaras av att en större andel i dessa åldersgrupper har tillgång till tid som de själva styr över utan att behöva ta hänsyn till familj eller förvärvsarbete.

50. Jegermalm & Jeppsson Grassman 2009.

51. Se även MUCF Fokus 21.

52. Sundeen & Raskoff 1995; Youniss & McLellan 1999.

53. Gibson 2008; Marta & Pozzi 2008.

54. Svar som anger orealistiskt många timmar ideellt arbete per månad har rensats bort i 2019 års undersökning. Att några svar som anger avvikande många timmar men som mycket väl kan vara realistiska finns kvar gör att det genomsnittliga antalet timmar i månaden är högre än 2014 som inte hade liknande outliers. År 2019 är medianen 10 timmar i månaden, vilket indikerar att dessa outliers påverkar den genomsnittliga tiden.

MEDLEMSKAP

Medlemskapet är en viktig beståndsdel i den folkrörelsetradition som präglat det svenska civilsamhället. Forskare har pekat på att antalet medlemskap minskar i det svenska samhället och att innebörden i att vara medlem förändras.⁵⁵ Denna förändring stämmer väl in på den så kallade volontarisering av det ideella arbetet som tidigare nämnts och som innebär att det ideella arbetet snarare är ett uttryck för individens värderingar än organisationens visioner. Även om antalet medlemskap minskat över tid, minskar inte andelen medlemmar bland dem som arbetar ideellt lika mycket. Mellan 1998 och 2014 var mellan 85 och 88 procent av dem som arbetade ideellt medlemmar i den organisation de var verksamma i, men 2019 sjönk den nivån till 78 procent. Bland yngre personer som arbetar ideellt är det något vanligare att inte vara medlem. Eftersom andelen som inte är medlemmar bland dem som arbetar ideellt inte ökar över tid tycks det vara ett livscykelfenomen på så sätt att de som är yngre inte lika ofta hunnit bli medlemmar.

Det totala antalet medlemskap har alltså minskat kontinuerligt under lång tid, medan andelen som är medlemmar bland dem som arbetar ideellt minskar i mindre omfattning.⁵⁶ Medlemskapet blir således i högre grad än tidigare kopplat till att vara engagerad genom ideellt arbete istället för det traditionella "passiva medlemskapet" som har varit ett sätt att vara lojal med en organisation. För ideella organisationer leder medlemstappen alltså till att de får en högre andel ideellt engagerade. Detta stämmer med resultat från forskning om Svenska kyrkans medlemsutveckling som visar att de mest distanserade medlemmarna i samfundet är de som lämnar organisationen.⁵⁷ En process som tydligare skiljer mellan dem som inte anser sig vara religiösa och inte är medlemmar och de som är engagerade i församlingen och därför medlemmar skulle i så fall passa väl in på en tilltagande "pietisering" av religiositet. Alltså en allt starkare åtskillnad mellan å ena sidan sekulära och å andra sidan djupt religiösa individer.

ORGANISATIONSKATEGORIER

Inledningsvis pekade vi på att det svenska civilsamhället har präglats av den omfattande välfärdsstat som tog form från 1930-talet och framåt. Att välfärdsstaten växte gjorde inte att det ideella arbetet minskade. Tvärtom var "den aktiva medborgaren" och den "skötsamme arbetaren" två viktiga ideal som understöddes av politiker och myndigheter.⁵⁸ Men välfärdsstaten och socialpolitiken kom att strukturera det svenska civilsamhället så att idrotts-, kultur- och intresseorganisationer kom att växa sig starka medan

55. Papakostas 2011; Einarsson & Hvenmark 2012.

56. Vogel m.fl. 2003.

57. Bromander & Jonsson 2018.

58. Ambjörnsson 1985; Ekström & von Essen 2003.

organisationer med social inriktning som till exempel stadsmisionerna minskade och trängdes ut i periferin. Tabell 2.1 visar att denna struktur fortfarande präglar hur det ideella arbetet fördelas mellan olika organisationskategorier.

TABELL 2.1 IDEELLT ARBETE I BEFOLKNINGEN FÖRDELAT PÅ ORGANISATIONSKATEGORIER 1992–2019, PROCENT

	1992	1998	2005	2009	2014	2019
IDROTTSORGANISATIONER	17	19	19	18	17	16
FRITIDSORGANISATIONER	12	10	10	9	12	15
INTRESSEORGANISATIONER OCH FACKFÖRENING	14	15	13	11	12	13
ORGANISATIONER FÖR BOENDE	5	6	7	7	12	11
ORGANISATIONER MED SOCIAL INRIKTNING	9	10	6	9	13	9
UTANFÖR DET CIVILA SAMHÄLLETS ORGANISATIONER	(2)	(2)	(3)	(2)	7	7
RELIGIÖSA ORGANISATIONER	5	7	6	6	7	6
SOCIALA RÖRELSE OCH POLITISKA ORGANISATIONER	6	6	3	4	5	6
KULTURORGANISATIONER	7	7	5	5	6	5
KOOPERATIV	4	3	2	2	4	1
ANDRA ORGANISATIONER	0	4	2	2	4	5

Kommentar: Sedan 1992 har befolkningsundersökningarna frågat efter ideellt arbete i offentlig sektor, till exempel gode män och övervakare. Från 2014 inkluderas också ideellt arbete i nätverk och inom ramen för en anställning. Av den anledningen är andelen innan 2014 inom parentes.

KÄLLA: BEFOLKNINGSUNDERSÖKNINGARNA OM MEDBORGERLIGT ENGAGEMANG 1992–2019.

Fördelningen mellan kategorierna är tämligen stabil under perioden. Idrottsorganisationer samlar fortfarande den enskilt största andelen av befolkningen som arbetar ideellt. Andelen som arbetar ideellt inom socialt inriktade organisationer ökade 2014 vilket då antogs vara ett uttryck för att civilsamhällets organisationer alltmer kom att arbeta med direkta sociala insatser.⁵⁹ Denna andel sjönk dock tillbaka 2019. Antingen var 2014 års ökning en tillfällig avvikelse eller också minskade andelen ideella eftersom dessa organisationer blivit alltmer professionaliserade.⁶⁰

ATT BÖRJA OCH ATT FORTSÄTTA ARBETA IDEELLT

Den vanligaste vägen in i ideellt arbete är att bli tillfrågad eller inbjuden till att arbeta ideellt. Det betyder att de som är exponerade på sociala arenor där de kan bli rekryterade eller inbjudna av ideella organisationer oftare än andra arbetar ideellt. Men att människor sedan också fortsätter arbeta ideellt hänger tydligt

59. Karlsson & Vamstad 2018; Turunen & Weinryb 2017.

60. Se t.ex. Einarsson & Wijkström 2021.

samman med deras värderingar. För att upprätthålla engagemang-
et måste det kännas meningsfullt, vilket bland annat innebär att
människor vill kunna uttrycka sina värderingar i handling. Dessa
värderingar kan naturligtvis variera mellan olika individer inom
samma organisation. Tabell 2.2 visar hur de som arbetar ideellt
motiverar sitt engagemang.⁶¹

TABELL 2.2 MOTIV TILL IDEELLT ARBETE 2014–2019, MEDELVÄRDE

	2014	2019
ATT DU DELTAR I ETT GOTT SAMMANHANG ELLER GEMENSKAP NÄR DU ARBETAR IDEELLT?	5,7	5,7
ATT DU GÖR NÅGOT KONKRET INOM DET OMRÅDE DU ÄR ENGAGERAD?	5,5	5,5
ATT DU KAN VISA MEDKÄNSLA MED PERSONER SOM HAR DET SÄMRE ÄN VAD DU HAR	4,9	5,5
ATT DU KÄNNER DIG BEHÖVD NÄR DU ARBETAR IDEELLT?	5,4	5,3
ATT DU LÄR DIG MER OM DET DU ARBETAR IDEELLT MED?	5,2	5,2
ATT DU BLIR MER TILLFREDS MED DIG SJÄLV?	5,2	5,1
ATT DU LÄR DIG GENOM DE PRAKTISKA ERFARENHETER DU FÅR AV ATT ARBETA IDEELLT?	5,1	5,1
ATT DU ARBETAR IDEELLT TILLSAMMANS MED VÄNNER?	4,8	4,7
ATT DU FÅR KONTAKTER SOM KAN HJÄLPA DIG I ARBETSLIVET?	3,5	3,2
ATT KUNNA SKRIVA IN I DITT CV ELLER FÅ ETT INTYG PÅ ATT DU HAR ARBETAT IDEELLT?	2,7	2,6
ATT DU UPPLEVER ETT TVÅNG ELLER FÖRVÄNTAN FRÅN ANDRA ATT ARBETA IDEELLT?	2,2	2,4
ATT DU KAN UTTRYCKA ÅSIKTER I FRÅGOR SOM ÄR VIKTIGA FÖR DIG?		5,2
ATT DU KAN FÖRÄNDRA SAMHÄLLET?		4,4

Kommentar: Frågan till de intervjuade som arbetar ideellt löd

”Nu kommer några motiv till att arbeta ideellt. Dessa motiv kan vara mer eller mindre viktiga för dig. Ange hur viktiga de är för dig på en skala från 1 till 7. 1 betyder att motivet inte betyder något för dig och 7 betyder att motivet betyder mycket för dig. På en skala från 1–7, hur viktigt är det för dig ...”.

De sista två påståendena användes endast 2019.

KÄLLA: BEFOLKNINGSUNDERSÖKNINGARNA OM MEDBORGERLIGT ENGAGEMANG 1992–2019.

De ideellas motiv till att arbeta ideellt har förändrats anmärknings-
värt lite sedan 1992. Att delta i ett gott sammanhang värderas högst,
sedan att göra något konkret inom det område som engagerar och
därefter att visa medkänsla med dem som har det sämre. Det första
påståendet ger uttryck för ett socialt motiv, de andra två uttrycker
värderingar vilket gör att sociala och expressivt individualistiska
motivdimensioner värderas högst. Att visa medkänsla med dem som
har det sämre, det påstående som tydligast uttrycker en altruistisk
värdering, är det påstående som ökat mest i styrka sedan 2014.

61. Påståendena är hämtade från The Volunteer Function inventory (VFI) som är ett undersök-
ningsinstrument som har använts i 2014 och 2019 års befolkningsundersökningar och ska fånga
överordnade motivdimensioner som uttrycker grundläggande psykologiska behov som människor
kan tillfredsställa genom att arbeta ideellt. Clary m. fl. 1998.

De båda alternativ som uttrycker instrumentella och egennyttiga motiv (få kontakter, skriva in i CV och tvång) får svagast stöd vilket indikerar att sådana motiv inte är dominerande. De två sista alternativen användes inte 2014 och kan därför inte jämföras med 2019 års resultat. Möjligheten att uttrycka åsikter i sitt ideella arbete värderas tämligen högt, men att förändra samhället värderas inte lika högt. Det antyder att ideellt arbete snarare uppfattas ha en expressiv funktion, alltså som ett sätt att uttrycka sina åsikter, än som ett sätt att förändra samhället.⁶²

Tolkar vi resultaten som att de ger uttryck för människors individuella värderingar är de mycket små förändringarna svåra att förklara eftersom frågorna är ställda till olika personer med fem års mellanrum. Ett annat sätt att förstå de motiv och värderingar som människor ger uttryck för är att de kopplar ihop människors individualitet med det sociala sammanhang de befinner sig i. Med en sådan förståelse värderar människor sina handlingar på ett sätt som gör dem meningsfulla i det sammanhang de befinner sig i.⁶³ Om vi förstår värderingar som beroende av det sociala sammanhang de formuleras i är den stabilitet som tabell 2.2 ger uttryck för inte lika överraskande. Den reflekterar i så fall att det medborgarliga engagemangets normativa ställning i det svenska samhället inte förändrats nämnvärt mellan 2014 och 2019.

Med hjälp av en faktoranalys undersöktes om det finns bakomliggande orsaker till hur människor värderar ideella arbete.⁶⁴ Motiven delade upp sig i en faktor med intrinsikala motiv, alltså sådana motiv som inte är instrumentella utan som värderar handlingen utifrån dess mening eller syfte.⁶⁵ Den andra faktorn samlade extrinsikala motiv, alltså sådana motiv som instrumentaliserar handlingen genom att värdera den utifrån något annat än dess mening eller syfte.

I den första faktorn, som ger uttryck för att ideellt arbete har ett egenvärde, ingår att bli tillfreds med sig själv, delta i ett gott sammanhang, göra något konkret, visa medkänsla, känna sig behövd samt ha vänner att arbeta tillsammans med. I den andra faktorn, som ger uttryck för att ideellt arbete har ett instrumentellt värde för de ofta egennyttiga resultat det kan leda till, ingår att få kontakter som kan hjälpa i arbetslivet, skriva in i CV eller att få ett intyg, att lära sig genom praktiska erfarenheter och att lära

62. Se även von Essen 2020.

63. Hustinx, Van Rossem, Handy & Cnaan 2015; Wuthnow 1991.

64. En faktoranalys ger möjlighet att se svarmönster genom att se vilka svar som hänger samman. Tekniskt beskrivet är faktoranalysen en principal komponentanalys, varimax rotation och Kaiser normalisering. Roterade faktorer. Parvisa exkluderingar av internt bortfall. Förklarad varians: faktor 1=27,8%, faktor 2=21,3%, totalt: 49,1%. Det alternativ som handlade om tvång samt de två alternativ med en politisk dimension som lades till vid 2019 års undersökning föll utanför faktoranalysen.

65. MacIntyre 1981.

sig mer genom att arbeta ideellt. Män och personer som bor i en storstad värderar det intrinsikala svarsmönstret lägre, medan äldre personer generellt värderar det högre. Det kan röra sig om att olika generationer är formade av skilda ideal och att människor har andra värderingar när de är unga jämfört med när de är äldre. Att äldre personer värderar extrinsikala, eller instrumentella, motiv lägre kan alltså komma sig av att de är formade av normer som tillskriver ideellt arbete ett egenvärde. Dessutom saknar äldre oftare skäl att skaffa sig erfarenheter och ett bättre CV för framtida yrkesliv. De yngre, vilka värdesätter de instrumentella värdena högre, är däremot mer motiverade att skaffa sig fördelar på en framtida arbetsmarknad. Motiven skulle således vara formade i samspel med den livssituation som den ideelle befinner sig i.

Utöver att de som arbetar ideellt värderar sina insatser, har också människor i allmänhet en uppfattning om det ideella arbetets roll och funktion i samhället. När människor får ta ställning till fem påståenden om ideellt arbete får de tre påståenden som ger uttryck för positiva värderingar av ideellt arbete starkare stöd än de påståenden som ger uttryck för kritik av ideellt arbete (se tabell B1.1 i bilaga 3). Uppfattningen att ideellt arbete bidrar med något unikt har fått något ökat stöd. Men stödet för uppfattningen att det ideella arbetet inte skulle behövas om stat, kommun och region tog sitt ansvar har också ökat. Det är framför allt personer i den yngsta åldersgruppen (16–24 år) och de äldsta kvinnorna (75–84 år) som instämmer i det senare påståendet medan män i alla åldrar mer sällan håller med om att det ideella arbetet kan ersättas. Det kan tyckas vara motsägelsefullt att stödet för båda uppfattningarna ökar, men de har alltså stöd av olika grupper i samhället.

Vidare har stödet för att det är moraliskt uppfordrande att arbeta ideellt minskat. Yngre personer avvisar oftare detta påstående medan äldre oftare instämmer i det. Det tyder på att en av de värderingar som präglat folkrörelsetraditionen får ett allt svagare stöd när nya generationer ersätter äldre åldersgrupper.

Går vi utanför befolkningsstudierna visade en studie som specifikt riktades mot unga personer att såväl unga människor med en traditionell som en modern uppfattning om religion oftare arbetar ideellt än andra unga människor. Däremot visade det sig att dessa två grupper inte fördelar sig lika bland dem som arbetar ideellt i församlingar eller religiösa organisationer eftersom unga personer med en traditionell religiositet dominerade.⁶⁶ En möjlig slutsats är att benägenheten att arbeta ideellt inte påverkas av om en har en traditionell eller modern religionsuppfattning. Men religiösa organisationer har lättare att inkludera och härbärgera unga

66. von Essen & Grosse 2012.

personer med en traditionell uppfattning om religion än ungdomar med en modern religionsuppfattning.

IDEELLT ARBETE I TROSSAMFUND

Befolkningsundersökningarna ger också kunskap om ideellt arbete i svenska trossamfund. Med trossamfund avses i detta sammanhang Svenska kyrkans församlingar, de traditionella frikyrkorna och så kallade invandrarkyrkor. Men materialet domineras av svar från dem som arbetar ideellt i Svenska kyrkans församlingar.

Som tabell 2.1 visar arbetar mellan 6 och 7 procent av befolkningen ideellt i ett trossamfund. Det är ungefär samma andel av befolkningen som uppfattar sig vara praktiserande religiösa.⁶⁷ Det antyder att det finns ett samband mellan att praktisera sin tro (i gudstjänst, andakt eller bön) och att arbeta ideellt i ett trossamfund. Att 42 procent av de som arbetar ideellt i ett trossamfund deltar i en religiös sammankomst minst en gång i veckan bekräftar att det finns ett sådant samband.

De som deltar i religiösa sammankomster arbetar alltså ideellt i högre grad än andra. Detta positiva samband är väl belagt i internationell forskning och kan både förklaras av de värderingar som är förknippade med religiös tro och att de som praktiserar sin tro befinner sig på "sociala arenor" där de blir rekryterade eller inbjudna till att arbeta ideellt. Det kan också vara så att den församling eller organisation där de utövar sin religiositet kräver ideella insatser.⁶⁸

Av dem som regelbundet deltog i religiösa sammankomster 2019 arbetade 76 procent ideellt inom ett trossamfund. Församlingar och organisationer där människor utövar sin tro är alltså framgångsrika i att rekrytera människor till ideellt arbete. År 2019 var 60 procent av dem som arbetar ideellt i trossamfund kvinnor. Tabell 2.3, nedan visar hur kön och ålder fördelar sig bland dem som arbetar ideellt i trossamfund.

67. SOM 2021.

68. Bennet 2015; von Essen & Grosse 2012; Hustinx, Van Rossem, Handy & Cnaan 2015.

TABELL 2.3 ANDELEN IDEELLA I TROSSAMFUND OCH ANDRA ORGANISATIONER 2019, PROCENT

	16–24	25–39	40–54	55–64	65–74	75–84	TOTALT
IDEELLT ARBETE I TROSSAMFUND							
KVINNOR	15	7	17	12	24	24	100
MÄN	19	11	18	11	15	26	100
ALLA	16	9	18	12	21	25	100
IDEELLT ARBETE I ANDRA ORGANISATIONER							
KVINNOR	7	21	19	18	20	16	100
MÄN	7	18	22	16	14	15	100
ALLA	7	20	20	16	22	15	100

KÄLLA: BEFOLKNINGSUNDERSÖKNINGARNA OM MEDBORGARLIGT ENGAGEMANG 1992–2019.

Det är alltså främst yngre och äldre personer som arbetar ideellt i trossamfund. Vidare är det vanligare bland yngre personer att männen arbetar ideellt än kvinnorna. Omkring en fjärdedel av de ideella finns i den äldsta åldersgruppen. Jämfört med ideellt arbete i andra organisationer har trossamfunden således en större andel bland de yngsta och bland de äldsta och en något mindre andel bland dem som är medelålders. Det tycks alltså vara så att trossamfunden förmår rekrytera unga personer i ideellt arbete, men har svårt att behålla dem när de kommer upp i medelåldern.

CIVILSAMHÄLLETS INFRASTRUKTUR

Det som här kallas för "civilsamhällets infrastruktur" kan bidra till att förklara att det ideella arbetet förändrats så pass lite sedan det tidiga 1990-talet. De ideella organisationerna kan ses som möjlighets- och nödvändighetsstrukturer som upprätthåller det ideella arbetets omfattning och struktur.⁶⁹ I det svenska samhället finns drygt 250 000 ideella organisationer och de allra flesta arrangerar verksamheter som kräver resurser vilket gör att de rekryterar människor för att de ska arbeta ideellt. Eftersom ideella organisationer är relativt uthålliga är också den verksamhet som ideella organisationer bedriver mindre känslig för förändringar i samhället vilket håller behovet av ideellt arbete på en stabil nivå.⁷⁰

Det är inte bara de ideella organisationernas behov av ideellt arbete som gör att det förändras så pass lite. Även folkrörelsernas värderingar som uppmanar till skötsamhet och aktivt medborgarskap har historiskt bidragit till att människor gjort insatser i ideella organisationer. Dessa värderingar utmanas, men mer än en tredjedel av befolkningen instämmer fortfarande i att det är moraliskt

69. von Essen, Jegermalm & Svedberg 2015; Henriksen, Strømsnes & Svedberg 2019.

70. Se t.ex. Seibel & Anheier 1990.

uppfordrande att arbeta ideellt. Till sist är också de vanor och traditioner som människor tar över från sin uppväxtmiljö viktiga för att det ideella arbetet inte förändras dramatiskt. Det finns ett starkt samband mellan att växa upp med föräldrar som varit aktiva i föreningslivet och att själv arbeta ideellt. De ideella organisationerna utgör då tillsammans med folkrörelsetraditionens värderingar och de vanor människor får med sig från sin uppväxtmiljö en infrastruktur som stabiliserar det ideella arbetet.

CIVILSAMHÄLLETS KÄRNTRUPP

Studier har visat att den dynamik som gör att människor börjar arbeta ideellt är en annan än den som gör att människor fortsätter med det.⁷¹ Organisationer rekryterar personer till ideellt arbete, men de måste också vårda dem så att de fortsätter under längre tid. Detta är särskilt viktigt eftersom en person måste vara kvar i organisationen tillräckligt länge för att kunna socialiseras in i den genom att ta över värderingar och växa in i en identitet som ideell.⁷² De som stannar och hunnit socialiseras in i organisationen blir viktiga resurser eftersom de bär organisationens värderingar och minne och blir välkända representanter för organisationen i lokalsamhället. Kort sagt, organisationer kan ofta rekrytera ideella men lika viktigt är det att låta dem växa vidare i organisationen.

De som stannar i organisationer och arbetar ideellt under längre tid arbetar också oftare fler timmar i månaden än andra ideella. Den grupp som har en längre erfarenhet av ideellt arbete (minst fem år) och som arbetar mer än andra (mer än det genomsnittliga antalet timmar) är viktiga för organisationen. De brukar kallas för eldsjälar men i befolkningsundersökningarna har de kallats för civilsamhällets kärntrupp. Civilsamhällets kärntrupp utgör omkring 40 procent av alla ideella. Det kan tyckas vara en förvånansvärt stor andel. Men med tanke på att de flesta ideella organisationer inte har anställda, utgör de en nyckelresurs. Utan dem finns det inte personer som kan ta på sig ledaruppdrag, vara förtroendevalda och representera organisationen. Organisationer med många anställda är däremot mindre beroende av civilsamhällets kärntrupp.

De som ingår i kärntruppen liknar på de flesta sätt andra ideella, förutom att de ofta är äldre än andra ideella, vilket är väntat eftersom de blir äldre när de arbetar länge. Därmed har de också oftare en högre utbildning. Att kärntruppen liknar andra ideella indikerar att det är organisationens förhållningssätt till de ideella som är avgörande för att de ska fortsätta engagemanget under längre tid. För att det ideella arbetet ska upprätthållas och den enskilda individen ska kunna socialiseras in i organisationen och

71. von Essen 2020; Jeppsson Grassman 1997.

72. Hooghe 2003.

bli en nyckelresurs är två faktorer särskilt viktiga. Dels måste det ideella arbetet bli meningsfullt, dels måste det finnas uppgifter i organisationen som de ideella kan gå vidare till eller växa in i.

I de studier som gjorts av vad som gör ideellt arbete meningsfullt framträder att de insatser människor gör måste vara till nytta för andra och att den som arbetar ideellt inte känner sig utnyttjad. Istället vill de som arbetar ideellt kunna ge uttryck för sina värderingar och sin identitet.⁷³ Som tabell 2.2 visar är det också viktigt att delta i ett gott sammanhang eller gemenskap. Kan den som arbetar ideellt och organisationen samverka på ett sådant sätt att det ideella arbetet är till nytta för andra, kan arbetet ge uttryck för värderingar och identitet samt att det sker i ett gott sammanhang uppfattas det ideella arbetet ofta som meningsfullt.

Organisationen måste också erbjuda de ideella att gå in i verksamheter eller ta på sig uppgifter som gör att de kan växa vidare och få mer ansvar, men också utbildning. Används istället de ideella som resurser vid enstaka insatser eller om det inte finns andra uppgifter än de som de rekryterades till och som ofta är åldersspecifika, exempelvis där unga leder andra unga, är det svårare att växa in i organisationen.

FÖRÄNDRINGAR I MARGINALEN

Även om befolkningsundersökningarna visar att det ideella arbetet förändrats förvånansvärt lite, förändras likväl hur människor agerar och blir delaktiga i det svenska civilsamhället. Tidigare har det konstaterats att värderingar förändras och att betydelsen av det ideella arbetet har skiftat till att det snarare ses som ett uttryck för individens värderingar än som tidigare för organisationens ideologi eller församlingens bekännelse. För att fördjupa diskussionen om hur det ideella arbetet förändras är det intressant att resonera kring de förändringar som kommer sig av att ideella organisationer professionaliseras i och med att antalet anställda ökar.

Förutom att antalet medlemskap minskar och att medlemskapets innebörd förändras i det svenska samhället har forskare också pekat på att människor allt oftare gör episodiska insatser vid enstaka tillfällen istället för att som tidigare bidra till organisationens kontinuerliga verksamhet.⁷⁴ Även digitala former av engagemang ökar vilket gör det möjligt för människor att engagera sig när de har tid men också leder till att människor inte lika ofta möts fysiskt.⁷⁵ Ytterligare en förändring är att organisationer erbjuder människor att bli supporters istället för att bli medlemmar, så att de kan bidra med pengar utan att behöva arbeta ideellt.

73. von Essen 2008.

74. Se t.ex. Hustinx & Meijs 2011.

75. Gustafsson & Weinryb 2022.

Dessa förändringar är uttryck för hur ideella organisationer försöker anpassa sig till de samhällsförändringar de uppfattar påverkar villkoren för ideellt arbete. Men för att en ideell organisation ska kunna erbjuda alternativa engagemangsformer som episodiska insatser och digitalt engagemang eller att bli supportrar måste det finnas förtroendevalda och anställda i organisationen som kan ta ansvar för det kontinuerliga och långsiktiga arbetet. En studie av hur resursstarka organisationer i det svenska civilsamhället erbjuder nya engagemangsformer bekräftar att förändringar kommer inifrån de ideella organisationerna själva när de försöker möta de samhällsförändringar de tror att de står inför.⁷⁶ I den utsträckning "organisationseliter" som till exempel styrelser och anställd personal inom ideella organisationer erbjuder nya former för engagemang kommer alltså förändringar "uppifrån" istället för att vara uttryck för förändringar "nedifrån" i form av ändrade handlingsmönster och värderingar bland befolkningen.⁷⁷

Andelen anställda i det svenska civilsamhället har ökat med 22 procent mellan 1992 och 2014, vilket är en större ökning än inom arbetsmarknaden som helhet. Ökningen har främst skett i ideella föreningar och stiftelser som är verksamma inom välfärdens kärnområden.⁷⁸ En ökad professionalisering i form av fler anställda gör det då möjligt för organisationer att använda och organisera ideellt arbete på nya sätt.⁷⁹ Samtidigt har endast omkring tio procent av alla organisationer i det svenska civilsamhället anställda och av dessa har de flesta inte mer än två eller fyra anställda.⁸⁰ Det innebär att de allra flesta ideella organisationer har behov av ideella som kan arbeta långsiktigt och kontinuerligt med ledning och administration samt företräda organisationen och upprätthålla relationer med det omgivande samhället. Det skulle tala för att den stora majoriteten av ideella organisationer har behov av ideella som gör långsiktiga och kontinuerliga insatser.⁸¹

Eftersom de flesta ideella organisationer inte har möjlighet att erbjuda alternativa former av engagemang visar resultaten från befolkningsundersökningarna på tämligen små förändringar. Men de stora organisationer som har ett stort antal anställda och som därför kan erbjuda andra former av engagemang bidrar till att förändra det ideella arbetet. De utgör fortfarande en liten del av alla organisationer i civilsamhället, men inom dessa organisationer riskerar det ideella arbetet att förändras så att det blir en resurs i form av arbetskraft som kan sättas in vid större händelser och evenemang eller som kan ge organisationen legitimitet i

76. Robertsson 2021.

77. Hustinx 2010.

78. Einarsson & Wijkström 2021.

79. Qvist, Folkestad, Fridberg & Wallman Lundåsen 2019.

80. Einarsson & Wijkström 2021.

81. För ett liknande argument se Fladmoe, m.fl. 2019.

civilsamhället. Om de här nya formerna för ideellt arbete uppfattas som normerande i en ny och modern tolkning av engagemang i motsats till traditionella och förlegade former, kan det bidra till att förändra hur människor och "organisationseliter" tänker att det ideella arbetet bör bedrivas.⁸²

82. Se Wijkström 2011 för ett liknande argument.

KAPITEL 3

Trender i barn- och ungdomsverksamheten 2000–2020

Församlingarnas barn- och ungdomsarbete är basen för det ideella arbete som den här studien fokuserar på. Därför är det motiverat med en inledande översikt av hur barn- och ungdomsverksamheten i Svenska kyrkan har sett ut under 2000-talet. Kapitlet bygger på Svenska kyrkans verksamhetsstatistik. Det innebär att verksamhet som diskuteras i det här kapitlet enbart gäller stiftet i Svenska kyrkan och inte EFS-distriktet i Västerbotten som ingår i övriga kapitel.

SVENSKA KYRKAN ÄR EN UNG KYRKA

Den största åldersgruppen i såväl befolkningen, som bland Svenska kyrkans medlemmar, är de som föddes i slutet av 1980- och början av 1990-talen. De är omkring 30 år när den här studien skrivs. Bland dem som är yngre, i åldrarna 15–19 år, är 59 procent medlemmar i Svenska kyrkan. Endast bland dem som är 60 år eller äldre uppnås en högre andel tillhöriga. Den unga delen av befolkningen är alltså i hög grad medlemmar i samfundet.

I slutet på 1990-talet föddes cirka 90 000 barn per år. De senaste åren har motsvarande siffra varit cirka 115 000 barn per år. Det är en skillnad på 25 000 individer.⁸³ Under de närmast kommande åren är prognosen att barnkullarna ska fortsätta öka, främst i stadsförsamlingarna, men även i så kallade pendlarkommuner i närhet till större städer.⁸⁴ Stadsnära landsbygd har under senare år hamnat på ett positivt flyttnetto och har bidragit till att bryta urbaniserings-trenden. Den utvecklingen ses inte minst bland unga barnfamiljer som ser möjligheter i en ökad digitalisering och möjlighet att arbeta på distans oberoende av bostadsort.⁸⁵ Många av dem är medlemmar, men benägenheten att lämna kyrkan är särskilt stor i åldrarna 25–30 år.⁸⁶ I vilken mån unga vuxna fattar beslut om sitt medlemskap, att

83. SCB 2021a.

84. SCB 2019.

85. Amcoff 2021–05–03; SCB 2018; SVT 2021.

86. Bromander & Jonsson 2018, s.30–34; Babajan & Jonsson 2021.

döpa sina barn, låta dem delta i församlingarnas barnverksamhet eller själva engagera sig i ideellt arbete påverkar barn- och ungdomsarbetet idag och i framtiden.

Verkligheten skiftar dock mellan olika församlingstyper. Som framgår av figur 3.1 och 3.2 är befolkningen i storstäderna Stockholm, Göteborg och Malmö mycket yngre än befolkningen i glesbygd, landsbygd och mindre städer. I storstäderna utgör de som är i 30-årsåldern den absolut största åldersgruppen. Även om deras procentuella medlemstal är något lägre än rikssnittet, utgör de den nominellt största åldersgruppen av medlemmar i storstadsförsamlingarna. Att andelen tillhöriga är lägre, särskilt bland den yngre delen av befolkningen, är en konsekvens av att orter med hög andel utrikesfödda kan förväntas ha lägre medlemstal. Därtill är utträdesbenägenheten högre i storstäderna, där främst unga män i urbana miljöer sticker ut som de som lämnar Svenska kyrkan. Utträdesbenägenheten ökar också med högre inkomst och utbildning.⁸⁷ I församlingar som klassas som landsbygds- och glesbygdskommuner ser situationen annorlunda ut. Totalt klassas två tredjedelar av landets alla kommuner som just landsbygd eller glesbygd.⁸⁸ Både medlemskår och befolkning i stort är äldre på landsbygden, vilket hänger samman med den kraftiga utflyttningen av personer i 20-årsåldern i de här kommunerna. Andelen medlemmar i åldrarna 15–29 år är dock fortfarande hög. Strax under 80 procent av alla unga på glesbygden eller landsbygden är medlemmar i Svenska kyrkan. Det är bland annat en effekt av en upprätthållen doptradition⁸⁹ och en lägre andel utrikesfödda. Utträdestalen är också lägre jämfört med i storstäderna. Demografi, den lokala kyrkliga seden och den relation som byggs till den lokala församlingen är således viktig för att förstå variationer i tillhörighet.⁹⁰ Sammantaget innebär det att församlingarnas olika förutsättningar i relation till barn- och ungdomsarbetet påverkar vilka som potentiellt kan gå in som ideella i verksamheten. Det innebär också att växande församlingar har möjligheter att bygga nya relationer för framtiden.

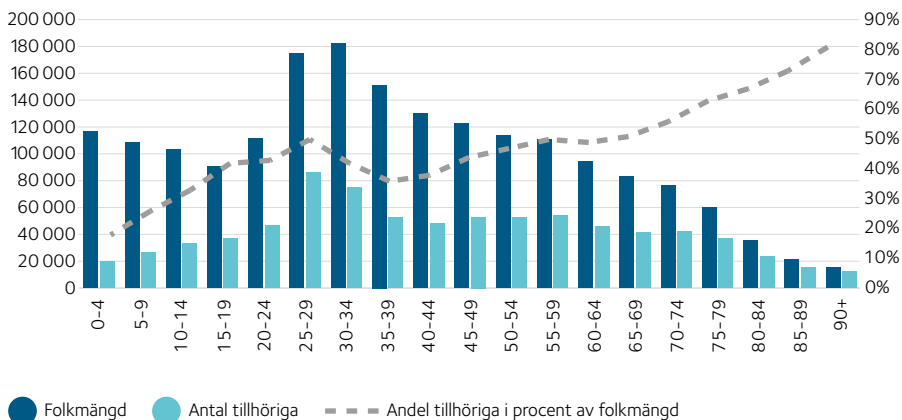
87. Se t.ex. Babajan & Jonsson 2021.

88. Jordbruksverket 2021.

89. Jonsson, Svensson & Sandberg 2020.

90. Se t.ex. Babajan & Jonsson 2021; Sandberg, Sjölin & Ganebo Skantz 2019, kapitel 2 och s. 81.

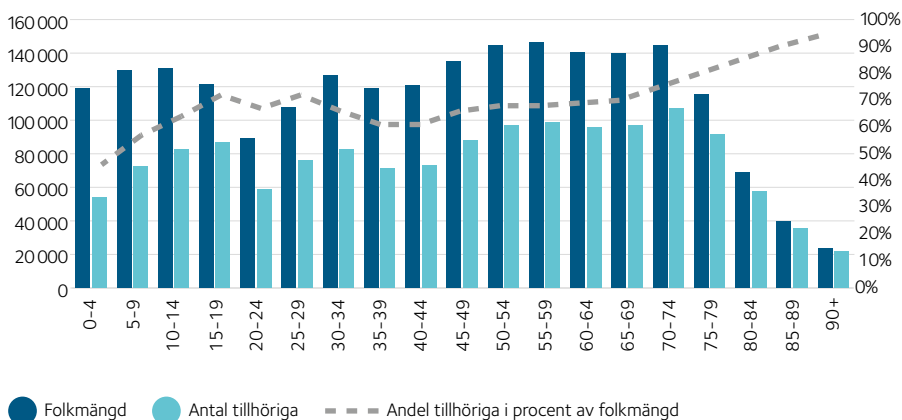
FIGUR 3.1 BEFOLKNING, TILLHÖRIGA OCH ANDEL TILLHÖRIGA I BEFOLKNINGEN PER ÅLDERSGRUPP I STORSTÄDER, ANTAL OCH PROCENT

Kommentar: Storstad enligt SKR:s kommuntypindelning inkluderar Stockholm, Göteborg och Malmö.

KÄLLA: SVENSKA KYRKANS STATISTIKDATABAS.

FIGUR 3.2 BEFOLKNING, TILLHÖRIGA OCH ANDEL TILLHÖRIGA I BEFOLKNINGEN PER ÅLDERSGRUPP I GLESBYGD, PÅ LANDSBYGD OCH MINDRE ORTER, ANTAL OCH PROCENT

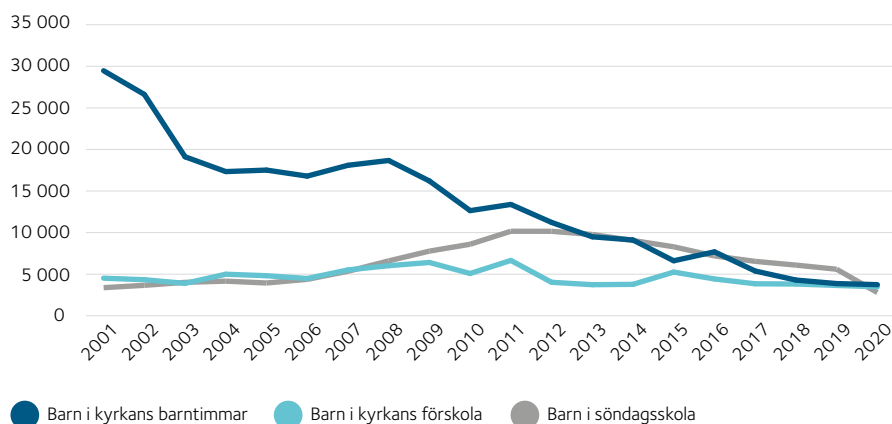
Kommentar: Indelning enligt SKR:s kommuntyper.

KÄLLA: SVENSKA KYRKANS STATISTIKDATABAS.

FÄRRE BARN I FÖRSAMLINGARNAS BARNVERKSAMHET

Svenska kyrkans barnverksamhet har genomgått stora förändringar under de senaste två decennierna. Av figur 3.3 framgår att kyrkans barntimmar har gått från att omfatta uppemot 30 000 deltagare till endast några tusen per år. Söndagsskoleverksamheten ökade visserligen fram till 2012, men har sedan minskat. Under hela perioden har dock förskoleverksamheten varit relativt stabil, men även den har under de senaste åren varit något lägre än i början av 2000-talet.

FIGUR 3.3 ANTAL BARN I FÖRSKOLA, SÖNDAGSSKOLA OCH KYRKANS BARNTIMMAR

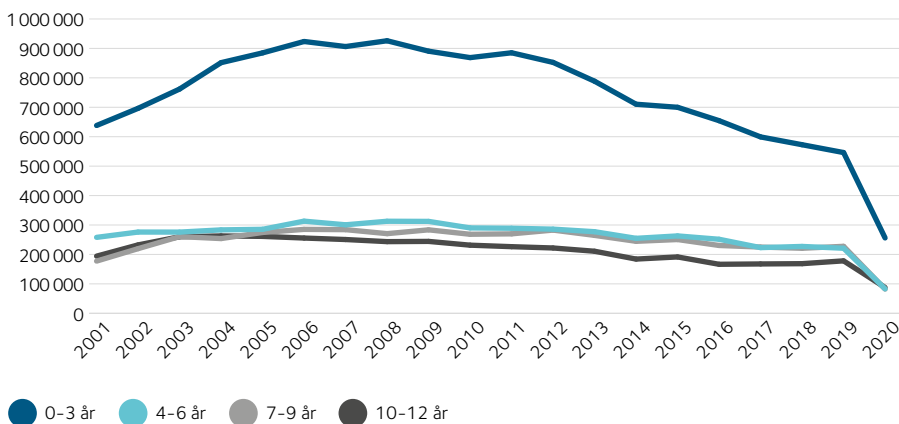
KÄLLA: SVENSKA KYRKANS STATISTIKDATABAS.

På totalen kan det konstateras att de här gruppverksamheterna förlorat i omfattning under de senaste decennierna. Coronapandemin har främst slagit mot söndagsskolan. Där framträder en tydlig nedgång år 2020. Eftersom söndagsskolan ofta är kopplad till gudstjänster, vilka påverkats av Folkhälsomyndighetens restriktioner, är nedgången logisk. Övriga verksamheter för barn har inte lika tydligt varit direkt påverkade av pandemins restriktioner i numerära tal.

När det däremot gäller öppen verksamhet för de yngsta är bilden en annan. De utgör idag den mest besökta barnverksamheten i Svenska kyrkan. Figur 3.4 och även 3.5 visar att under det första decenniet av 2000-talet byggdes verksamhet för de yngsta åldrarna ut med både öppen och regelbunden gruppverksamhet. En tolkning av den utvecklingen är att nedgången för söndagsskolan kompenseras av annan verksamhet riktad mot samma målgrupp i församlingarna. Sedan 2012 har dock antalet deltagare även i verksamheten för 0–3-åringar kraftigt minskat. Det sker trots att antalet barn i den åldersgruppen bland befolkningen i stort fortsätter att

öka med en halv till 1 procent per år. Den nedåtgående trenden i deltagare bland de yngsta skulle delvis kunna förklaras av att en större andel barn går i förskola, men det kan inte förklara hela nedgången under de senaste åren. 68 procent av barn mellan 1 och 5 år gick 2020 i förskola, jämfört med 65 procent 2001.⁹¹ En lägre andel tillhöriga bland vårdnadshavare och att andra aktiviteter som konkurrerar med församlingarnas barn- och ungdomsverksamhet antas vara bakomliggande orsaker till minskningen.

FIGUR 3.4 ANTAL BESÖK I ÖPPEN VERKSAMHET FÖR BARN 0–12 ÅR

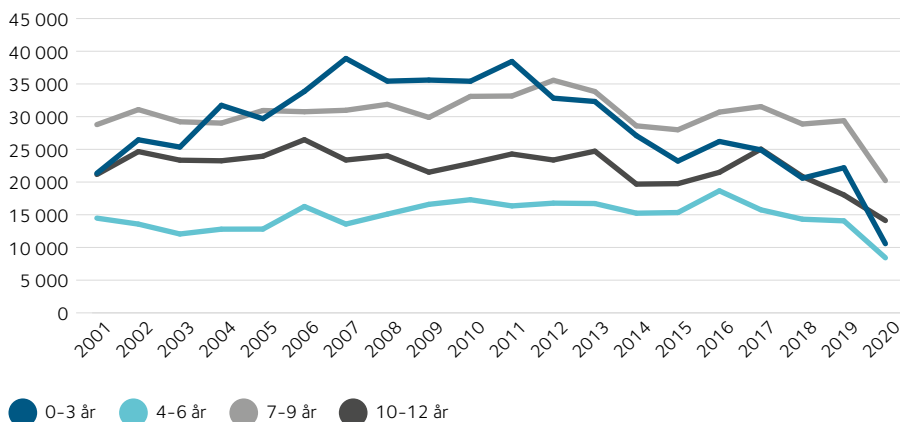

KÄLLA: SVENSKA KYRKANS STATISTIKDATABAS.

Även om den öppna verksamheten för övriga åldrar ligger på en lägre nivå än vad som är fallet för de yngsta, är mönstren i stort detsamma. De uppvisar också en nedgång det senaste decenniet. Svenska kyrkans barnverksamhet har uppvisat en nedgång i antalet deltagare och besökare det senaste decenniet. Den utvecklingen inom framför allt den öppna verksamhet har förstärkts av coronapandemin 2020. Även i den regelbundna gruppverksamheten återfinns trenden med färre deltagare det senaste decenniet i jämförelse med hur det såg ut i början av 2000-talet. Här har minskningen primärt skett i de yngsta åldrarna, där verksamheten också i hög utsträckning blivit begränsad under pandemin.

91. SCB 2020.

FIGUR 3.5 ANTAL DELTAGARE I REGELBUNDEN VERKSAMHET FÖR BARN 0–12 ÅR

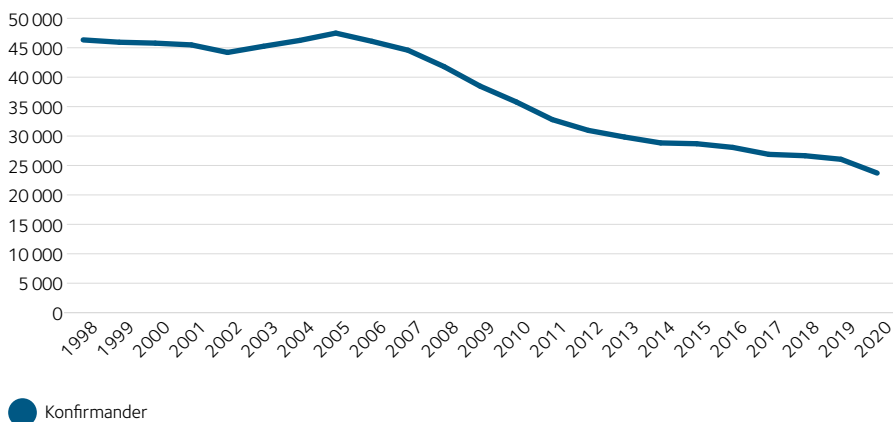

KÄLLA: SVENSKA KYRKANS STATISTIKDATABAS.

VIKANDE KONFIRMANDTAL OCH FÄRRE UNGA I UNGDOMSVERKSAMHETEN

Av figur 3.6 framgår att antalet konfirmander har gått från cirka 45 000 per år i början av 2000-talet till knappt 25 000 två decennier senare. Under pandemiåret 2020 konfirmerades drygt 20 000 ungdomar i Svenska kyrkan. Sammantaget innebär det att andelen 15-åringar som konfirmerar sig i Svenska kyrkan har halverats sedan 1998, från 47 till drygt 22 procent 2019 respektive 20 procent 2020. I storstäderna är andelen än lägre. Där är det drygt 14 procent som konfirmerar sig, vilket innebär att konfirmandsseden i storstadsförsamlingarna är en tradition som bärs av en liten minoritet. Nedgången i konfirmandtal är både en effekt av en svagare kyrklig tradition och en ökad invandring. Att Svenska kyrkans medlemmar har en svagare kyrklig tradition bekräftas bland annat av att andelen tillhöriga som konfirmeras har gått ner från 55 procent i början av 2000-talet till att under 2019 vara 38 procent och 35 procent 2020. Nedgången är således konsekvensen av en betydande förändring i kyrklig sed, där konfirmation inte längre är en majoritetstradition ens bland Svenska kyrkans medlemmar. Skillnaden mellan stad och land återfinns fortfarande, men har minskat över tid. Däremot har skillnaderna mellan andelen killar och tjejer som deltar i konfirmationen förstärkts ytterligare. 1998 var 54 procent av konfirmanderna tjejer, och har sedan dess ökat till 59 procent.

FIGUR 3.6 TOTALT ANTAL KONFIRMANDER PER ÅR 1998–2020

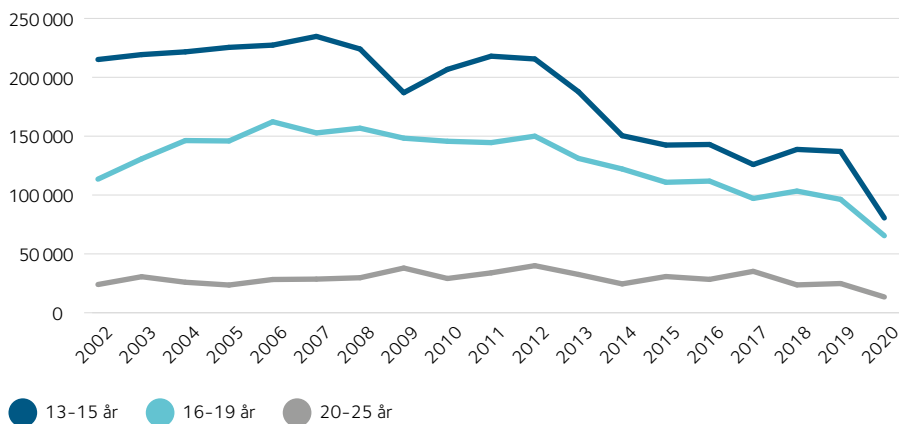

KÄLLA: SVENSKA KYRKANS STATISTIKDATABAS.

Figur 3.7 visar utvecklingen över tid i den öppna ungdomsverksamheten. Även här är trenden vikande. Antalet ungdomar i verksamheten har halverats sedan början på 2000-talet. Nedgången är som störst i åldrarna 13–15 år, från drygt 215 000 till 137 000 besök 2019. Under pandemiåret 2020 landar besökstalen på 80 000 för den åldersgruppen. Nedgången har varit mindre i de äldre åldrarna. Verksamheten är dock totalt sett fortfarande omfattande. Runt om i Svenska kyrkans församlingar har den öppna ungdomsverksamheten haft nästan 260 000 besök 2019 och 160 000 besök 2020 trots pandemin.

Runt om i Svenska kyrkans församlingar
har den öppna ungdomsverksamheten haft
nästan 260 000 besök 2019 och 160 000
besök 2020 trots pandemin.

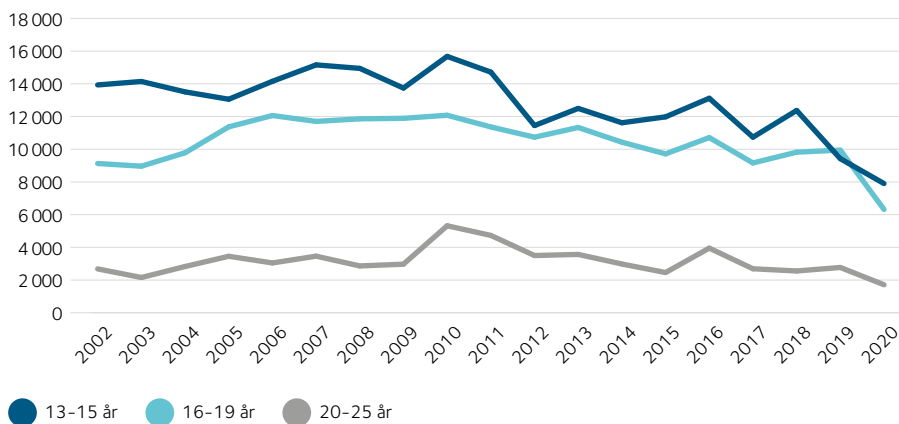
FIGUR 3.7 ANTAL BESÖK I ÖPPEN VERKSAMHET FÖR UNGA 13–25 ÅR

KÄLLA: SVENSKA KYRKANS STATISTIKDATABAS.

Sammantaget går det att konstatera att den öppna ungdomsverksamheten följer samma mönster som motsvarande verksamhet för barnen. Trenden är nedåtgående. Förhållandet gäller även i den regelbundna verksamheten för unga och unga vuxna. Av figur 3.8 framgår dock att minskningen i den regelbundna gruppverksamheten för åldrarna mellan 13 och 25 år inte har varit fullt lika stor som inom andra delar. I början av 2000-talet träffades varje vecka knappt 26 000 tonåringar och unga vuxna vid regelbundna sammankomster. 2019 hade det minskat till drygt 22 000 för att under pandemiåret 2020 falla till knappt 16 000.

FIGUR 3.8 ANTAL BESÖK I REGELBUNDEN VERKSAMHET FÖR UNGA I ÅLDERN 13–25 ÅR

KÄLLA: SVENSKA KYRKANS STATISTIKDATABAS.

Trots den negativa trend som återfinns inom många delar av ungdomsarbetet, deltar fortfarande många unga i Svenska kyrkans verksamhet. Utvecklingen med allt färre deltagare delas också med föreningslivet i stort. Allt färre unga är idag medlemmar i en förening jämfört med för bara tio år sedan.⁹² Det finns dock organisationer som lyckats bryta trenden, där exempelvis scoutrörelsen utgör ett exempel på organisation som växt även under pandemin.⁹³ Deltagande i just religiösa församlingar är dock fortsatt den vanligaste formen för regelbunden föreningsaktivitet efter idrottsföreningar.⁹⁴ Men det faktum att konfirmandtalet minskat dramatiskt får också återverkning på det ideella arbetet i Svenska kyrkans barn- och ungdomsverksamhet.

UPP- OCH NEDGÅNG I IDEELLA LEDARE

Sedan forskningsprojektet *Av fri vilja på fri tid* genomfördes första gången 1998, har Svenska kyrkan som samfund och dess barn- och ungdomsverksamhet genomgått omvälvande förändringar både i typ av aktiviteter och med färre antal deltagare. Trots nedgången i antalet deltagare i verksamheten, har samtidigt antalet ideella i barn- och ungdomsarbetet ökat. I Svenska kyrkans verksamhetsstatistik rapporterar församlingarna in "frivilliga ledare inom barn- och ungdomsverksamhet" och "unga konfirmandledare". Visserligen fångar inte det alla ideella insatser som återfinns i församlingarna,

92. MUCF 2020, s. 45.

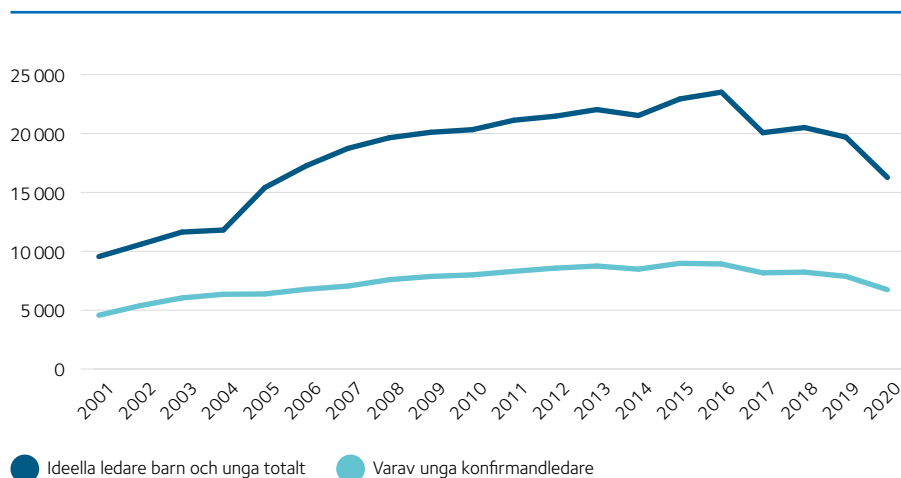
93. Sveriges radio 2021. Se även Björkman 2022 för resonemang om hur Eumeniakyrkans scout-verksamhet bibehållits och växt under pandemin.

94. MUCF 2020, s. 45–49.

men nog så stor och central andel för att vara intressant i det här sammanhanget.

Av figur 3.9 framgår att antalet frivilliga ledare har ökat kraftigt inom barn- och ungdomsverksamheten sedan början av 2000-talet, trots att verksamhetens omfattning har minskat. Det gäller både unga konfirmandledare, som utgör strax under hälften av de ideella inom barn- och ungdomsarbetet, och andra frivilliga ledare. Det handlar nästan om en fördubbling, med en topp under åren då det stora antalet asylsökande kom 2015 och 2016, där stor del av de ideella insatserna var riktade till barn och unga.⁹⁵ Därefter har trenden varit nedåtgående, vilken accentuerats i samband med coronapandemin 2020. Fortfarande är dock antalet ideella ledare betydligt fler idag än för två decennier sedan.

FIGUR 3.9 ANTAL UNGA KONFIRMANDLEDARE OCH IDEELLA I BARN- OCH UNGDOMSVERKSAMHET

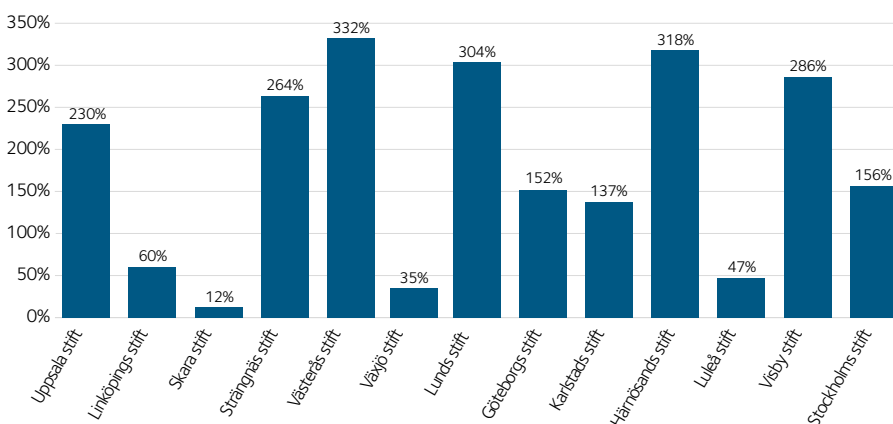
KÄLLA: SVENSKA KYRKANS STATISTIKDATABAS.

Ett ökat antal frivilliga ledare i församlingarnas barn- och ungdomsarbete sedan början av 2000-talet är tydligt i hela landet, även om det finns skillnader mellan olika stift. Den variationen framgår av figur 3.10. Skillnaderna är dock en effekt av dels församlingsarbetet, dels hur välutvecklat det ideella arbetet i barn- och ungdomsverksamheten var innan 2000-talet. Ett exempel är Skara stift som visserligen haft den lägsta ökningen av antalet frivilliga ledare sedan år 2001, men som i den äldre studien *Av fri vilja på fri tid* framstod som en föregångare vad gällde arbetet med idealitet. Många av

95. Hellqvist & Sandberg 2018, s. 27.

stiftets ledare var kvar i verksamheten under en längre tid än i de andra stiftet. De frivilliga var också fler och kunde fördela ansvars- tagandet på fler personer och därigenom avlasta varandra.⁹⁶ År 2001 hade stiftet, trots att det är litet, flest antal frivilliga ledare i barn- och ungdomsverksamheten i Svenska kyrkan. Det förklarar delar av den i jämförelse lilla uppgången under de senaste två decennierna i rela- tion till de andra stiftet. Skara stift startade helt enkelt på en redan hög nivå. Andra stift startade på en lägre nivå, men har lyckats kom- ma ifatt. Antalet frivilliga ledare i barn- och ungdomsverksamheten har ökat med mer än 300 procent i Västerås, Härnösand och Lunds stift. Även andra stift har sett mer än en fördubbling av antalet fri- villiga ledare under tidsperioden som gått sedan *Av fri vilja på fri tid* genomfördes förra gången.

FIGUR 3.10 ÖKNING AV ANTALET FRIVILLIGA LEDARE I BARN- OCH UNGDOMSVERKSAMHETEN 2001–2019, PROCENT

KÄLLA: SVENSKA KYRKANS STATISTIKDATABAS.

Hur det kommer se ut framåt går det inte att uttala sig om, men det är viktigt att poängtera att de vikande trenderna i barn- och ungdomsverksamheten de senare åren också återfinns i det fri- villiga ledarskapet, där det finns en avtagande trend. Sedan 2018 har antalet ideella ledare minskat. Pandemin har inneburit att den nedåtgående trenden förstärkts. Av figur 3.9 framgår att mellan 2019 och 2020 minskade antalet ideella ideella ledare inom barn- och ungdomsverksamheten med drygt en femtedel. Trots detta är antalet ideella avsevärt många fler nu än i början av 2000-talet.

96. Bromander 1999.

Pandemin har inneburit att den nedåtgående trenden ytterligare förstärkts.

SAMMANFATTNING

Svenska kyrkan är en ung kyrka även om andelen unga som är medlemmar och antalet deltagare i församlingarnas barn- och ungdomsarbete minskar. Svenska kyrkan möter dock fortfarande många unga i den vardagliga verksamheten, där en stor andel tonåringar och unga vuxna i befolkningen också är medlemmar i samfundet. Trots stora barnkullar de senaste åren har betydligt färre hittat till församlingarnas verksamhet. Nedgången är som störst i åldrarna 0 till 3 år, samt inom konfirmeringsarbetet och öppen verksamhet för ungdomar i tidiga tonåren. Trots det har antalet ideella ledare inom barn- och ungdomsarbetet ökat sedan slutet på 1990-talet, inte minst så kallade unga ledare inom konfirmeringsarbetet. Uppgången bröts dock redan innan pandemin och det avbräck som den inneburit har ytterligare förstärkt den nedåtgående trenden.

KAPITEL 4

De ideellas sociala bakgrund och religiositet

Genom att sätta fokus på de ideellas bakgrund, socialisationsmiljöer de växt upp i och deras religiösa föreställningsvärld skapas en bild av vad som kännetecknar de som är ideella i Svenska kyrkans barn- och ungdomsverksamhet. Det gör det också möjligt att studera hur de ideella skiljer sig från såväl Svenska kyrkans övriga medlemmar, som den svenska befolkningen i stort. I det här kapitlet ges en beskrivande bild av vem som är ideell i Svenska kyrkans barn- och ungdomsarbete utifrån 2021 års enkätundersökning, med jämförelser med 1998 års studie.

FÖRÄNDRINGAR I DE IDEELLAS SOCIALA BAKGRUND SEDAN 1998

I likhet med mycket av Svenska kyrkans verksamhet, så som kör- och konfirmandverksamhet,⁹⁷ är det betydligt vanligare att de ideella i 2021 års undersökning är kvinnor än män. Drygt sju av tio svarande som deltagit i *Av fri vilja på fri tid* under 2021 är kvinnor.⁹⁸ I jämförelse med hur könsfördelningen såg ut i 1998 års undersökning har det inte skett någon förändring över tid. Könsfördelningen är fortfarande ojämn, men inte mer snedfördelad än vid den tidigare studien.

Däremot har det skett en viss förändring vad gäller andelen ideella som är konfirmerade. I 2021 års undersökning är nästan alla, 97 procent, konfirmerade och medlemmar i Svenska kyrkan. När undersökningen genomfördes 1998 var koncentrationen av ideella som var konfirmerade något lägre, 90 procent. Trots att färre idag konfirmeras har det över tid skett en förskjutning mot en ökad betydelse av konfirmationen som grund för rekrytering till ideellt arbete. Det indikerar att nästan alla ideella i 2021 års undersökning tillhör en på förhand ganska snäv rekryteringsbas där deltagandet i konfirmationsarbetet är avgörande för att senare arbeta ideellt.

97. Willander 2016.

98. Som principiell utgångspunkt i rapporten redovisas inte undergrupper som är färre än 30 personer. Av den anledningen redovisas inte de ideella som varken identifierar sig som kvinnor eller män då ett lågt antal svar föranleder rójanderisk. I resultat där alla ideella ingår återfinns även icke-binära ideella. Enkätfrågan har konstruerats utifrån vilket kön de ideella identifierar sig med, inte juridiskt kön.

Ytterligare en förändring över tid är att en större andel av de ideella är yngre. Åtta av tio ideella i 2021 års undersökning har inte fyllt 25 år och definieras därför som unga ideella i den här rapporten. Gruppen unga ideella har ökat sedan 1998, då drygt sex av tio svarande var under 25 år. Det är i sig inte förvånande utifrån ökningen av unga konfirmandledare som diskuterades i kapitel 3. Därtill har fler församlingar hållit igång konfirmandverksamhet trots coronapandemin – inte minst i digital form.⁹⁹ Konfirmationen som exponeringsyta för idealitet kan därmed förklara trenden mot en högre koncentration av unga och konfirmerade både i urvalet i den här studien och i hela Svenska kyrkan.

FÖRÄNDRINGAR I DE IDEELLAS RELATION TILL SVENSKA KYRKAN SOM BARN SEDAN 1998

Hälften av de ideella i 2021 års undersökning svarar att de deltog i Svenska kyrkans barnverksamhet under uppväxten, vilket är en minskning jämfört med den tidigare studien. 1998 svarade drygt sex av tio att de hade deltagit i Svenska kyrkans barnverksamhet innan de fyllde 13 år. Utvecklingen ligger i linje med resultatet i kapitel 3 som visar att deltagandet i Svenska kyrkans barnverksamhet över tid har minskat. Den negativa trenden får givetvis direkta konsekvenser för framtiden i att allt färre personer kommer att ha deltagit i barnverksamheten. I 2021 års undersökning fick de ideella möjlighet att också ange huruvida de på något annat sätt befunnit sig i kyrkans lokaler som barn, utan att delta i den öppna eller regelbundna verksamheten. Var tionde ideell uppgav att de som barn just vistats i församlingslokalerna, men utan att de hade ett engagemang i den organiserade gruppverksamheten. Sammantaget innebär det att sex av tio på något sätt vistats i kyrkans lokaler som barn. Således är det lika vanligt idag som 1998 att ha haft en relation till Svenska kyrkan som barn. Skillnaden består dock i att färre deltagit i den organiserade barnverksamheten.

Det är betydligt vanligare att de unga har haft en relation till Svenska kyrkan som grundlades redan som barn i jämförelse med de äldre.

Bland de ideella som inte deltog i Svenska kyrkans verksamhet som barn och inte heller befann sig i kyrkans lokaler, återfinns framför allt de äldre. Det är betydligt vanligare att de unga har haft en relation till Svenska kyrkan som grundlades redan som barn i jämförelse med de äldre. Närmare sju av tio unga vistades i

99. Fransson, Gelfgren och Jonsson 2021, s. 51.

Svenska kyrkan innan de fyllt 13 år, jämfört med drygt fyra av tio av dem som är äldre än 25 år. Skillnaden mellan äldre och unga ideella återfanns även i 1998 års undersökning. Det tycks därmed finnas olika vägar in till ideella insatser i barn- och ungdomsarbetet beroende på ålder.

EN JÄMFÖRELSE MED SVENSKA KYRKANS MEDLEMMAR OCH DEN SVENSKA BEFOLKNINGEN

Medlemmarna i Svenska kyrkan skiljer sig idag mer från befolkningen som helhet än vad de gjorde för två decennier sedan. Det beror till viss del på att Sveriges befolkning vuxit genom invandring, att fler träder ut ur kyrkan och att färre idag väljer att döpa sina barn. Skillnaderna är dock fortfarande förhållandevis små. Svenska kyrkans medlemmar är något äldre än genomsnittssvensken, trots att stora andelar av de unga i Sverige är medlemmar i Svenska kyrkan. Det är en något högre andel kvinnor som är medlemmar, 53 procent, jämfört med männen. Könsskillnaderna ökar dock betydligt med ålder, då kvinnor lever längre och män i högre grad träder ut ur kyrkan i vuxen ålder.¹⁰⁰ Föga förvånande är det också vanligare att Svenska kyrkans medlemmar är födda och uppvuxna i Sverige i jämförelse med hela befolkningsunderlaget. Enligt Statistiska Centralbyrån är 80 procent av den svenska befolkningen födda i Sverige.¹⁰¹ Motsvarande nivå bland Svenska kyrkans alla medlemmar år 2015 var 96 procent.¹⁰² Den genomsnittlige medlemmen i Svenska kyrkan idag tenderar att vara i någon form av förvärvsarbete, vilket ligger nära genomsnittet för den vuxna befolkningen i stort.¹⁰³ Däremot har de yngre medlemmarna i Svenska kyrkan lägre inkomster än sina jämnåriga som inte är medlemmar i trossamfundet. Anledningen antas vara en följd av att Svenska kyrkans unga medlemmar i högre utsträckning än riksgenomsnittet väljer att studera vidare på högskola eller universitet.¹⁰⁴ Det kan i sin tur delvis förklaras av att andelen utrikes födda personer är lägre bland Svenska kyrkans medlemmar, vilket är en grupp som i lägre utsträckning studerar vidare efter gymnasiet jämfört med svenskfödda.¹⁰⁵

De socioekonomiska skillnaderna mellan trossamfundets medlemmar och befolkningen i stort, återspeglar sig också bland de ideella i 2021 års undersökning. Eftersom majoriteten av dem är under 25 år, är medelåldern självfallet lägre än genomsnittsåldern både i befolkningen i stort och i relation till Svenska kyrkans

100. Svenska kyrkan Kbok medlemsstatistik. Bland dem som är 85 år och äldre är 65 procent kvinnor.

101. SCB 2021c.

102. Bromander & Jonsson, s. 20 och 28–33, Babajan och Jonsson 2021, och Jonsson, Svensson och Sandberg 2020.

103. Willander & Stockman 2020, s. 36.

104. Bromander & Jonsson, s. 20.

105. SCB 2021e.

medlemskår. Utifrån Svenska kyrkans medlemmar i stort är det dock fler ideella som är utrikesfödda. Var tionde ideell är född utanför Sveriges gränser, vilket är högre än medlemskåren, men fortsatt en lägre andel än i den svenska befolkningen i sin helhet.

Bland dem i undersökningen som har fyllt 25 år har en högre andel avklarad högskole- eller universitetsutbildning än i befolkningen i stort. Mer än hälften av alla de äldre ideella har en avklarad examen på högskola eller universitet. Motsvarande andel i riket är en tredjedel.¹⁰⁶

Bland de äldre utgörs en tredjedel av personer som, utöver sitt ideella arbete i Svenska kyrkans barn- och ungdomsverksamhet, också är anställda i Svenska kyrkan. Det finns således en relativt hög grad av internrekrytering, där de som är knutna till Svenska kyrkan via anställning, på sin fritid arbetar ideellt inom samfundet.

Majoriteten av de ideella i undersökningen är likväl unga. Deras ålder gör det praktiskt omöjligt för de flesta att ha hunnit utbilda sig utöver grund- och gymnasieutbildning. De är vid undersökningstillfället i full gång med studier på den nivån. Även om de unga inte hunnit utbilda sig, är det dock tydligt att de kommer från familjeförhållanden där deras vårdnadshavare är mer välutbildade än riksgenomsnittet. Det är nästan dubbelt så vanligt att en ung ideell i den här undersökningen har två vårdnadshavare som har en högskole- eller universitetsexamen, än bland jämnåriga i hela befolkningen. Majoriteten av de unga ideella i Svenska kyrkan bär alltså med sig en stark utbildningstradition.

DE IDEELLAS UPPVÄXTVILLKOR

Det finns olika faktorer som formar barn och ungas uppväxtvillkor, vilket påverkar relationen till och sannolikheten att arbeta ideellt i Svenska kyrkan senare i livet. Medan föregående avsnitt speglar de objektiva uppväxtvillkor kopplade till socioekonomisk bakgrund, har de ideella också fått svara på hur de själva beskriver sin uppväxt som barn. Det perspektivet finns enbart med i 2021 års undersökning, vilket gör att det inte går att studera förändring över tid. Den mångfald i uppväxt och erfarenhet de bär med sig in i församlingslivet, skapar en utgångspunkt för vidare reflektion kring frågan om vem som är ideell i Svenska kyrkan idag. Genom att använda motsvarande frågor som i tidigare forskning ställts till unga personer i Sverige, kan ytterligare jämförelser om den upplevda uppväxten göras med befolkningen.

Av figur 4.1 framgår hur många procentenheter som skiljer mellan de ideella som tagit avstånd från att de växt upp under de

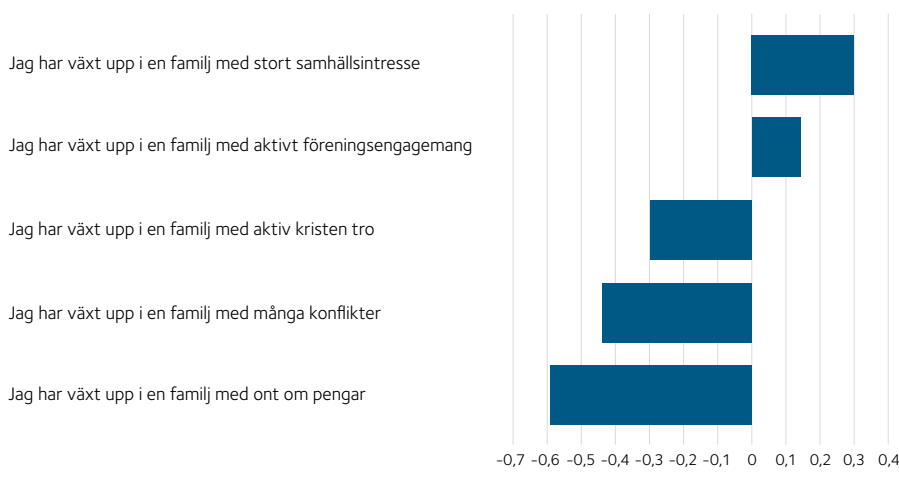
106. SCB 2021d.

förutsättningar som formuleras i påståendet och de som instämt i påståendet. För påståenden där värdet i figuren hamnar på plus innebär det i praktiken att det är fler som aktivt instämt i påståendet än som tagit avstånd. För värden som hamnar på minus, innebär det istället det motsatta: fler ideella har aktivt tagit avstånd än som instämt.

Många ideella sätter således inte ett likhetstecken mellan sin barndoms vistelse i Svenska kyrkan och att de därmed nödvändigtvis har haft en uppväxt präglad av en aktiv kristen tro.

Det vanligaste alternativet som de ideella i 2021 års undersökning tycker beskriver deras uppväxtförhållanden är att de vuxit upp i en familj präglad av ett stort samhälls- och föreningsengagemang. Klart fler har tagit avstånd från att de växt upp i ett kristet hem än vad som instämt. Endast en fjärdedel av de ideella instämmer i att deras familjer varit aktivt kristna. Det är dubbelt så vanligt att de ideella istället tar direkt avstånd från den beskrivningen, trots att drygt sex av tio ideella på något sätt var i Svenska kyrkans lokaler eller deltog i barnverksamhet under sin uppväxt. Många ideella sätter således inte ett likhetstecken mellan sin barndoms vistelse i Svenska kyrkan och att de därmed nödvändigtvis har haft en uppväxt präglad av en aktiv kristen tro.

FIGUR 4.1 IDEELLAS UPPVÄXTFÖRHÅLLANDE, BALANSMÅTT

Kommentar: Positiva värden över 0 anger i procentenheter hur stor övervikt det är av personer som instämt i påståendet. Negativa värden under 0 anger i procentenheter hur stor övervikt det är av personer som tagit avstånd från påståendet.

KÄLLA: AV FRI VILJA PÅ FRI TID 2021.

Mönstret skiljer sig i två fall från när motsvarande frågor ställdes till unga, 16–24 år, i befolkningen som helhet.¹⁰⁷ Jämfört med unga i allmänhet har de ideella i Svenska kyrkan i högre utsträckning växt upp i familjer som har haft någon form av aktiv kristen tro. Därtill är det något vanligare att de ideella i Svenska kyrkans barn- och ungdomsarbete själva tycker att de har vuxit upp i familjer som har haft ont om pengar.

Det senare kan te sig något förvånande utifrån den högre utbildningsnivå och utbildningstradition som de ideella har. Eftersom högre utbildning ger en förväntad högre inkomst, borde det rent logiskt vara tvärtom. Dock är det primärt de ideella som inte tillhör majoritetsnormen i kyrkan, utan har vårdnadshavare som inte har studerat på universitet, som uppger att deras familjer har haft ont om pengar under uppväxten. Det kan vara lätt att jämföra sig med personer i den närmaste omgivningen i relation till om familjen har ont om pengar eller ej, speciellt bland unga. Om majoriteten av vännerna har en annan socioekonomisk bakgrund än en själv, kan upplevelsen av de egna uppväxtförhållandena te sig annorlunda, trots att den kanske inte skiljer sig från befolkningen som inte är aktiva i kyrkan.

107. Idealitet som utmanar 2016; Klingenberg & Lövheim 2019.

FEM OLIKA TYPER AV FAMILJEBAKGRUND BLAND IDEELLA

Även om majoriteten av de ideella i jämförelse med befolkningen skiljer sig gällande socioekonomisk bakgrund, visar föregående avsnitt att det likväl finns tydliga skillnader mellan de aktiva i Svenska kyrkan. Att majoriteten kommer från en stark utbildningstradition med samhälls- och föreningsengagerade familjer är långt ifrån representativt för hur alla ideella själva tycker att de har haft det under uppväxten.

Av tabell 4.1 framgår att det går att identifiera fem typer av uppväxtförhållanden bland dem som deltagit i 2021 års undersökning. Tabellen bygger på en klusteranalys.¹⁰⁸ De påståenden som i tabellen har ett plus framför sig, indikerar att de ideella på en nivå över genomsnittet har angett att de växt upp i en familj som kännetecknas av den angivna beskrivningen. Nästan nio av tio ideella återfinns i någon av de fem angivna ömsesidigt uteslutande typerna, medan en tiondel av de ideella inte inryms i någon av dem. Att de hamnat utanför klustren beror på att de inte svarat på frågan eller besvarat något av påståendena med "vet ej".

Den vanligaste uppväxttypen är den dryga fjärdedelen av ideella som växt upp i familjer som de själva beskriver som samhällsintresserade...

Den vanligaste uppväxttypen är den dryga fjärdedelen av ideella som växt upp i familjer som de själva beskriver som samhällsintresserade, med en aktiv kristen tro och starkt föreningsengagemang. Att de som kommer från hem med kristen tro dominerar kan förfalla anmärkningsvärt då allt färre deltar i barnverksamheten i Svenska kyrkan. För att kvalificera sig till den uppväxttypen krävs det dock egentligen bara att svaret på frågan om kristen bakgrund är högre än vad det är för den genomsnittliga svarande. Enkelt uttryckt krävs det mindre kristen tro än vad det krävs samhällsengagemang för att hamna i detta kluster. Likväl är det personer som kommer från familjer där det varit mer vanligt förekommande med samhällsintresse, föreningsengagemang och kristen tro även i relation till de andra i undersökningen.

108. Se bilaga 1 för beskrivning av metod och hur den hanterats i den här rapporten.

De som hamnar i den andra gruppen har också växt upp i en kristen familj som varit samhällsengagerade. De skiljer sig dock från varandra utifrån att de också tycker att deras familjer hade svaga ekonomiska resurser under uppväxten.

Övriga tre typer av ideella har aktivt tagit avstånd från att de skulle ha växt upp i ett hem med en aktiv kristen tro. Istället beskriver en grupp av ideella sin uppväxt som konfliktfylld, där vissa anger att den konfliktfyllda uppväxten också präglats av att familjen haft svaga ekonomiska resurser, medan den andra gruppen bara anger att det funnits konflikter. Den sista gruppen präglas av att inget av alternativen beskriver hur deras uppväxt har varit. Snarare upplevs deras uppväxt ha varit tämligen odefinierad utan några tydliga karaktärsdrag.

TABELL 4.1 FEM FAMILJEBAKGRUNDER, KLUSTERANALYS

	IDEELL SOM VÄXT UPP I EN KRISTEN OCH SAMHÄLLSINTRESSERAD FAMILJ MED SVAGA EKONOMISKA RESURSER	IDEELLA SOM VÄXT UPP I EN KONFLIKTFYLLD FAMILJ MED SVAGA EKONOMISKA RESURSER	IDEELL SOM VÄXT UPP I EN KONFLIKTFYLLD FAMILJ	IDEELL SOM VÄXT UPP I EN ODEFINIERAD FAMILJ	IDEELL SOM VÄXT UPP I EN KRISTEN OCH SAMHÄLLSINTRESSERAD FAMILJ MED AKTIVT FÖRENINGSENGAGEMANG
FAMILJ MED MYCKET KONFLIKTER		+	+		
FAMILJ MED AKTIV KRISTEN TRO	+				+
FAMILJ MED STORT SAMHÄLLSINTRESSE	+				+
FAMILJ MED AKTIVT FÖRENINGSENGAGEMANG	+				+
FAMILJ MED ONT OM PENGAR	+	+			
ANDEL AV DE IDEELLA	11%	13%	15%	21%	26%
ANTAL IDEELLA	83	95	117	158	198

Kommentar: De fem bakgrunderna har fått namn efter vad som karaktäriserar respektive grupps familjebakgrund. En ruta som markerats med + innebär att gruppen angett att deras uppväxt kännetecknats av påståendet i högre utsträckning än genomsnittet. Familjebakgrunderna är ömsesidigt uteslutande från varandra.

KÄLLA: AV FRI VILJA PÅ FRI TID 2021.

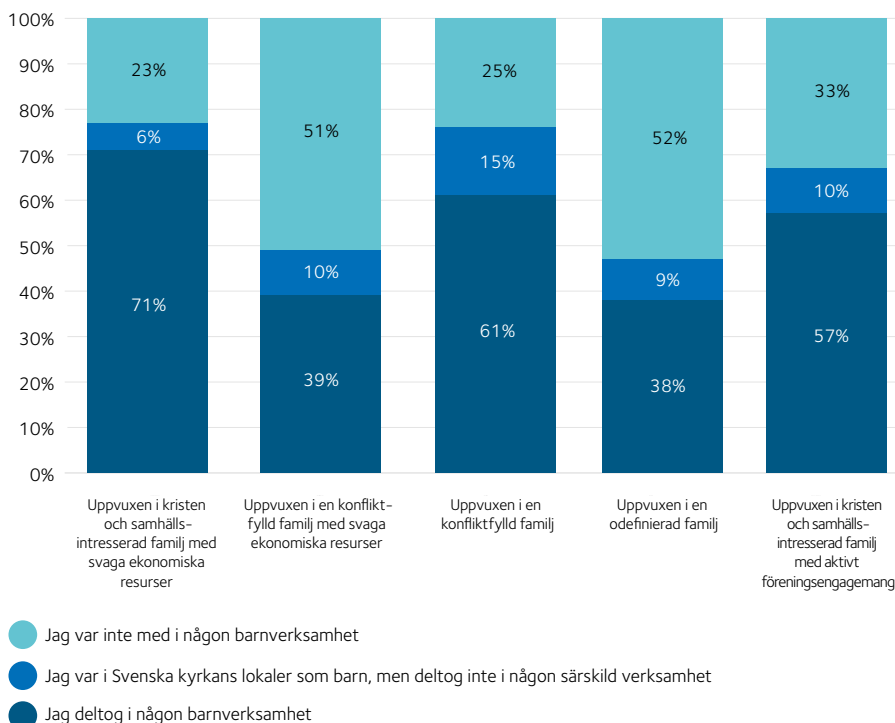
UPPVÄXTFÖRHÅLLANDENA PÅVERKAR BARNDOMENS ENGAGEMANG I SVENSKA KYRKAN

Av figur 4.2 framgår att de som växt upp i en kristen och samhällsengagerad familj, med eller utan ekonomiska problem, oftare deltagit i den organiserade barnverksamheten än de som inte kommer från kristna familjer. De som tillhör någon av de andra uppväxtyperna hade alltså en svagare förankring och relation till Svenska kyrkan som barn. Trots det har de kommit att arbeta ideellt i församlingen.

Från den allmängiltiga slutsatsen avviker dock de som växt upp i vad som definieras som konfliktfyllda familjer. De har inte deltagit i den organiserade barnverksamheten, men har i något högre utsträckning likväl befunnit sig i Svenska kyrkans lokaler som barn trots att deras uppväxt inte präglats av någon kristen tro. Gruppen av ideella från konfliktfyllda uppväxtförhållanden, är också de som driver resultatet att ideella inte självklart sätter ett likhetstecken mellan sin barndoms vistelse i Svenska kyrkan och att de haft en kristen uppväxt. De som vistades i församlingens lokaler, men utanför den organiserade barnverksamheten under uppväxten, återfinns främst bland dem som kommer från konfliktfyllda och inte troende familjeförhållanden. De som vuxit upp i kristna familjer har däremot oftare som barn deltagit i den organiserade verksamheten.

De som vistades i församlingens lokaler, men utanför den organiserade barnverksamheten, under uppväxten återfinns främst bland dem som kommer från konfliktfyllda och inte troende familjeförhållanden.

FIGUR 4.2 UPPVÄXTFÖRHÅLLANDEN OCH KONTAKT MED SVENSKA KYRKAN UNDER BARNDOMEN, PROCENT

KÄLLA: AV FRI VILJA PÅ FRI TID 2021.

UPPVÄXTFÖRHÅLLANDEN OCH FÖRÄNDRINGAR I DE IDEELLAS RELIGIOSITET SEDAN 1998

Sekularisering och religionens minskade betydelse för den svenska befolkningen i allmänhet har länge varit uppe för diskussion. Det gäller både befolkningen i stort och bland Svenska kyrkans egna medlemmar.¹⁰⁹ Därför är det särskilt intressant att spegla den generella utvecklingen i hur de som är ideellt engagerade i Svenska kyrkans barn- och ungdomsarbete själva definierar sin tro och hur tron relaterar till olika uppväxtvillkor.

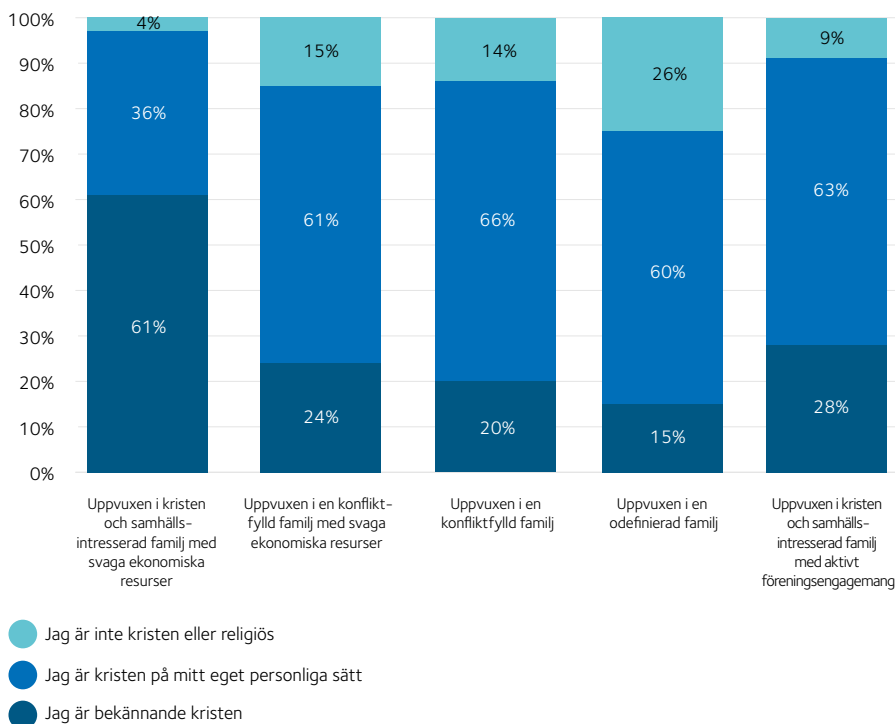
För att möjliggöra jämförelser med 1998 års undersökning har samma begreppsapparat använts, även om språkbruket för hur unga personer pratar om sin tro kan ha förändrats sedan dess. I 2021 års undersökning anger var fjärde ideell att de är bekännande kristna.

109. Willander & Stockman 2020, s. 13–22 om tillhörighet, tro och religiösa praktiker och Svenska kyrkans medlemmar.

Det innebär en minskning med 14 procentenheter i jämförelse med 1998. Just begreppet bekännande kristen kan förefalla ålderstiget och därför möjligen svårare för en kristen idag än för 20 år sedan att instämma i som beskrivningen av den egna religiösa tron. Andelen ideella som anger att de är kristna på sitt eget personliga sätt är dock oförändrat sedan 1998, där drygt sex av tio ideella uppger det som svarsalternativ. Däremot verkar det finnas en tendens till att de ideella som inte är kristna eller religiösa har ökat sedan 1998 års undersökning. Då angav 6 procent av de ideella det som beskrivning. I 2021 års undersökning har den andelen stigit till 15 procent. Det tycks således som om den sekularisering som pågår i samhället delvis även återspeglas bland de ideella i barn- och ungdomsarbetet.

När de ideellas tro sätts i relation till deras uppväxtförhållanden framkommer olikheter mellan de aktiva. Tydligast blir skillnaden för dem som definierar sig som bekännande kristna. Det är betydligt vanligare att de här personerna har växt upp i aktivt kristna familjer och deltagit i Svenska kyrkans organiserade verksamhet som barn. Bland de ideella som växt upp i kristna familjer är det tre gånger så vanligt att de är bekännande kristna, än de ideella som exempelvis växt upp under konfliktfyllda familjeförhållanden på något sätt. Samtidigt visar figur 4.3 att de som växt upp i konfliktfyllda familjer tenderar att i något högre utsträckning vara kristna på sitt eget personliga sätt, än övriga grupper. Det här är de ideella som också i något högre utsträckning återfinns i Svenska kyrkans lokaler som barn, om än inte i den organiserade barnverksamheten. Det skiljer dem från de andra som inte alls hade någon kontakt med Svenska kyrkan som barn. Bland dem som växt upp utan kontakt med Svenska kyrkan eller kristen tro, är istället tendensen att de inte är kristna eller religiösa. Framför allt är det bland dem som har haft en uppväxt utan en särskiljande karaktäristik som de här icke-troende personerna återfinns.

FIGUR 4.3 UPPVÄXTFÖRHÅLLANDEN OCH RELIGIÖS TRO, PROCENT

KÄLLA: AV FRI VILJA PÅ FRI TID 2021.

SAMMANFATTNING

Det har inte skett någon dramatisk förändring utifrån vem som är ideell i Svenska kyrkans barn- och ungdomsverksamhet mellan 1998 års undersökning och motsvarigheten 2021. De förändringar som kommit till ytan är att det idag är en större andel unga ideella som är konfirmerade, trots att färre totalt sett konfirmeras. Att fler konfirmeras innebär dock inte nödvändigtvis att andelen ideella som anger att de är kristna har ökat. Snarare visar resultaten att det finns en tendens till att ideella 2021 i lägre grad är kristna eller religiösa jämfört med 1998, och att andelen bekännande kristna minskar något. Att färre identifierar sig som troende hör också samman med att allt färre av de ideella under uppväxten deltagit i Svenska kyrkans barnverksamhet. Det är fortsatt vanligare att de som bekänner sig som kristna 2021 varit aktiva under barndomen precis som 1998. Dock finns det i den nya undersökningen en relativt stor grupp som likväl haft en relation till Svenska kyrkan under uppväxten då de vistades i kyrkans lokaler som barn, men inte deltog i den organiserade barnverksamheten. Det här är personer som i något större utsträckning än de som inte alls

haft någon relation till Svenska kyrkan som barn, anger att de är kristna på sitt personliga sätt. För dem som varken är uppvuxna i kristna familjer och/eller haft någon kontakt med Svenska kyrkan som barn är det istället vanligare att de anger att de inte är kristna eller religiösa.

Jämfört med den svenska befolkningen i sin helhet är det dock föga förvånande betydligt vanligare att de ideella i Svenska kyrkan kommer från kristna uppväxtförhållanden. Deras utbildningsnivå är också högre och de kommer från familjer med en generellt starkare utbildningstradition än den genomsnittliga befolkningen i Sverige. Trots att en stark utbildningstradition karaktäriserar majoriteten av de ideella, är det långt ifrån alla i undersökningen som stämmer in på det mönstret. Gruppen ideella i den här studien är således långt ifrån homogen.

Vägar till ideellt arbete i Svenska kyrkan

Givet tidigare forskning som intresserar sig för ideellt arbete i civilsamhället, är det möjligt att tänka sig att vägen till en sådan insats bottenar i såväl individens egna motiv som organisationens villighet och beredskap att skapa gynnsamma förutsättningar för idealitet. I kapitel 2 framgår att det i forskningen identifieras en förskjutning på bekostnad av organisationens vision och mål till fördel för individuella motiv. Likaså konstaterar forskningen att mer intrinsikala motiv får ge vika för de mer extrinsikala motiven som argument till varför människor väljer att göra en ideell insats. Varför människor gör sådana insatser förskjuts helt enkelt från att historiskt ha motiverats av innehåll och egenvärde, till att allt oftare motiveras av egennyttiga perspektiv. För att ett ideellt engagemang ska etableras argumenterar den tidigare forskningen för att det måste finnas ett behov av ideella krafter i organisationen. Det måste alltså finnas både en egen motivation hos individen och organisatoriska förutsättningar där motivationen kan omvandlas till konkret handling, för att ett ideellt arbete ska bli av.

Mot bakgrund av den tidigare forskningen syftar det här kapitlet till att undersöka just de ideellas motiv till varför de valt att börja arbeta ideellt i sin församling. I den här rapporten används begreppet motiv som ett analytiskt verktyg och beskrivning till de ideellas väg in i det ideella arbetet i sin församling. Begreppet motiv särskiljs därför från begreppet *drivkraft* som definieras närmare i kapitel 7 i relation till vad som får människor att fortsätta arbeta ideellt i Svenska kyrkan.

MOTIV TILL ATT BÖRJA ARBETA IDEELLT

Det kan vara svårt att vid en direkt fråga svara på varför en började arbeta ideellt i församlingen. Kanske var det länge sedan det ideella arbetet påbörjades liksom det är svårt att minnas tillbaka. Kanske har den ideella insatsen bestått mest av slumpmässiga skäl som det inte går att sätta ord på. Än mindre kan sådana saker med lätthet fångas in i en enkätundersökning. Likväl har de ideella i enkätundersökningen uppmanats att dra sig till minnes varför de började arbeta ideellt i den församling som de under våren 2021

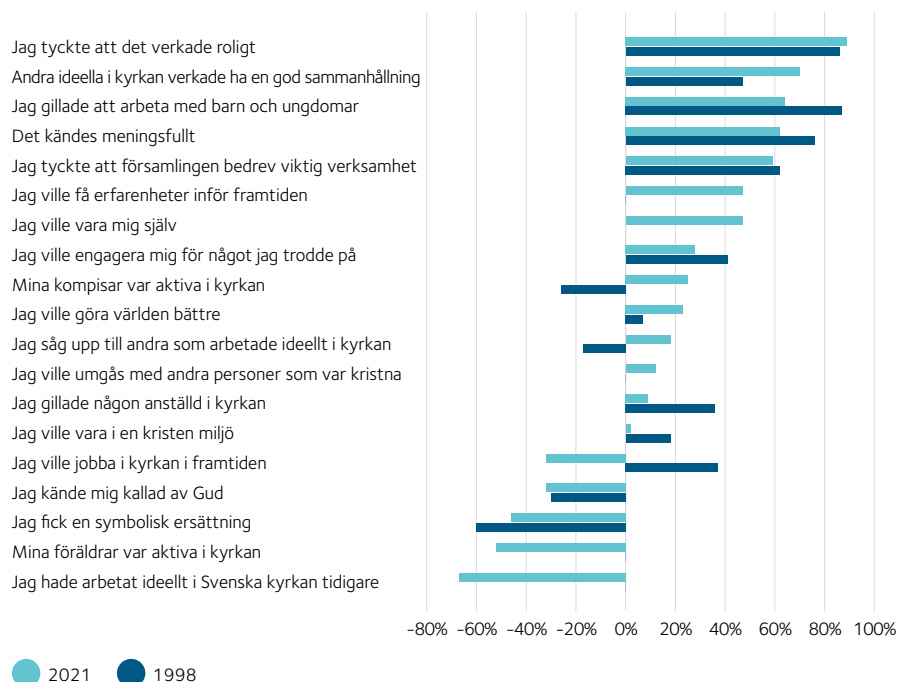
var aktiva i. Av figur 5.1 framgår hur många procentenheter som skiljer mellan dem som instämt i och tagit avstånd från påståendet om motiv till att påbörja det ideella arbetet. Värden som hamnar på plus illustrerar att fler instämt i motivet än som tagit avstånd. För värden som hamnar på minus, innebär det istället det motsatta: att fler ideella har aktivt tagit avstånd än som instämt.

Det här tillvägagångssättet rangordnar hur viktiga de olika motiven är i relation till varandra. Som framgår av figur 5.1 instämmer flest i påståendet att de påbörjade det ideella engagemanget för att det verkade roligt att arbeta ideellt. Att det motivet är det vanligaste kan givetvis bero på att det är allmänt hållet, där inget om vad som är roligt närmare specificeras.

Sammanhållningen med andra ideella i kyrkan och arbetets direkta innehåll med barn och unga är andra vanliga motiv till att börja som ideell. Det är även vanligt att uttrycka att insatsen kändes meningsfullt och att församlingen bedrev viktig verksamhet. Därtill är det också relativt vanligt att personerna upplevde att de kunde vara sig själva genom att vara i församlingen. I jämförelse med de motiv som i kapitel 2 redogjorde för vägen in till ideellt arbete generellt i hela civilsamhället, finns det således stora likheter mellan de ideella i Svenska kyrkan.

Mindre vanliga motiv, men som likväl är viktiga, är också att göra något som de tror på och att få göra världen till en bättre plats genom det ideella arbetet. Därtill återfinns också mer sociala motiv såsom att kompisarna var aktiva, att få umgås med andra kristna eller att de ideella gillade någon anställd i församlingen.

Sammanhållningen med andra ideella i kyrkan och arbetets direkta innehåll med barn och unga är andra vanliga motiv till att börja som ideell.

FIGUR 5.1 MOTIV TILL ATT INLEDA IDEELLT ARBETE I SVENSKA KYRKANS BARN- OCH UNGDOMSVERKSAMHET, BALANSMÅTT

Kommentar: Positiva värden över 0 anger i procentenheter hur stor övervikt det är av personer som instämt i påståendet. Negativa värden under 0 anger i procentenheter hur stor övervikt det är av personer som tagit avstånd från påståendet.

KÄLLA: AV FRI VILJA PÅ FRI TID 1998 OCH 2021.

Bland motiv som inte förefaller vara viktiga för det majoriteten av ideella, återfinns exempelvis viljan att vara i en kristen miljö eller att kyrkan ses som en framtida arbetsgivare. Få anger också att kallelsen från Gud varit ett motiv till att de tog steget att arbeta ideellt. Inte heller en symbolisk ersättning från församlingarna, tidigare engagemang i Svenska kyrkan eller föräldrarnas betydelse har varit motiverande faktorer för det stora flertalet ideella.

När motiven jämförs med 1998 kan det konstateras att det enbart har skett små förändringar. Alla frågor är inte möjliga att jämföra och nya motiv har lagts till för 2021.¹¹⁰ De motiv som går att jämföra gör ändå bilden tämligen entydig. På ett generellt plan är motiven till att börja arbeta ideellt i kyrkan 2021 i stort sett detsamma som de var 1998. Två förändringar har dock skett över tid. Den första

110. Se bilaga 1 för närmare resonemang om förändrade frågor över tid och dess påverkan för möjlighet till jämförelser över tid.

förändringen är att de explicit religiösa motiven har försvagats. De har försvagats till förmån för den andra förändringen, där motivet till att vilja förbättra världen har förstärkts något. Förändringen kan givetvis vara ett uttryck för att människors språkbruk och resonemang om tro har förändrats under 2000-talet. De explicit religiösa motiven som formulerades i 1998 års undersökning kanske känns främmande i dagens samhälle, och istället förstås och kanaliseras genom att vilja förbättra världen. Dock är tolkningen ändå att de religiösa motiven har blivit något ovanligare som motor för individens motiv att börja ett ideellt församlingsarbete, eftersom tendensen i kapitel 4 visar att allt färre av dem faktiskt är kristna. Därför tolkas resultatet som att de explicit religiösa motiven har minskat något bland de ideella mellan 1998 och 2021.

FYRA KARAKTÄRISTISKA MOTIV TILL IDEELLT ARBETE

Att arbetet är roligt, riktar sig till barn och unga samt att det finns en god sammanhållning bland de aktiva är generellt viktiga komponenter som behövs för att förstå varför en person motiveras till ideella insatser i Svenska kyrkans barn- och ungdomsverksamhet. Det finns dock ofta flera anledningar till att en person väljer att engagera sig. Med hjälp av en faktoranalys framgår vidare motiv som synliggör bakomliggande mönster utifrån de ideellas svar.¹¹¹ I tabell 5.1 framgår hur alla motiv har reducerats till några få distinkta typer. Typerna representerar var för sig bredare motiv till varför det ideella arbetet tog sin början.

Utifrån tidigare forskning om motiv till ideellt arbete i kapitel 2, framkommer det tydliga likheter mellan de fyra vägarna in till att göra ideella insatser i Svenska kyrkan. Den första faktorn omfattar de motiv som beskriver en slags inre mening som ingång i församlingslivet och har getts namnet *inre motiv*. Det inre motivet bärs upp av variabler som betonar den kristna miljön och det sammanhang i vilket det ideella arbetet tar sin huvudsakliga utgångspunkt. Faktorn ligger i linje med de intrinsikala motiven till ideellt arbete som fokuserar arbetets innehåll och egenvärde. Den andra faktorn speglar snarare motiv som betonar verksamhetens faktiska och praktiska innehåll. Det är således en motsvarighet till de extrinsikala eller instrumentella motiven, där argumenten är mer egennyttiga. Att skaffa sig erfarenheter inför framtiden, att gilla arbeta med barn och unga samt att församlingens verksamhet känns angelägen och rolig är bärande alternativ i faktorn. Den tredje faktorns karaktärsdrag utgörs av yttre omständigheter som vare sig återfinns i de intrinsikala eller i de extrinsikala motiven. De är mer relationsbundna motiv än de andra. Framför allt är det kompisarna och de anställda som bär upp faktorn. Även den symboliska ersättningen för den ideella insatsen är bärande.

111. Se bilaga 1 för metodbeskrivning.

Den fjärde faktorn karaktäriseras av en mer historisk och traditionsbunden väg in i församlingen. Där har den tidigare erfarenheten av att ha arbetat ideellt i Svenska kyrkan, samt att föräldrarna varit aktiva i kyrkan, varit grunden för att ta steget att arbeta ideellt.

TABELL 5.1 MOTIV TILL ATT PÅBÖRJA IDEELLT ARBETE, FAKTORANALYS

	INRE MOTIV	PRAKTISKA MOTIV	YTTRE MOTIV	TRADITION SOM MOTIV
Jag ville vara i en kristen miljö	+			
Jag kände mig kallad av Gud	+			
Jag ville engagera mig för något jag trodde på	+			
Jag ville umgås med andra personer som var kristna	+			
Det kändes meningsfullt	+			
Jag ville jobba i kyrkan i framtiden	+			
Jag såg upp till andra som arbetade ideellt i kyrkan				
Jag ville vara mig själv				
Jag ville få erfarenheter inför framtiden		+		
Jag gillade att arbeta med barn och ungdomar		+		
Jag tyckte församlingen bedrev viktig verksamhet		+		
Jag tyckte att det verkade roligt		+		
Mina kompisar var aktiva i kyrkan			+	
Jag fick en symbolisk ersättning			+	
Jag gillade någon anställd i kyrkan			+	
Jag hade arbetat ideellt i Svenska kyrkan tidigare				+
Mina föräldrar var aktiva i kyrkan				+

Kommentar: En ruta som markerats med + innebär att de alternativen hänger samman med varandra som bakomliggande orsaker till att det ideella engagemanget påbörjades. De fyra motiven har fått namn efter vilka karaktäriserande anledningar som medförde att deras ideella engagemang påbörjades. Motiven är inte varandra ömsesidigt uteslutande.

KÄLLA: AV FRI VILJA PÅ FRI TID 2021.

Utifrån analysen går det att tala om fyra olika vägar eller grundmotiv in i det ideella arbetet i Svenska kyrkans barn- och ungdomsarbete. Åtminstone de två första korresponderar väl med den tidigare presenterade forskningen om motiv till ideellt arbete i hela civilsamhället. Motiven för att arbeta ideellt i Svenska kyrkan förefaller således likna motiven i andra organisationer. Det är givetvis fullt möjligt för enskilda ideella att kombinera två eller flera av de här motiven. De utesluter nämligen inte varandra.

Att människor ofta kombinerar två eller flera motiv, framgår av tabell 5.2. I tabellen har ovanstående faktorer gjorts om till egna variabler. Variablerna har var för sig studerats med en logistisk regression som gör det möjligt att identifiera vilka grupper som har större sannolikhet att ange olika motiv för deras väg in i församlingen.¹¹² De ideella som betonar de inre motiven karaktäriseras av att de med större sannolikhet har fyllt 25 år och är bekännande kristna, än de ideella som tagit vägen in i församlingen via praktiska eller yttre motiv. Det är också större chans att de växt upp i religiösa och samhällsengagerade familjer med eller utan ekonomiskt svaga resurser, så som beskrivs i kapitel 4. I många avseenden har de ideella som motiveras utifrån en inre övertygelse mycket gemensamt med de ideella som betonar traditionen som motiv till det ideella arbetet. Det som i huvudsak skiljer dem åt är att de som betonar traditionen oftare återfinns i landsbygdsförsamlingar.

112. Se bilaga 1 för metoddiskussion.

TABELL 5.2 BAKGRUNDENS PÅVERKAN FÖR MOTIV TILL IDEELLT ENGAGEMANG, LOGISTISK REGRESSION

	INRE MOTIV	PRAKTISKA MOTIV	YTTRE MOTIV	TRADITION SOM MOTIV
Kön		Tjej		
Ålder	25 år eller äldre	16–24 år	16–24 år	25 år eller äldre
Uppväxt	Religiös och samhällsintresserad familj med svaga ekonomiska resurser samt religiös och samhällsintresserad familj med aktivt föreningsengagemang	Religiös och samhällsintresserad familj med aktivt föreningsengagemang	Konfliktfylld uppväxt	Religiös och samhällsintresserad familj med svaga ekonomiska resurser samt religiös och samhällsintresserad familj med aktivt föreningsengagemang
Tro	Bekännande kristen	Någon form av personlig tro	Någon form av personlig tro	Bekännande kristen
Församling		Stadsförsamling		Landsbygdsförsamling

Kommentar: Bakgrundsfaktor som har större sannolikhet att återfinnas i respektive grupp än i övriga återfinns angivet i rutan. En tom ruta betyder att det inte finns någon statistiskt signifikant skillnad på 95-procentsnivå.

KÄLLA: AV FRI VILJA PÅ FRI TID 2021.

På motsvarande sätt finns det mycket gemensamt mellan dem som betonar de praktiska och yttre motiven. Till exempel tenderar båda att ha hög sannolikhet att förekomma som motiv till att unga väljer att bli aktiva i församlingen. De ideella som drivs av praktiska eller yttre motiv anger med större sannolikhet att de har någon form av personlig tro snarare än att vara bekännande kristna eller inte kristna alls. Det finns dock skillnader. De ideella som motiveras utifrån praktiska skäl har större chans att ha växt upp i samhälls- och föreningsengagerade familjer med aktiv tro. De påminner därmed om dem som betonade traditionen eller den inre övertygelsen som väg in i församlingen. För de ideella som istället betonar yttre motiv som kompisar eller relationen till anställda är det större sannolikhet att de kommer från vad de själva definierar som konfliktfyllda familjer.

SAMMANFATTNING

I det här kapitlet har intresset riktats mot vilka motiv de ideella hade för att börja med sina ideella insatser i församlingen. Vid en jämförelse med 1998 års studie är förändringarna relativt små. Att det ideella arbetet är roligt, riktar sig till barn och unga, samt att det finns en god sammanhållning hos församlingens ideella är fortsatt de viktigaste motiven till att börja arbete. De kyrkliga och

religiösa motiven som rekryterande grund för ideellt arbete har däremot fått en något svagare påverkan än mer allmänmänskliga motiv. Något tillspetsat visar resultatet från det här kapitlet att majoriteten av de ideella i Svenska kyrkans barn- och ungdomsverksamhet skulle kunna motiveras till att arbeta ideellt i vilken organisation som helst om de uppfattar det arbetet som roligt, riktat till barn och unga, samt om de upplever en god sammanhållning. Det är en utmaning för Svenska kyrkan eftersom de som väljer att arbeta ideellt inte nödvändigtvis gör det utifrån kyrkans bekännelser. Å andra sidan är inte detta unikt för Svenska kyrkan. Redan i rapportens andra kapitel diskuteras trenden om förskjutning från intrinsikala motiv till extrinsikala i det svenska civilsamhället i stort. Det innebär att organisationens idé får ge vika för mer individuella motiv till den frivilliga insatsen.

Det framgår av kapitlet att det finns fyra huvudsakliga vägar in till ideellt arbete. En väg är de inre motiven, där just de religiösa motiven tillsammans med viljan att förbättra världen betonas. Den här gruppen av ideella har mycket gemensamt med de ideella som snarare betonar traditionen som motivet till det ideella arbetet, där tidigare erfarenheter av att arbeta ideellt i Svenska kyrkan och föräldrarnas kyrkliga engagemang bidragit till att de tagit steget in i församlingen. En annan väg är de praktiska motiven, där det ideella arbetet motiveras utifrån att det ger bra erfarenheter inför framtiden samtidigt som verksamheten upplevs som viktig. Den fjärde vägen in i ideellt församlingsarbete utgörs av relationsskapande motiv. För den gruppen har relationen till kompisar och anställda varit anledningen till att göra en ideell insats i församlingen.

FRUKOST

FLAGGAN

MORGONGYMPA

MORGONBÖN

TEMATID

LUNCH

Rekrytering och introduktion

I det här kapitlet riktas intresset mot hur församlingen agerar för att rekrytera och introducera ideella. Särskilt fokus läggs vid hur församlingarna bjuder in och skapar möjlighet för nya personer att göra en insats. Gynnsamma förutsättningar för idealitet genom att möta dem som rör sig i församlingen är fundamentet för ett aktivt församlingsliv. Rekrytering är emellertid inte bara en fråga som berör det direkta ögonblick en person väljer att börja engagera sig i sin församling. Snarare bör rekrytering betraktas som en ständigt pågående process där församlingens kontinuerliga ansträngningar att ta emot, vidareutbilda och stötta är angelägna förutsättningar för att upprätthålla och utveckla det ideella arbetet. Därför är det också viktigt att studera vad som bidrar till en sådan utveckling. Kapitlet behandlar både församlingarnas mottagande och introduktion samt hur de ideella själva upplever att de tagits emot och introducerats.

ATT STÄLLA FRÅGAN

En förutsättning i arbetet med att rekrytera ideella, är att de som bjuds in känner att de behövs och blir tagna i anspråk.¹¹³ Det är själva essensen för rekrytering av ideella inom hela civilsamhället. Av 2021 års studie framgår att nio av tio svarande uppger att de började engagera sig efter att någon i församlingen hade frågat dem personligen om de skulle vilja arbeta ideellt. Det är en liten ökning från 1998, då åtta av tio uppgav detsamma. Vanligast är att prästen eller församlingspedagogen ställer frågan och på det sättet gläntar på dörren till församlingens arbete med barn och unga. Drygt hälften av de tillfrågade anger att någon inom dessa profiler – ofta båda – är de som en gång i tiden frågade om de skulle vilja bli aktiva. Att de här två yrkeskategorierna dominerar som rekryterare visade redan 1998 års studie. Enda skillnaden var att församlingsassistenten då hade motsvarande roll som dagens församlingspedagog. Att resultatet är konstant över tid är också att förvänta då dessa två yrkesprofiler inom Svenska kyrkan är de mest involverade i barn- och ungdomsverksamheten.

113. Idealitet som utmanar 2016; Sandberg & Hellqvist 2017.

Vid en närmare analys framgår att yrkesgrupperna i Svenska kyrkan ställer frågan till olika personer utifrån vilka motiv som deras ideella arbete grundar sig i. Tabell 6.1 visar att de som anger att religiösa motiv och den inre meningsfullheten gjorde att de började arbeta ideellt med större sannolikhet fått frågan av präst, diakon och musiker jämfört med personer som drivs av andra motiv. Resultatet tyder på att den här gruppen redan när de tillfrågades hade en fot i musikaliska, diakonala eller andra delar av församlingsarbetet. De som drivs av inre motiv frågar också mer sannolikt själva om de får göra en insats, vilket också gäller personer med praktiska motiv. Sammanlagt är det en femtedel av alla svarande som uppger att de själva frågat om de får arbeta ideellt. Deras egna initiativ och redan etablerade position i församlingen länkar samman rekryteringen till barn- och ungdomsverksamheten, där redan existerande erfarenheter blir ett verktyg för att få idealiteten att växa än mer. Det finns därför skäl för församlingarna att i det vardagliga arbetet ha beredskap och arbeta aktivt med människor som vill fördjupa eller bredda sitt ideella arbete till andra delar av församlingen.

TABELL 6.1 FÖRFRÅGAN OM ATT BÖRJA ARBETA IDEELLT I FÖRSAMLINGEN, LOGISTISK REGRESSION

	INRE MOTIV	PRAKTISKA MOTIV	YTTRE MOTIV	TRADITION SOM MOTIV
Präst	+	+	+	
Församlingspedagog		+	+	
Diakon	+			
Musiker	+			+
Andra ideella			+	
Föräldrarna				+
Frågade själv om den fick bli ideell	+	+		

Kommentar: Ruta som markerats med + innebär att gruppen har en större sannolikhet att bli tillfrågad om att arbeta ideellt än övriga grupper. En tom ruta betyder att det inte finns någon statistiskt signifikant skillnad på 95-procentsnivå.

KÄLLA: AV FRI VILJA PÅ FRI TID 2021.

Det är större sannolikhet att de som drivs av praktiska och yttre motiv tillfrågades av församlingspedagog eller präst. Eftersom de här motiven är mer vanligt förekommande bland unga, är det föga förvånande att församlingspedagogerna har större chans att rikta sin fråga till den typen av aktiva än till aktiva som betonar andra faktorer. De som i huvudsak motiveras av yttre faktorer där kompisarna spelar en viktig roll, har också mer sannolikt bjudits

in av kompisar, som troligtvis är de som återfinns i benämningen "andra ideella". Kompisen som ställt frågan blir således också motivet som bär det ideella arbetet. Att så är fallet bekräftas också av att det sedan 1998 skett en liten ökning av personer som 2021 anger att ett motiv till varför de blev aktiva, var att de såg upp till dem som redan arbetade ideellt, se figur 5.1.

Att redan aktiva ideella rekryterar nya är ett fenomen som ökat något sedan 1998. Då var det tre av tio som fått frågan av någon som redan var aktiv. 2021 har det ökat till att nu omfatta fyra av tio. Ökningen indikerar att tillväxten av ideella i församlingsarbetet under 2000-talet alltså genererar nya aktiva. Således finns det en viss självgenererande effekt av att fler ideella också leder till ytterligare rekrytering.

Att något fler uppger att de blivit tillfrågade av någon i församlingen 2021 jämfört med 1998, hänger samman med de förändringar som skett då arbetslag mer systematiskt än tidigare arbetar med rekryteringsfrågan. Numera är det en större andel av de församlingsanställda som anger att de i sin församling tillfrågar alla konfirmander om de skulle vilja arbeta ideellt. I 2021 års undersökning är det nästan tre gånger så många församlingar som uppger att de gör detta som 1998. Då var det drygt en av fem, nu är det drygt fyra av fem församlingar. Att fråga alla konfirmander om de vill engagera sig i församlingen verkar vara det arbetssätt som idag genomsyrar rekryteringen till barn- och ungdomsverksamheten. I detta avseende går det att föra ett resonemang om att konfirmandverksamheten därmed är den viktigaste exponeringsytan för rekrytering. Förändringen medför givetvis att fler potentiella ideella konfirmander får frågan från någon i församlingen om de vill engagera sig. I 1998 års studie var det istället vanligare att anställda handplockade enskilda konfirmander som fick frågan. Det sker mer sällan idag.

FÖRÄNDRINGAR I FÖRSAMLINGARNAS ARBETE MED REKRYTERINGSPLANER

Det är inte bara fler som bjudits in till engagemang. Fler församlingar har också en plan för rekrytering av ideella. Dessa två förhållanden hänger sannolikt samman med varandra. Med en mer genomtänkt rekryteringsstrategi känner sig fler personer bemyndigade att faktiskt våga ställa frågan i olika sammanhang, vilket bär frukt i form av fler engagerade. År 1998 var det enbart 5 procent av församlingarna som uppgav att de hade en plan för rekrytering. År 2021 har andelen ökat till 30 procent. Det speglar den ökade medvetenhet om de ideellas roll och idealitetens stärkta placering i församlingslivet som skett sedan 1998. Trots ökningen är det likväl hälften av församlingarna som saknar en sådan rekryteringsplan. En femtedel av de anställda med ansvar för idealitet i församlingens barn- och ungdomsverksamheten uppger att de inte

känner till om det finns en rekryteringsplan eller ej. Det resultatet, i kombination med att hälften av de anställda säger att de saknar en sådan rekryteringplan, kan tolkas som att idealitetens roll i församlingen fortfarande är svag och lågprioriterad.

Det är betydligt vanligare att församlingar som uppger att de har en plan för ledarrekrytering också har ideella som själva anger att de har genomgått ledarskapsutbildning.

En fråga som väcks i relation till att fler församlingar har en rekryteringsplan, är huruvida planerna också får effekt på församlingarnas arbete med idealitet i vidare mening. Riktningen i sambandet går inte att fastställa men det finns en korrelation mellan förekomst av plan och ledarskapsutbildningar. Det är betydligt vanligare att församlingar som uppger att de har en plan för ledarrekrytering också har ideella som själva anger att de har genomgått ledarskapsutbildning. Nästan nio av tio ideella som är engagerade i församlingar med rekryteringsplaner, uppger att de har gått en sådan utbildning. Den siffran ska jämföras med sex av tio ideella som är engagerade i församlingar som inte har eller inte vet om de har ett sådant plandokument. Skillnaden tolkas som ett uttryck för att just de församlingar som har ett genomtänkt och dokumenterat arbete för rekrytering oftare har fler långtgående ambitioner som omsätts i konkret handling i arbetet med att introducera, inkludera och rusta de ideella i uppdraget.

Därtill tenderar de församlingar som har rekryteringsplaner att också ha fler exponeringsytor än konfirmandverksamheten. Anställda i församlingar med rekryteringsplaner uppger i högre grad än andra, att de både tillfrågar konfirmander och bjuder in andra som är aktiva på andra håll i församlingen till att bidra i arbetet med barn och unga. Dessa församlingar har också i genomsnitt fler ideella i barn- och ungdomsarbetet än de församlingar som saknar eller inte vet om de har en sådan plan. Enligt Svenska kyrkans verksamhetsstatistik hade församlingar med rekryteringsplan 2019 i genomsnitt 21 ideella i barn- och ungdomsarbetet. De utan rekryteringsplan hade i genomsnitt 13. Det finns inte heller några skillnader mellan församlingar i städer eller på lands- och glesbygd som förklarar den här skillnaden. Det går inte att säga om resultatet är en effekt av den nedskrivna ambitionen i

planerna. Församlingar som har fler frivilliga skulle helt enkelt kunna finna det mer nödvändigt att tänka igenom arbetet med idealitet än församlingar med bara några få frivilliga. Församlingar som saknar rekryteringsplan är dock i högre grad ensidigt knutna till konfirmandverksamheten som arena för rekrytering. Det är alltså inte nödvändigtvis församlingar som har många unga konfirmandledare, som också har en rekryteringsplan. I församlingar med en konkret handlingsplan är det istället vanligare att frågan om att vilja arbeta ideellt ställs till fler än konfirmander. Exponeringsytorna för dem som rör sig i församlingen är helt enkelt fler när rekryteringen formaliserats. Att resultatet blir ett ökat antal ideella förutsätter givetvis att det finns människor som är i rörelse i församlingen. Om människor inte befinner sig i kyrkan, finns det inte heller någon att fråga om de skulle vilja göra en insats i församlingslivet. Då krävs istället en annan typ av uppsökande och rekryterande församlingsarbete som ligger utanför den här rapportens syfte att undersöka.

MOTTAGANDE OCH INTRODUKTION

Av figur 6.1 framgår att någon form av introduktion sker vid mottagande av nya ideella, framför allt via samtal och genom möjlighet att känna sig för och gå bredvid. Även utbildning och andra introduktionsformer fanns på plats i församlingen när de ideella i den här undersökningen kom som nya. En tredjedel uppger dock att de inte fick någon form av introduktion då de började sitt ideella arbete.

Den sammantagna bilden är att fler församlingar idag arbetar aktivt med rekrytering, vilket visar sig i det faktum att skillnaden mellan stiftet från 1998 har försvunnit. I 1998 års studie utmärkte sig Skara stift genom att stiftets församlingar arbetade mer medvetet med introduktion och mottagande. Då var det vanligare att ideella i Skara hade fått frågan av någon i församlingen om att börja engagera sig, än i de andra stiftet. Den skillnaden har försvunnit i 2021 års studie. Församlingarna i övriga stift har således arbetat upp sig till den nivå som återfanns i Skara redan 1998.

I det inledande rekryteringsmomentet och den efterföljande introduktionen har det alltså skett en rörelse i positiv riktning sedan den första studien gjordes. I övrigt framträder det små skillnader mellan 1998 och 2021 rörande mottagande. Däremot framträder skillnader i mottagandet av nya ideella utifrån vilka de är. Framför allt uppger de över 25 år att de inte mottagits eller introducerats på något speciellt sätt. De upplever inte heller lika ofta som yngre ideella att de fått någon form av utbildning.

Skillnaden i introduktion mellan yngre och äldre ideella kan förstås på olika sätt. En förklaring är att äldre inte omfattas av Svenska kyrkans ledarutbildningar, då dessa i hög utsträckning

riktar sig explicit till unga ledare inom konfirmandverksamheten. Att så kan antas vara fallet problematiseras ytterligare i kapitel 11 i relation till vilken fortsatt fortbildning som de ideella får utifrån ålder. Ytterligare en förklaring är att de äldre började arbeta inom Svenska kyrkan innan ledarutbildningar etablerades i organisationen. En tredje förklaring kan vara att utbildning anses överflödigt för äldre som många gånger har kunskaper inom en rad områden som kan vara väsentliga för insatserna i kyrkan. Vuxna skulle därmed potentiellt kunna axla ett större ansvar på kort tid utan en formaliserad introduktion. De yngre erbjuds istället en mjukstart i församlingsuppdraget. Tre av fyra unga ideella anger att de fick känna sig för i församlingen innan de bestämde sig för att engagera sig, medan det var mindre vanligt bland de äldre ideella. En sådan mjukstart innebär i sig en slags introduktions- och lärandeprocess i församlingslivet.

FIGUR 6.1 ATT BLI MOTTAGEN OCH INTRODUCERAD I FÖRSAMLINGEN, PROCENT

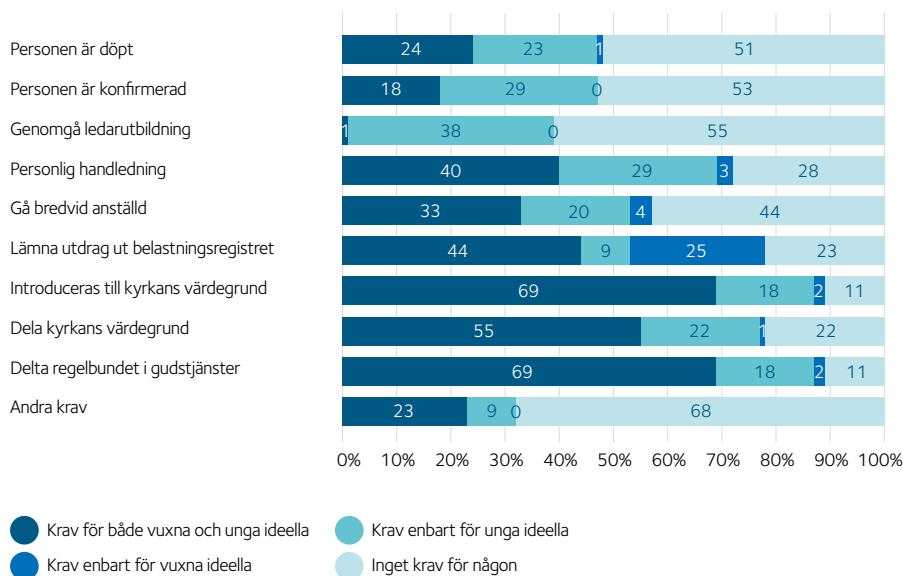
KÄLLA: AV FRI VILJA PÅ FRI TID 2021.

FÖRSAMLINGARNA HAR OLIKA KRAV PÅ UNGA OCH ÄLDRE

Olika mottagande beroende på ålder, som diskuterades i föregående avsnitt, blir också tydligt då församlingarna själva anger vilka krav de ställer. Av figur 6.2 framgår att församlingarna riktar fler krav mot unga. Drygt fyra av tio församlingar ställer krav på genomgången ledarutbildning för de unga, men nästan ingen ställer det som krav för de äldre. Krav på dop och konfirmation ställs också på de unga. Visserligen hänger det samman med engagemanget inom konfirmandverksamheten, där kraven regleras i konfirmandriktlinjerna. I de riktlinjer för Svenska kyrkans konfirmandverksamhet

som antogs år 2020, framgår att en konfirmandledare ska vara konfirmerad, oavsett ålder. Det innebär således att de är döpta. Därmed är skillnaden mellan yngre och äldre i just detta sammanhang självförklarande. Konfirmandriktlinjerna föreskriver även att konfirmandledarna har rätt till handledning. I linje med detta ställer sammanlagt sju av tio församlingar också handledningen som krav. Tre av de sju församlingarna anger dock att kravet enbart är riktat mot unga ideella, som sannolikt också förklaras av konfirmandriktlinjernas skrivning.

FIGUR 6.2 FÖRSAMLINGARS KRAV PÅ DE IDEELLA VID INTRODUKTION OCH MOTTAGANDE, PROCENT

KÄLLA: AV FRI VILJA PÅ FRI TID 2021.

Ytterligare ett förhållande som regleras i konfirmandriktlinjerna och som i hög grad återspeglas i resultatet är att nästan åtta av tio församlingar kräver utdrag ut belastningsregistret, alternativt krav på uppvisande av registerutdrag för dem som inte är myndiga. Registerkontroll av personer som ska arbeta med barn är lagstadgat sedan 2013.¹¹⁴ Därför är det anmärkningsvärt att var femte församling uppger att de inte har det som krav. En relativt stor andel riktar också det kravet enbart till äldre ideella, men inte yngre. Åtskillnaden görs trots att såväl lagstiftning som konfirmandriktlinjer stadgar att registerutdrag ska göras på alla som fyllt 15 år.

114. SFS 2013:852 lag om registerkontroll av personer som ska arbeta med barn.

Att relativt många församlingar inte lever upp till de lagstiftade kraven och de interna styrdokument, framgår också av de ideellas egna svar på om de fått lämna något registerutdrag. Drygt tre av fyra församlingar anger att de har som krav att alla eller vissa uppvisar ett sådant utdrag. Men enbart drygt fyra av tio ideella uppger att de själva faktiskt har lämnat in ett sådant utdrag till sin församling. Givetvis kan det vara en effekt av att många valt att engagera sig i församlingen innan såväl lag som konfirmandriktlinjer antogs, men en sådan förklaring är inte gångbar i rättslig eller formell mening.

SAMMANFATTNING

Det här kapitlet visar att det sedan 1998 skett en positiv utveckling i församlingarnas arbete med rekrytering, mottagande och introduktion av ideella i barn- och ungdomsarbetet. Skillnaderna mellan stiftens har suddats ut. Fler församlingar ger introduktion i någon form och arbetar med utbildning av de nya ideella. Det senare riktar sig dock främst till de unga ideella.

Utvecklingen generellt utifrån ett församlingsperspektiv speglar också en ökad medvetenhet om de ideellas roll och placering i församlingarnas liv sedan 1998. Exempelvis konstateras att församlingar som har rekryteringsplaner också har fler ideella i barn- och ungdomsarbetet, fler exponeringsytor och större medvetenhet om rekrytering och inkludering. Även om det skett en ökning av andelen församlingar som arbetar systematiskt med rekryteringsplaner, saknar fortfarande majoriteten sådana.

En positiv utveckling ses i att det 2021 är fler som får frågan om de vill engagera sig jämfört med 1998. Förändringen syns också i att allt fler församlingar uppger att de tillfrågar alla konfirmander om de vill arbeta ideellt, snarare än att handplocka enskilda individer. Det finns dock stora skillnader i vem som får frågan av vem. Exempelvis är det större sannolikhet att de som drivs av inre motiv oftare blir tillfrågade av präster eller diakoner, medan de som snarare drivs av praktiska eller yttre motiv främst tillfrågas av församlingspedagoger, alternativt präster. Därtill har också andra ideellas betydelse för nyrekryteringen ökat sedan 1998 och sticker ut primärt i relation till dem som just betonar kompisarnas roll som anledning till att de valde att engagera sig. Troligen har den successiva tillväxten av unga ledare under 2000-talet bidragit till att fler också tillfrågar kompisar om att bli aktiva i församlingen.

Att det råder stora skillnader i vem som ser och tillfrågar personer inom församlingarna skapar en vidare fråga kring hur detta mönster också påverkar vilka som faktiskt bjuds in till att bli ideella i barn- och ungdomsarbetet. Är det enbart prästen eller församlingspedagogen som ser och frågar, finns det anledning att tro att rekryteringen blir snävare. Om fler bjuder in skulle också

rekryteringen breddas. Det innebär i förlängningen att församlingarna kan komma att ta emot och uppmuntra fler ideella med olika motiv och förankring i sitt församlingsengagemang.

KAPITEL 7

Att stanna som ideell

Som framgår av kapitel 6 har församlingarna blivit bättre på att rekrytera till idealitet genom att bjuda in fler sedan 1998 års studie. Det innebär dock inte per automatik att människor väljer att fortsätta i församlingen. Om engagemanget inte ska slockna krävs ett ständigt pågående arbete där ideella känner sig behövda i församlingen och blir tagna i anspråk.¹¹⁵ Om så sker, kan det antas finnas en rörelse från de ursprungliga motiven till dagens drivkrafter för fortsatt ideellt arbete. I det här kapitlet kommer de senare stå i fokus, det vill säga vad som upprätthåller engagemanget i församlingen.

I kapitel 5 används begreppet "motiv" som analytiskt verktyg och beskriver de ideellas väg in i församlingsarbetet. Motiv sätts i det här kapitlet i relation till begreppet "drivkraft". Drivkraft används som begrepp för de anledningar som ideella anger till varför de väljer att fortsätta arbeta ideellt i församlingen idag.

FYRA DRIVKRAFTER FÖR DET IDEELLA ARBETET

På ett generellt plan finns en stor samstämmighet mellan de motiv som diskuterades i kapitel 5 och de drivkrafter som analyseras i detta kapitel. I enkäten formulerades frågan kring drivkrafter som

"I vilken utsträckning instämmer du i nedanstående påståenden till varför du fortsätter att arbeta ideellt i din församling?"

Av figur 7.1 framgår hur många procentenheter som skiljer mellan dem som instämt och de som tagit avstånd från påståendena om att fortsätta det ideella arbetet. Värden som hamnar på plus illustrerar att fler instämt i motivet än som tagit avstånd. För värden som hamnar på minus, innebär det istället det motsatta: fler ideella har aktivt tagit avstånd än som instämt. Det här tillvägagångssättet rangordnar hur viktiga de olika drivkrafterna är i relation till varandra.

De enskilt vanligaste svaren är att det är roligt, att det är bra sammanhållning mellan de ideella och att de gillar att arbeta med barn och unga.

115. Idealitet som utmanar 2016.

FIGUR 7.1 DRIVKRAFTER FÖRDELNINGAR I ENKÄTSVAREN, BALANSMÅTT

KÄLLA: AV FRI VILJA PÅ FRI TID 2021.

Utöver vad som redovisas som viktigast i 2021 års mätning, finns det små skillnader sedan 1998. Kompisarnas betydelse har blivit signifikant viktigare och det finns även en tendens till att de explicit religiösa drivkrafterna försvagats något, men den skillnaden är inte statistiskt säkerställd, se figur 7.2. Klart är dock att dessa alternativ hamnar långt ner i figuren.

Drivkrafterna som är bärande för att fortsätta församlingsengagemanget överensstämmer helt enkelt väl med de motiv som fanns i början.

På motsvarande sätt som gjordes för motiv i kapitel 5, har en faktoranalys genomförts över de fördjupade drivkrafter som gör att människor fortsätter att göra ideella insatser i sin församling. Fyra faktorer framkommer av analysen, vilka kan tolkas som grundläggande drivkrafter till varför ideella i Svenska kyrkan fortsätter att engagera sig. De påståenden som laddar positivt på respektive faktor har i tabell 7.1. markerats med ett plustecken.¹¹⁶ Av tabellen åskådliggörs en mer sammanhängande bild av vilka drivkrafterna är, än om varje svarsalternativ analyserats för sig. Sammantaget finns det fyra drivkrafter till fortsatt församlingsengagemang: *innehåll och mening, det kristna sammanhanget, plikt och ekonomi samt kompisarna.*

116. Se bilaga 1 för närmare metodbeskrivning och gränsvärden.

TABELL 7.1 DRIVKRAFTER TILL FORTSATT IDEELLT ARBETE, FAKTORANALYS

	DRIVNA AV INNEHÅLL MED MENING	DRIVNA AV DET KRISTNA SAMMANHANGET	DRIVNA AV PLIKT OCH EKONOMI	DRIVNA AV KOMPISAR
Jag tycker att det är roligt	+			
Jag tycker om sammanhållningen bland oss ideella	+			
Församlingen bedriver viktig verksamhet	+			
Det känns meningsfullt	+			
Jag får vara mig själv i kyrkan	+			
Jag gillar barn och ungdomar	+			
Jag vill göra världen bättre	+			
Jag får erfarenhet inför framtiden				
Någon anställd i kyrkan betyder mycket för mig				
Jag vill vara i kristen miljö		+		
Jag känner mig kallad av Gud		+		
Jag får umgås med andra människor som är kristna		+		
Jag vill jobba i kyrkan i framtiden		+		
Jag vill engagera mig för något jag tror på		+		
Mina föräldrar är aktiva i kyrkan				
Jag vill inte svika de ideella eller anställda i församlingen			+	
Jag får en symbolisk ersättning			+	
Jag vill inte svika barnen eller ungdomarna			+	
Mina kompisar är aktiva i kyrkan				+

Kommentar: En ruta som markerats med + innebär att de alternativen hänger samman med varandra som bakomliggande drivkrafter till fortsatt ideellt arbete i församlingen. De fyra drivkrafterna har fått namn efter vad som karaktäriserar de anledningar som gör att det ideella arbetet fortsätter. Drivkrafterna är inte ömsesidigt uteslutande från varandra.

KÄLLA: AV FRI VILJA PÅ FRI TID 2021.

Innehåll och mening är den drivkraft som är tydligast i analysen. Drivkraften präglas av påståenden som mäter innehållet i det ideella arbetet: det egna meningsskapandet och det egna välbefinnandet. Därutöver betonar den här gruppen också i hög utsträckning arbetets innehåll för upprätthållandet av engagemanget. En andra drivkraft präglas av det kristna sammanhanget,

där betoning ligger på kallelsen, framtida jobb i kyrkan och den kristna miljö som församlingen utgör. Den tredje drivkraften fångar in ett ideellt arbete som inte nödvändigtvis upplevs vara självvalt eller ens önskvärt från individens perspektiv. Faktorn betonar istället plikten och lojaliteten till deltagarna i verksamheten, men även det ekonomiska incitamentet till att fortsätta. Den fjärde drivkraften innehåller enbart ett påstående, nämligen den rent sociala drivkraften. Att kompisar är aktiva i kyrkan är drivkraften till att en tredjedel av de ideella anger det som anledningen till deras fortsatta engagemang.

När drivkrafterna sätts i relation till motiven som en gång gjorde att personer började arbeta ideellt i församlingen, händer det små förändringar när påståendena analyseras var för sig. När drivkrafterna renodlas syns dock vissa förändringar. De inre, intrinsikala, motiven i början återfinns som fortsatta drivkrafter i faktorn ”innehåll och mening”. Det har dock kompletterats med drivkrafter som också inkluderar arbetets innehåll. Även de yttre motiven samstämmer väl med den drivkraft som utgörs av kompisar. Kompisarna är både motivet till att börja i församlingen och den fortsatta drivkraften till att stanna kvar.

Däremot renodlas det kristna sammanhanget som drivkraft jämfört med motiven, som presenteras i kapitel 5. Att det finns en drivkraft som explicit utgörs av kristna värderingar kan tolkas i relation till den tidigare forskningen om volontarisering och pietisering av det ideella arbetet i kapitel 2. Den tidigare forskningen hävdar att det skett en pietisering av religionen, vilket innebär att skillnaden mellan kristen och icke-kristen blir tydligare. Det kan anas då drivkrafterna analyseras. De religiösa drivkrafterna får en något tydligare roll för viljan att stanna kvar än som motiv till att bli ideell. Det går alltså att konstatera att drivkrafterna under tiden som det ideella engagemanget pågår har fått en delvis annan sammansättning. Motiven förändras helt enkelt i takt med att det ideella arbetet i församlingen fortskrider. Det är dock inte möjligt att i den här rapporten säga vem och vad det är som driver den förflyttningen då det kräver fördjupade analyser på individnivå.

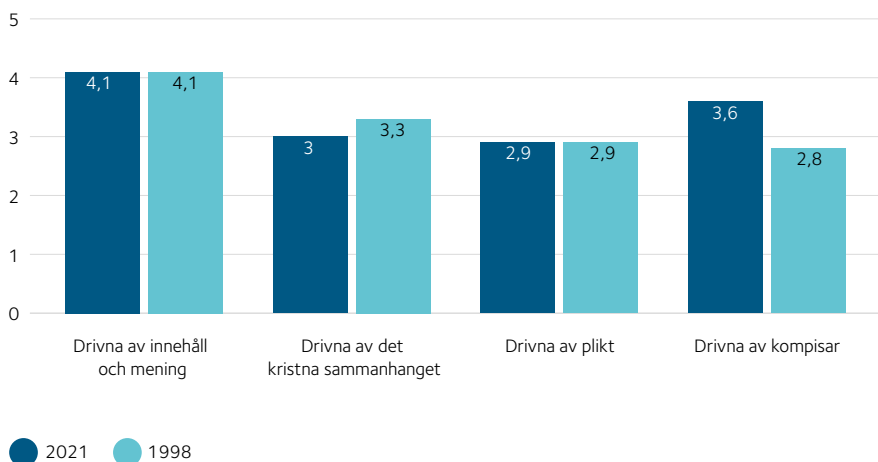
FÖRÄNDRINGAR I IDEELLAS DRIVKRAFTER SEDAN 1998

En motsvarande faktoranalys som den ovan, gjordes också för 1998 års material. Med några få undantag föll den ut på nästan exakt samma sätt som den för 2021 års material. Trots att det gått två decennier och det under den tidsperioden skett förändringar i samhället samt en kraftig ökning av antalet ideella i barn- och ungdomsverksamheten, är de två första drivkrafterna identiska. Innehåll och mening var även 1998 den starkaste drivkraften. Den explicit kristna faktorn var också tydlig i den förra studien. I stort sett utföll även pliktfaktorn på samma sätt som nu. Däremot fanns inte kompisarna som en lika stark drivkraft då som nu.

För att identifiera hur många ideella som bär på respektive grundläggande drivkraft har nya variabler skapats för respektive faktor. Det har skett genom att generera ett medelvärde för varje svarsperson, baserat på de alternativ som laddar positivt för respektive faktor. Därmed är det möjligt att jämföra om drivkrafterna minskat eller ökat i betydelse över tid. Föga överraskande har det skett små förändringar sedan 1998 så som redogörs i figur 7.2.

Det går dock att ana en tendens i att något lägre andel av de ideella betonar det kristna sammanhanget som drivkraft 2021 jämfört med 1998. Den tendensen ligger i linje med motsvarande resonemang i kapitel 4 och kapitel 5, där det finns en mindre benägenhet att lyfta fram de religiösa motiven som grund för den ideella insatsen 2021. Kompisarna blir däremot allt viktigare för att både påbörja, bjudas in och fortsätta med ideella insatser.

FIGUR 7.2 SKILLNADER I DRIVKRAFTER TILL IDEELLT ARBETE ÖVER TID, MEDELVÄRDE

KÄLLA: AV FRI VILJA PÅ FRI TID 1998 OCH 2021.

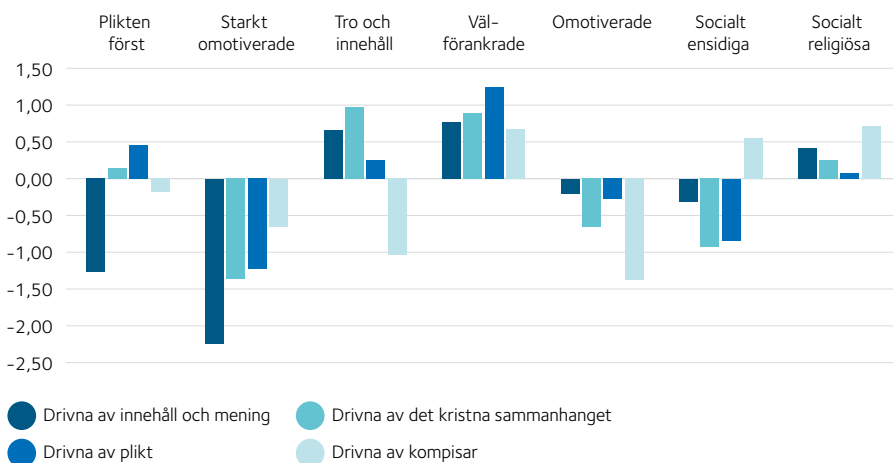
KOMBINERADE DRIVKRAFTER TILL ATT FORTSÄTTA DET IDEELLA FÖRSAMLINGSARBETET

Nu är inte verkligheten så logisk och statisk som de här fyra drivkrafterna kan ge sken av. Det är nämligen fullt möjligt för den enskilda individen att kombinera två eller flera av dem. Dessutom kan enskilda individer ha betonat drivkrafterna med olika styrka, även om de betonar dem som viktiga. Det är alltså inte frågan om antingen eller. De tillfrågade befinner sig snarare på ett spektrum som sträcker sig från ett direkt avståndstagande till ett tydligt instämmande.

I en klusteranalys av 2021 års data har det varit möjligt att bringa viss reda i den komplexitet som drivkrafterna representerar. Analysen lyfter fram de vanligaste kombinationerna av drivkrafter och kan på så sätt gruppera de svarande.¹¹⁷ Därtill tar metoden hänsyn till hur starka drivkrafterna är. Det gör att två individer som har ett likartat svarsmönster, men med olika styrka, kan hamna i olika grupper. Sammantaget framträder sju typer, eller kluster, som i olika utsträckning betonar de fyra drivkrafterna. I figur 7.3 anges medelvärde inom respektive typ för de ingående drivkrafterna utifrån 2021 års undersökning. Om drivkraften ligger över 0 innebär det att de personer som hamnat i gruppen värderar den givna drivkraften som viktigare än genomsnittet. Om värdet istället ligger under 0, värderar de drivkraften som mindre viktig än den genomsnittliga svarspersonen.

117. Se bilaga 1 för metodresonemang.

FIGUR 7.3 TYPER AV IDEELLA UTFRÅN KOMBINERADE DRIVKRAFTER TILL IDEELLT ARBETE, KLUSTERANALYS OCH STANDARDISERAT MEDELVÄRDE

Kommentar: Om drivkraften ligger över 0 innebär det att personerna i gruppen värderar den givna drivkraften som viktigare än genomsnittet. Om värdet istället ligger under 0, värderar de drivkraften som mindre viktig än genomsnittet. Grupperna är varandra ömsesidigt uteslutande.

KÄLLA: AV FRI VILJA PÅ FRI TID 2021.

I nedanstående avsnitt presenteras respektive grupp som analysen genererat var för sig i figur 7.3. De presenteras utifrån vad som driver dem till att engagera sig i församlingen. Genom logistiska regressionser är det också möjligt att få en fördjupad förståelse av hur de här ideella skiljer sig åt beroende på deras drivkrafter. Utifrån bakgrundsfaktorer, uppväxtvillkor och vad som var deras initiala motiv till engagemang, erhålls en mer sammanhållen bild av olika typer av ideellt aktiva i Svenska kyrkan idag givet deras olika drivkrafter.

DE SOM SÄTTER PLIKTEN FÖRST

Den minsta gruppen är de vars drivkraft handlar om *plikten och ekonomin*. Den utgörs av 4 procent av samtliga svarande. Övriga drivkrafter hamnar på minusvärden och har därmed mindre påverkan än för genomsnittet av de svarande. Eftersom gruppen är liten i antal görs av integritetsskäl ingen vidare analys av de ingående personerna. Det som dock karaktäriserar dem är att de i högre utsträckning är aktiva i landsbygdsförsamlingar.

DE STARKT OMOTIVERADE

Den näst minsta gruppen är *de starkt omotiverade*, vilka utgör 9 procent av alla svarande. Gruppen präglas av dem som mycket starkare än genomsnittet tagit avstånd från samtliga fyra grundläggande drivkrafter. Det innebär inte nödvändigtvis att

de saknar drivkrafter. Det har dock inte kunnat identifieras några sådana i föreliggande studie. De benämns därför som starkt omotiverade. Inget hindrar att de hade starka motiv att en gång starta sitt ideella arbete. Exempelvis har de större sannolikhet att ha betonat att de började i församlingen utifrån vad som i kapitel 5 definierades som yttre motiv än övriga grupper. Det innefattar motiven att kompisar var aktiva i församlingen, att de gillade någon anställd och/eller fick en symbolisk ersättning när de startade. I gruppen starkt omotiverade är det också större sannolikhet att de själva anger att de inte är kristna eller religiösa. Det är också vanligare att ha växt upp i en familj utan tydliga kännetecken. Därtill är det mer sannolikt att den här gruppen består av unga killar i åldern 16–24 och aktiva i stadsförsamlingar. Lite schablonartat så rör det sig om icke-religiösa killar i stadsmiljö, som trots det valt att bidra med sin tid in i barn- och ungdomsarbetet.

DE OMOTIVERADE

De som kallas *omotiverade* utgör 13 procent av de svarande. I likhet med de starkt omotiverade lyfter de inte fram några av de fyra drivkrafterna över genomsnittet i sina enkätsvar. Men de är ändå något mer positiva än vad de starkt omotiverade är. Där slutar dock likheterna mellan de här två grupperna. I gruppen av omotiverade återfinns med större sannolikhet ideella som är äldre än 24 år, och som med hög sannolikhet deltog i Svenska kyrkans barnverksamhet under uppväxten. De har också en större chans att ha någon form av personlig tro än de övriga grupperna av aktiva. Trots en personlig tro saknar de likväl drivkrafter till att fortsätta i församlingen. Som motiv för att starta som ideell är det mer sannolikt att det varit av tradition. Deras tidigare ideella arbete i Svenska kyrkan och deras föräldrars kyrkliga engagemang utgjorde således deras primära ingång i församlingen.

DE SOM BETONAR TRO OCH INNEHÅLL

En grupp som är procentuellt lika stor som de omotiverade, utgörs av dem som betonar såväl *det kristna sammanhanget som innehåll och mening*. Gruppen karaktäriseras av att de med större sannolikhet än övriga är bekännande kristna och är äldre än 24 år. Det är stor chans att de växt upp i en samhällsorienterad familj med aktiv religiös tro, men med begränsade ekonomiska resurser. Redan från början i sitt församlingsengagemang betonade den här gruppen att de ville vara i en kristen eller religiös miljö, samtidigt som de ville göra något meningsfullt som gjorde världen bättre. Motiven till engagemang tenderar således att inte ha förändrat sig nämnvärt. Dessutom betonar de sitt tidigare ideella arbete i Svenska kyrkan, och att föräldrarna varit engagerade i kyrkan har varit en bidragande faktor för att gå in i församlingsarbetet.

DE VÄLFÖRANKRADE

Den grupp som betonar alla fyra grundläggande drivkrafter för sitt engagemang benämns här *välförankrade*. Såväl innehåll och mening, som det kristna sammanhanget, plikten och vännerna utgör drivkrafter för att deras uppdrag vidmakthålls. Sammanlagt återfinns nästan en femtedel av alla de ideella i den här gruppen. Det är stor sannolikhet att de är kvinnor som är 25 år eller äldre. De har också en större benägenhet att vara bekännande kristna. Därtill har de ofta erfarenhet från att ha växt upp i Svenska kyrkans barnverksamhet och utöver sitt ideella engagemang i Svenska kyrkan lönearbetar de också med stor sannolikhet i trossamfundet. Inom gruppen finns en bredd i motiv för att starta sitt ideella engagemang. De kombinerar de inre motiven med de praktiska, men har även traditionen som motiv. Enbart de yttre motiven för en mer undanskymd tillvaro i jämförelse med andra ideella. Drivkrafterna har dock förskjutits något över tid, vilket innebär att även det sociala sammanhanget med vännerna är angelägna för dem idag.

DE SOCIALT ENSIDIGA

Ytterligare en femtedel av de svarande återfinns i den profil som ökat sedan 1998 års undersökning: de som enbart betonar kompisarna i församlingen som sin drivkraft. Kompisarna är den enda drivkraft som den här gruppen anför som särskilt viktig. De benämns som de socialt ensidiga. Just de yttre motiven var centrala för att de skulle inleda sitt engagemang. Det kvarstår alltså som en viktig drivkraft, även i deras fortsatta församlingsarbete. I de yttre motiven betonades relationer till kompisar och någon anställd tillsammans med den symboliska ersättningen som vägen in i arbetet. Att den här gruppen har mer relationsbundna motiv till redan aktiva i församlingen när de började sitt engagemang, delar de med de starkt omotiverade. Det gäller även andra karaktäristika. Båda grupperna är i högre sannolikhet unga i åldersspannet 16–24 år, som inte är kristna eller religiösa och som enligt sig själva växt upp i odefinierade familjer. Skillnaden mellan grupperna är just att de socialt ensidiga fortfarande framhåller värdet av att kompisarna finns i sammanhanget som drivkraft.

DE SOCIALT RELIGIÖSA

Den största gruppen av ideella i 2021 års undersökning utgörs av den knappa fjärdedel som definieras som *socialt religiösa*. De socialt religiösa arbetar ideellt utifrån tre drivkrafter men där kompisarna har den starkaste inverkan. Också uppdragets innehåll och mening samt det kristna sammanhanget har högre laddning än genomsnittet. Det är större sannolikhet att den här gruppen består av unga personer i åldersspannet 16–24 år som antingen är bekännande kristna eller har någon form av personlig tro. Det är också hög sannolikhet att de växt upp i antingen samhällsorienterade och religiösa familjer, alternativt tycker att de har växt upp

i konfliktfyllda familjer. I hög utsträckning var motiven till den här gruppens val att börja engagera sig i kyrkan de inre och/eller praktiska motiven.

FRAMTIDA RÖRELSE

De idealtyper som diskuterats utifrån tabellen är inget statiskt. Det går att tänka sig att det över tid sker förflyttning mellan de olika grupperna. Rörelsen kan främjas av att de ideella på egen hand finner nya drivkrafter i takt med att det ideella arbetet fördjupas. Det kan också ske utifrån ett aktivt arbete från församlingarna i att skapa förutsättningar för att rörelsen ska gå i en viss riktning. Men även motsatsen är möjlig. Individer kan gå från en kategori med flera drivkrafter till att successivt tappa sugen att fortsätta i församlingen. De som uppger att de idag inte har några drivkrafter, hade ändå något slags motiv när de började. För de äldre var motivet ofta re baserade på tradition och tidigare ideellt arbete i Svenska kyrkan. För de yngre var det istället kompisarna, relationen till någon anställd och den symboliska ersättningen som utgjorde motiven. Att enbart bygga sitt ideella arbete på att kompisarna också är aktiva i församlingen blir sårbart. Om kompisarna skulle sluta är drivkraften för det ideella arbetet borta. Att enbart engagera sig av pliktsskäl kan upplevas tungt i förhållande till om plikten också skulle bäras av ett inre driv, som hos de välförankrade.

Självklart är det här hypotetiska resonemang. Att gå från att vara starkt omotiverad till att bli välförankrad sker inte i en handvändning. Stegvis borde det dock vara möjligt att göra små förflyttningar. Utan en sådan ambition från församlingarnas sida är risken annars överhängande att exempelvis de socialt ensidiga förflyttar sig från att vara starkt omotiverade till att sluta i kyrkan med kanske negativa känslor - något som fördjupas i kapitel 9 och 10. Motsvarande förflyttning kan antas gälla för de rent plikttrogna. Deras församlingsarbete bärs upp av plikten. Om pliktkänslorna en dag försvinner, är det tänkbart att de rör sig i riktning mot dem som idag är omotiverade. Därför är det angeläget för församlingarna att ha beredskap att möta alla profiler som här diskuteras utifrån deras specifika förutsättningar.

SAMMANFATTNING

Det här kapitlet har identifierat fyra olika drivkrafter till att upprätthålla det ideella arbetet. Den vanligaste drivkraften är att människor drivs utifrån arbetets innehåll och meningsskapande. Därtill är också det kristna sammanhanget, kompisarna och plikten viktiga för att fortsätta med det ideella arbetet. Sedan 1998 har särskilt kompisarnas betydelse ökat. Samtidigt finns en tendens att den explicita kristna drivkraften snarare verkar gå i motsatt

riktning. De här drivkrafterna är dock betydligt mer komplexa, då ideella betonar de fyra drivkrafterna i olika utsträckning. I kapitlet redogörs det för sju olika typiska grupper av ideella mellan vilka drivkrafterna varierar. Två grupper har inga drivkrafter kvar för sitt ideella arbete. Andra betonar alla fyra och är tämligen välförankrade i församlingsarbetet. Det visar på komplexiteten och de spridda attityder och drivkrafter som bär idealiteten i dagens församlingsliv.

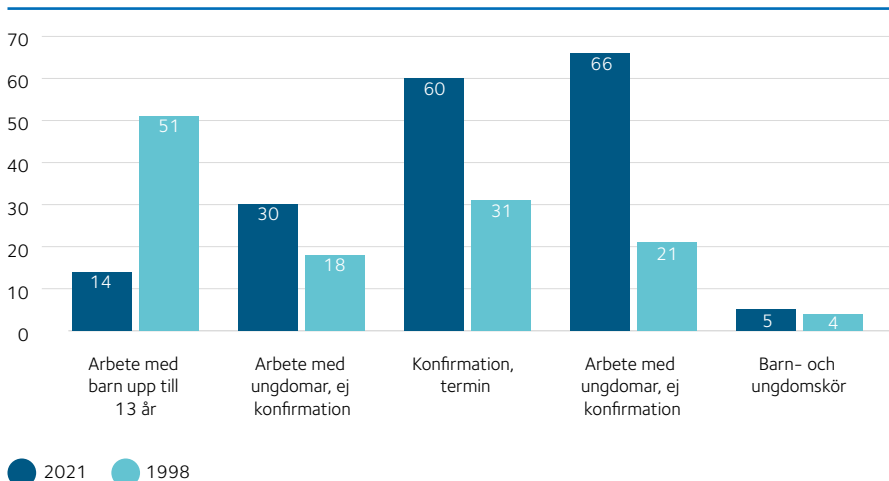
Arbetet i församlingen

Den övergripande trenden i kapitel 3 visar ett vikande antal barn och ungdomar som deltar i församlingarnas verksamhet. Nedgången gäller såväl barngrupper som konfirmander och unga i den öppna verksamheten. Visserligen har antalet ideella ledare och unga konfirmandledare kraftigt ökat under 2000-talet, men denna positiva trend har brutits under senare år. Fortfarande är dock antalet ideella i barn- och ungdomsarbetet fler än för 20 år sedan. Därför är det intressant att studera om också inriktningen på det ideella arbetet med barn och unga förändrats, vilket är syftet med föreliggande kapitel. Därtill görs en analys av den tid som läggs ner på ideella insatser varje vecka i församlingarna. I 1998 års studie tillfrågades endast ledare i barn- och ungdomsarbetet. I 2021 års studie har urvalsramen vidgats till att gälla alla ideella. I sak är inte det ett problem, eftersom de flesta som tillfrågats 2021 är ledare. Men det finns ändå skäl att resonera separat kring just ledarna för att möjliggöra jämförelser över tid.

INNEHÅLLETS FÖRÄNDRING SEDAN 1998

Den ökade omfattningen av antalet ideella i Svenska kyrkans barn- och ungdomsarbete sedan 1998, ser olika ut beroende på inom vilken del av församlingen som är i fokus. Jämfört med 1998 års studie har verksamheten där de ideella ledarna återfinns kraftigt förändrats. Av figur 8.1 framgår att andelen med ledaruppgift har fördubblats när det gäller konfirmandarbetet på terminsbasis och tredubblats vid konfirmationslägren. Det har också skett en ökning av ledare i andra delar av ungdomsarbete som inte är direkt knutet till konfirmandverksamheten. Däremot har det kraftigt minskat inom verksamheter som riktar sig till yngre barn, upp till 13 år. Skillnaden kvarstår även om de som inte anser sig ha en ledarfunktion i 2021 års studie inkluderas.

FIGUR 8.1 ANDEL ANSVARIGA ELLER LEDARE I FÖRSAMLINGARNAS BARN- OCH UNGDOMSARBETE, PROCENT

Kommentar: Frågan om var i barn- och ungdomsarbetet som de ideella hade sitt engagemang var i 1998 års studie mer differentierad i olika verksamhetsgrenar. Det resultatet har förts samman för att matcha frågekonstruktionen i 2021 års undersökning och är därför jämförbara.

KÄLLA: AV FRI VILJA PÅ FRI TID 1998 OCH 2021.

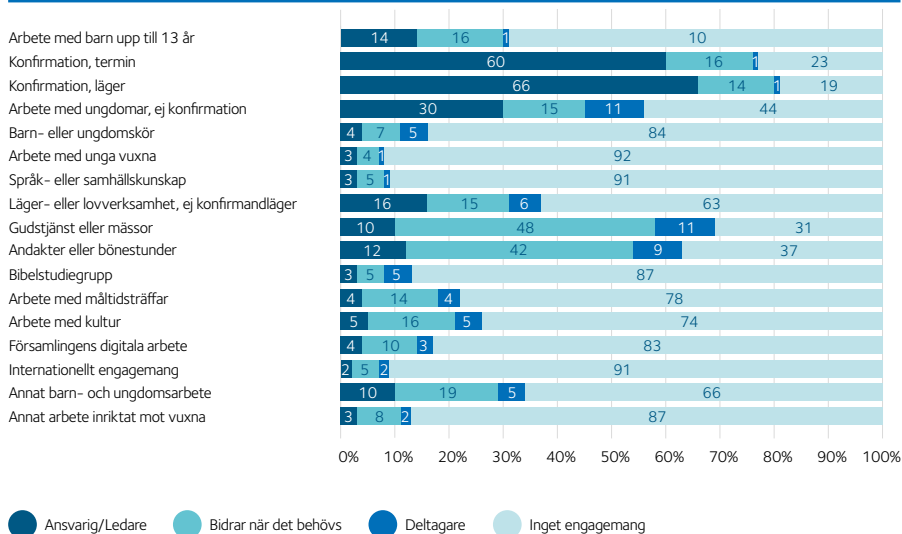
Minskningen kan bero på att mycket av barnverksamheten som i början av 2000-talet var förlagd till helgverksamhet, exempelvis kyrkans barntimmar och söndagsskola, har minskat kraftigt. Idag är mer av barnverksamheten förlagd till veckodagar när många potentiellt frivilliga arbetar och går i skola. Detta tillsammans med den kraftiga nedgången i barnverksamheten totalt under det senaste decenniet skulle kunna vara en bidragande orsak till att färre engageras som ledare. Konfirmandverksamhetens omfattningar har visserligen också minskat dramatiskt, men där utgör alltså unga ledare en större grupp idag än 1998. Det vittnar om att ledarskapet i konfirmandverksamheten är av en annan art än den inom barnverksamheten. Konfirmandverksamheten tycks vara mer självgenererande och inte lika beroende av den målgrupp som utgör själva grunden för verksamheten.

ÖVERLAPPANDE ARBETE I FÖRSAMLINGSLIVET

Även om alla i den här studien är aktiva inom församlingarnas barn- och ungdomsarbete är många av dem också engagerade i andra delar av församlingen. Sådana överlappande ideella insatser i församlingen undersöktes inte i 1998 års studie. Resultaten visar att två av tre ideella anger att de utöver sitt arbete i barn- och ungdomsverksamheten också är engagerade i någon annan del av församlinglivet. I figur 8.2 framgår inom vilka församlingssektorer de svarande har ett ideellt uppdrag. Givetvis behöver de inte ha en ledarfunktion för

att vara ideell. Det framgår exempelvis i gudstjänst- och andaktslivet, där det är relativt vanligt att de svarande bidrar när det behövs. Arbeta inom församlingens arbete med kultur och måltidsträffar är andra vanligt förekommande exempel. Att känna att de får bidra när det behövs indikerar att det snarare är organisationen i form av exempelvis anställda snarare än individens egna initiativ som avgör om insatsen från den ideella behövs eller ej.

FIGUR 8.2 OLIKA ARENOR FÖR IDEELLT ARBETE I FÖRSAMLINGARNA, PROCENT

KÄLLA: AV FRI VILJA PÅ FRI TID 2021.

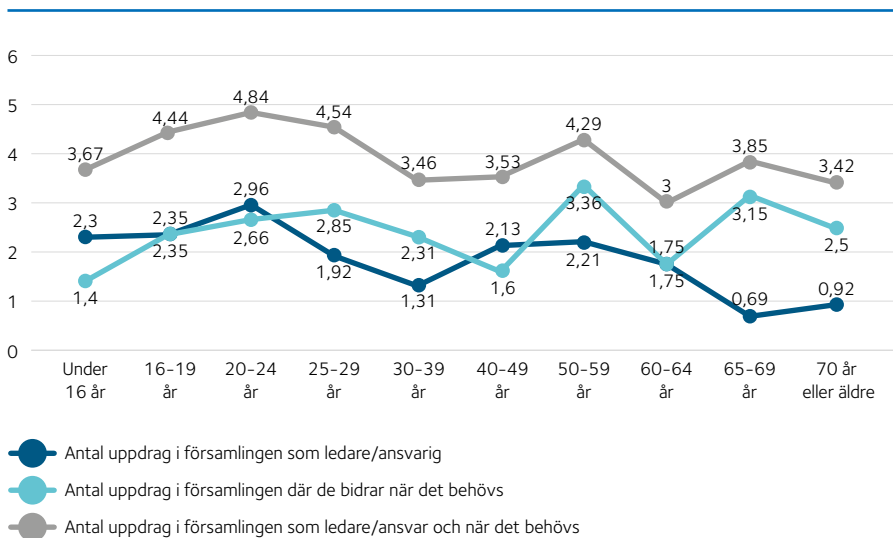
Det råder en viss överlappning mellan idealitet i församlingens barn- och ungdomsarbete och i andra delar av verksamheten. Det är dock inte jämnt fördelat mellan de svarande. Tonåringarna i studien uppger mer sällan att de arbetar ideellt i någon annan del av församlingen. De är primärt verksamma i ungdoms- och konfirmandarbetet. En fjärdedel av tonåringarna uppger att de bidrar i annat församlingsarbete på något sätt och då i huvudsak kopplat till gudstjänster eller andakter. Bland de äldre är det mer än dubbelt så vanligt att de har en fot i någon annan del av församlingen.

Att de som inte längre är tonåringar engagerar sig mer i församlingen som helhet framgår också i figur 8.3. Där identifieras det genomsnittliga antalet delar av församlingslivet som de ideella insatserna sker inom. Det är vanligare att unga anger att de har ett ledaruppdrag i församlingen. Det är inget förvånande då dessa är vad som i Svenska kyrkans vardagliga tal benämns som unga ledare. För dem som passerat 25 år blir självidentifikationen mer att de ideella insatserna i större utsträckning är av bidragande

karaktär än att de har någon form av ledarfunktion. Likväl har de flesta minst ett ledaruppdrag i församlingen. Således förändrar sig det ideella arbetet i takt med stigande ålder. Från att de ideella i unga åldrar är ledare, till att bli mer av en församlingsresurs som tas i anspråk av församlingen "när det finns behov". Det gör det svårare att som ideell växa in i församlingen och få mer ansvar, så som beskrivits i forskningsöversikten i kapitel 2 och vidareutvecklas i nästa avsnitt.

Rekryteringen av ideella till barn- och ungdomsarbetet gynnar församlingens liv i stort, men också tvärtom. De som är aktiva i andra delar av församlingsarbetet blir också resurser för församlingens barn- och ungdomsarbete. Det här ligger i linje med de resultat som framgår av kapitel 5, som visar att de ideella också får frågan om att engagera sig från olika personer inom församlingen.

FIGUR 8.3 ÅLDER OCH GENOMSNITTLIGT ANTAL IDEELLA UPPDRAG I FÖRSAMLINGEN, MEDELVÄRDE

KÄLLA: AV FRI VILJA PÅ FRI TID 2021.

LEDARSKAP OCH ANSVARSTAGANDE JÄMFÖRT MED 1998

Det är tydligt att det ideella arbetet i församlingarna skiljer sig mycket utifrån ålder. Det föranleder en diskussion om vad som händer när det med ökande ålder inte längre går att vara ung ledare i konfirmationsarbetet. Av undersökningen från 1998 framgick att de som var engagerade inom barnverksamheten oftast var några år äldre än de som var engagerade inom ungdomsverksamheten. Genomsnittsåldern för en ledare i arbetet med barn under 13 år var 28 år, jämfört med 19 år inom ungdoms- och konfirmandarbetet. Samma förhållande gäller för 2021 års studie.

Det framgår också av 1998 års studie att ansvaret inom församlingsverksamheten ökade i takt med åldern. De ideellas ansvar var också större inom barnverksamheten. Motsvarande resultat ses inte i 2021 års undersökning. Istället är det främst de unga som tycker att de har ett större ansvar inom framför allt konfirmandarbetet. I ålderskategorierna upp till 30 år har också andelen ideella som uppger att de är ledare eller ansvariga i barn- och ungdomsarbetet ökat sedan 1998. De tycker själva att de fått ett större ansvar över tid tolkat utifrån hur de beskriver sin roll i insatsen som görs. Däremot sker en minskning av andelen i framför allt ålderskategorin 30–39 år, men även bland de äldre ålderskategorierna som uppger att de har en funktion i församlingen som ledare eller ansvariga. Det är förändringen i ansvar baserat på ålder, som hör samman med delar av den förändring som syns i figur 8.1.

Det var i huvudsak inom församlingens arbete med barn som de äldre i 1998 års undersökning hade sitt huvudsakliga engagemang. Det var där de tog ansvar och var ledare. Den här förändringen över tid är sannolikt en konsekvens av den krympande barnverksamheten i Svenska kyrkan som beskrivs i kapitel 3. Samtidigt har det skett en professionalisering av arbetet i barngrupper utifrån utbildningsreformen av församlingspedagoger som inte fanns 1998. Det skulle kunna påverka antalet ideella i verksamheten genom att mer av arbetet bedrivs dagtid på vardagar, och i likhet med andra delar av verksamheten leds av anställda "experter". Samtidigt tycks arbetet med ideella inom både konfirmand- och annat ungdomsarbete i högre grad kunnat övervinna liknande hinder för idealitet sedan 1998, medan idealitet inom barnverksamheten snarare tenderar att ha gått i motsatt riktning.

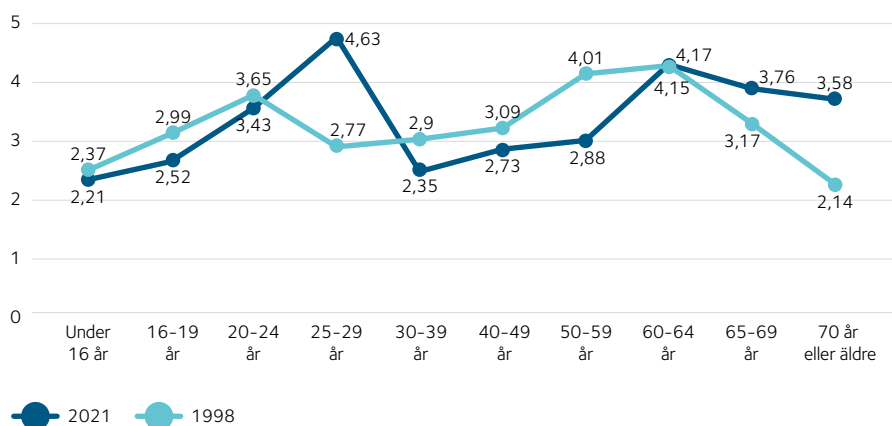
TIDSINVESTERING

I genomsnitt spenderar en ideell 2 timmar och 45 minuter i veckan i församlingens arbete med barn och unga. Tidsinvesteringen skiljer sig utifrån var i församlingen engagemanget är lokaliserat. De som i huvudsak är aktiva på konfirmationsläger koncentrerar tiden till en kortare, men mer intensiv period, än de vars engagemang löper under terminerna. Tidsinvesteringen på konfirmandläger har räknats om för att bli jämförbar med den tid som andra lägger ner. Sammantaget har den genomsnittliga tiden som läggs på ideellt arbete minskat med 20 minuter i veckan sedan 1998. Detta ska dock sättas i relation till att 2021 års undersökning genomfördes under coronapandemin, då restriktionerna begränsade verksamheten kraftigt. Pandemins effekter studeras närmare i kapitel 9, och det är tydligt att konsekvenserna av den har haft betydande påverkan. De som anger att de arbetar noll timmar i veckan har ökat. Det är i sin tur en konsekvens av att de som gjort uppehåll i sitt ideella arbete på grund av pandemin, också tilläts vara med i studien 2021. Även andelen ideella som arbetar ideellt minst 10 timmar i veckan har minskat i 2021 års undersökning jämfört med 1998.

Andelen ideella som arbetar 1–9 timmar i veckan är däremot oförändrad över tid. Således är det just de som inte arbetar alls och de som arbetar väldigt många timmar som driver fram en skillnad i tidsinvestering mellan åren.

Av figur 8.4 framgår hur mycket tid som läggs ned på barn- och ungdomsarbetet i relation till de ideellas ålder. För unga i åldern 16–24 finns det ingen uppmätt statistisk skillnad mellan de två mätpunkterna. De som däremot passerat pensionsåldern lägger idag ner något mer tid på sitt församlingsarbete jämfört med samma åldersgrupp 1998. Detta trots eventuella pandemieffekter.

FIGUR 8.4 GENOMSNITTLIGT ANTAL TIMMAR SOM IDEELL I FÖRSAMLINGEN PER PERSON OCH VECKA, MEDELVÄRDE

KÄLLA: AV FRI VILJA PÅ FRI TID 1998 OCH 2021.

En stor förändring har skett bland 25–29-åringarna. Det är den åldersgrupp som, pandemin till trots, tydligast har ökat sin tidsinvestering sedan 1998. En tolkning är att Svenska kyrkan har blivit bättre på att skapa förutsättningar för ideellt arbete i denna grupp. Det har skett genom att exempelvis göra det möjligt för den här ålderskategorin att vara konfirmandledare med ansvar för de yngre unga ledarna. Så är dock inte fallet för dem som är 30–39 år. Den åldersgruppen lägger hälften så många timmar på ideellt arbete som de mellan 25–29 år, som är dem som lägger ner mest tid av alla. I 1998 års studie var inte skillnaden så stor mellan åldersgrupperna. Det skulle kunna vara en effekt av att etablering på arbetsmarknad och familjebildande skjutits upp något i tid.

De som är 30–39 år lägger ner minst tid, vilket både kan vara en effekt av att arbete och eventuellt barn prioriteras, men också att det är svårare idag att hitta en plats som ideell i dessa åldrar.

Sedan *Av fri vilja på fri tid* genomfördes 1998 har mycket hänt kring förutsättningarna för unga vuxnas livssituation. Bland annat har medelålder vid första barnets födelse stigit i Sverige generellt.¹¹⁸ Det påverkar möjligheten till ett vidare engagemang utanför den egna familjen. Därtill har etableringsåldern på arbetsmarknaden ökat. Den tidsförskjutning som framgår av figur 8.5 kan därför tolkas och förstås utifrån en samhällsförändring i stort sedan 1998 fram till 2021. Lite generaliserande formulerat kanske den nedgång som kom vid 25 års ålder 1998 nu gör det tio år senare på grund av att livscykeln utifrån familjesituation, arbetsliv och flytt sker senare i livet. Samtidigt är det viktigt att erinra sig att församlingens verksamhet riktad mot barn var där de äldre ideella i huvudsak hade sitt engagemang 1998, men där verksamheten minskat kraftigt i omfattning. Som konsekvens finns det idag färre äldre som har ansvars- eller ledarfunktioner än 1998 i församlingarna. Utifrån det perspektivet kan förskjutningen också förstås utifrån att det inte ges en självklar plats som ideell för dem som fyllt 30 år att kanalisera sitt engagemang i. Då minskar också tiden de kan lägga ner i församlingen även om drivkraften till engagemang finns från individens håll, men organisationen inte möjliggör för dem att omsätta den viljan till praktik.

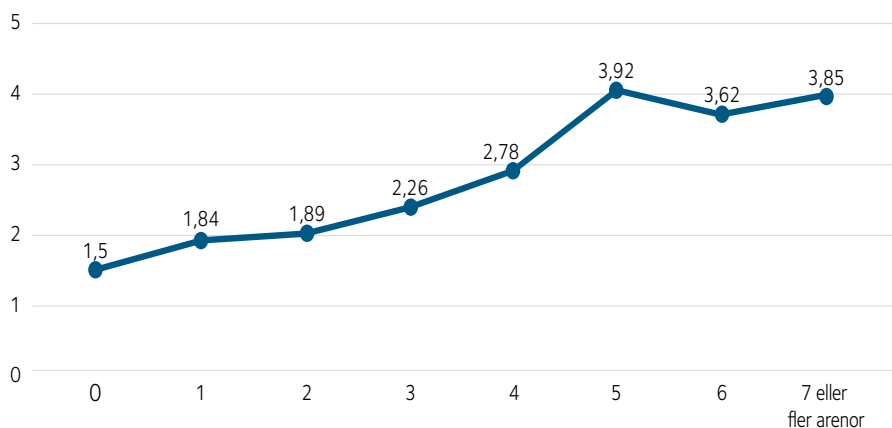
En faktor som tenderar att öka
tidsinvesteringen är att ha överlappande
engagemang inom flera delar av
församlinglivet,

118. SCB 2021b.

TIDSINVESTERING OCH ENGAGEMANG BLAND OLIKA TYPER AV IDEELLA

En faktor som tenderar att öka tidsinvesteringen är att ha överlappande engagemang inom flera delar av församlingslivet. Framför allt ökar investeringen om arbetsinsatsen inte begränsas till ett eller två uppdrag, vilket framgår av figur 8.5. Eftersom arbetsinsatsen i hög utsträckning är kopplad till konfirmationen under både termins- och lägerläsning, tolkas resultatet som att när det engagemanget kompletteras med även andra verksamhetsområden ökar den totala tid som läggs ner. Tidsökningen är dock inte linjär, utan stannar av för dem som uppger att de är engagerade i fler än fem delar av församlingen.

FIGUR 8.5 GENOMSNITTLIG TIDSINVESTERING PER VECKA I FÖRHÅLLANDE TILL ANTAL ARENOR I FÖRSAMLINGEN DÄR PERSONEN ARBETAR IDEELLT, MEDELVÄRDE

KÄLLA: AV FRI VILJA PÅ FRI TID 2021.

I kapitel 7 togs ett antal profiltyper fram som byggde på ideellas delvis olika drivkrafter för sitt fortsatta engagemang. Framför allt är det de välförankrade, de ideella som betonar tron och innehållet samt de socialt religiösa som i betydligt högre utsträckning lever sina liv i församlingen. De har fler överlappande engagemang än övriga profiler. De som kategoriserats som socialt ensidiga och de starkt omotiverade är oftare knutna enbart till församlingens konfirmandarbete och lägger ner färre timmar.¹¹⁹ Som ett exempel lägger de välförankrade och de som drivs av tro och innehåll ner i genomsnitt fyra timmar i veckan på församlingsarbetet, jämfört

119. Ideella som kategoriseras som omotiverade i kapitel 7 uppvisar inga tydliga skillnader i sitt församlingsengagemang i jämförelse med övriga ideella. De ideella som sätter plikten först är en för liten grupp för att hanteras i vidare statistiska analyser på grund av röjanderisk.

med de socialt ensidiga som lägger ner i genomsnitt två timmar i veckan. De starkt omotiverade är de som arbetar i genomsnitt minst av de olika profilerna. Deras arbete omfattar drygt en halvtimme i veckan, vilket är noterbart positivt i relation till att de inte har några drivkrafter. De socialt religiösa är visserligen aktiva i flera delar av församlingslivet, i likhet med de välförankrade och de som drivs av tro och innehåll, men lägger ändå ner något mindre tid på de här många uppdragen. Det är de som i huvudsak ligger bakom att sambandet mellan antalet ideella uppdrag och tid inte är linjärt.

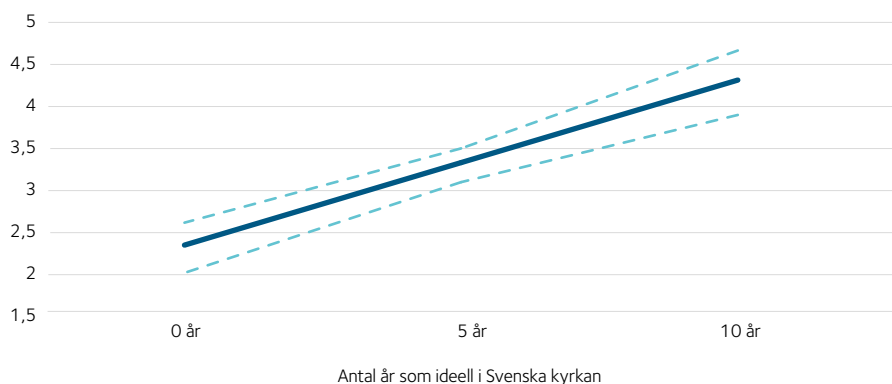
De som investerar mer tid förenas i att de drivs av det kristna sammanhanget. Däremot är det inte så att deras kristna tro ensamt motiverar dem till ideellt arbete. Det är när det kristna sammanhanget kombineras med andra drivkrafter som engagemanget växer. Således är kristen tro en nödvändig men inte tillräcklig förutsättning för ett vidare kyrkligt engagemang. För de välförankrade och de som betonar tro och innehåll är inte engagemanget ensidigt sprunget ur en kristen övertygelse. Istället är det sannolikt att kombinationen leder till ett fördjupat församlingsengagemang som sträcker sig längre än till enbart barn- och ungdomsverksamheten. De socialt ensidiga som drivs av en övergripande faktor, kompisarna, har sannolikt inte samma inneboende drivkraft att utöka engagemanget utanför verksamheten där deras kompisar återfinns.

Det här väcker frågor kring församlingarnas möjlighet, vilja och ambition att sporra exempelvis de socialt ensidiga till ytterligare engagemang. Genom att inspirera till fler drivkrafter kan sannolikt ett överlappande engagemang växa fram. Det skulle i sin tur kunna leda till mer och fördjupat deltagande som ideell i församlingens verksamhet som helhet.

De församlingar som anger att de antingen har krav på, eller erbjuder möjlighet till, handledning för alla ideella har också individer i sina församlingar som arbetar fler timmar i veckan än församlingar som inte erbjuder alla ideella handledning. Det resultatet kan tolkas som att församlingarnas ansträngningar bär frukt och sannolikt ökar engagemangsgraden i stort när även äldre ideella erbjuds handledning. Det skiljer sig exempelvis från församlingar som enbart erbjuder personlig handledning till unga ideella som inte uppvisar någon skillnad från de församlingar som inte har handledning alls. Å andra sidan kan det också vara så att de församlingar som har äldre ideella som lägger ner mycket av sin tid i församlingen, kanske är de som ställer kravet på de församlingsanställda att ge vägledning i det uppdrag som de äldre utför och ansvarar för.

Ytterligare en gynnande faktor för ökad tidsinvestering i uppdraget, är om det finns ett ideellt engagemang sedan tidigare. Det innebär konkret att de som flyttat sitt engagemang från en församling till en annan också lägger ner mer tid i sin nya församling. Det finns inget i resultaten som talar för att dessa själva har frågat om de får göra en insats. Snarare verkar de ha fångats upp och rekryterats av någon i den nya församlingen och sedan haft förutsättning att ta upp den tidigare erfarenheten av ideella arbete i Svenska kyrkan och utveckla det vidare i den nya församlingen. Det innebär i praktiken att församlingar som arbetar aktivt med att söka upp nyinflyttade personer kan förvänta en dominoeffekt där personer som redan tidigare varit ideella i Svenska kyrkan, blir en resurs i det nya sammanhanget – och då inte enbart inom barn- och ungdomsarbetet. Figur 8.6 visar att det finns ett tydligt samband mellan de antal år en individ varit aktiv och hur många timmar som läggs ner per vecka.

FIGUR 8.6 TIDSINVESTERING I FÖRSAMLINGEN PER VECKA OCH ANTAL ÅR SOM IDEELL I SVENSKA KYRKAN, OLS-REGRESSION

Kommentar: Resultatet är kontrollerat för ålder och antalet ideella uppdrag i församlingen. De streckade linjerna visar konfidensintervallen (95 procent).

KÄLLA: AV FRI VILJA PÅ FRI TID 2021.

Resultatet talar för två förhållanden. Å ena sidan växer det tidsmässiga engagemanget ju längre tid en individ stannar som ideell i Svenska kyrkan. I linje med den tidigare forskningen, visar det att de ideella som socialiserats in i organisationen blir en viktig resurs i Svenska kyrkan oberoende av den enskilda församlingen givet att de fångas upp och ges ett uppdrag i den nya församlingen. Å andra sidan kanske de mindre motiverade, som också lägger ner mindre genomsnittlig tid i uppdraget, sorteras bort ganska snabbt efter tiden som ung konfirmandledare.

SAMMANFATTNING

Det här kapitlet visar hur den kraftiga uppgången av ledare under 2020-talet primärt varit knuten till ungdomsarbetet, där också de ideella är relativt unga. Församlingsverksamheten riktad mot barn under 13 år har minskat kraftigt vad gäller ideella insatser. Eftersom äldre ledare i 1998 års studie var överrepresenterade i just barnverksamheten hör det samman med att det också är mindre vanligt idag att äldre ideella uppger att de har ett ansvar för eller är ledare i församlingens barn- och ungdomsarbete. Snarare är deras engagemang kopplat till att de bidrar när det behövs i organisationen.

En minskande barnverksamhet med färre ideella kan innebära mer begränsade möjligheter för den ideella att gå över från ungdomsverksamheten till barnverksamheten i takt med stigande ålder. Tidsinvesteringen har gått ner för framför allt dem i åldern 30–39 år. Det väcker frågor om vilka församlingsuppgifter som den stora generationen av unga vuxna, både bland befolkningen och bland Svenska kyrkans medlemmar, ges utrymme att utveckla sitt engagemang inom. Om det inte ges möjlighet till ansvar i äldre åldrar är det kanske inte självvalt att tidsinvesteringen i församlingen minskar i vissa åldersgrupper.

Likväl har många av dem som deltagit i undersökningen 2021 också överlappande ideellt arbete i andra delar av församlingen. För de unga är konfirmerationsarbetet ofta inkörsporten till ett vidare ideellt arbete. De som utökar sitt engagemang utöver konfirmerationsarbetet, ökar både sin aktivitetsnivå och tidsinvestering på totalen. Två faktorer tycks gynna denna typ av utveckling. Dels att de ideella själva bär en kristen tro i kombination med någon annan av drivkrafterna, dels att församlingarna satsar på alla ideellas möjlighet till fördjupning och insocialisation i organisationen samt personlig handledning till alla ideella - även till äldre.

Stanna eller lämna i pandemins spår

Det går inte att diskutera framtiden för Svenska kyrkans barn- och ungdomsarbete utan att relatera utvecklingen till den pandemi som präglat församlingarnas möjligheter att bedriva verksamhet under 2020–2021. Materialet för 2021 års undersökning samlades in under våren 2021 när restriktioner för att förhindra smittspridning begränsade antalet personer som kunde träffas i kyrkans lokaler till åtta personer. Det har givetvis påverkat församlingarna och de ideellas möjligheter att engagera sig.¹²⁰ I det här kapitlet studeras hur pandemirestriktionerna har påverkat barn- och ungdomsarbetet samt vilka konsekvenser pandemin kan tänkas få på det ideella engagemanget i framtiden. Kapitlet inleds med en introduktion till hur församlingslivet förändrats under pandemin. Därefter fokuseras det på de ideellas vilja att stanna kvar efter pandemin.

FÖRÄNDRINGAR I BARN- OCH UNGDOMSVERKSAMHETEN UNDER PANDEMIN

Mycket av diskussionerna och fokus i spåren av pandemin har varit kopplade till gudstjänstlivet, körsången, begravningar och minskningen av antalet kyrkliga handlingar. Under pandemin har många kyrkoherdar behövt prioritera i församlingens verksamheter utifrån vad som kunnat ställas in, ställas om till digitala former och vad som har kunnat pågå som vanligt. Valet att digitalisera har varit vanligare för gudstjänstlivet än för barn- och ungdomsarbetet.¹²¹ Det valet är konsekvensen av medvetna prioriteringar från kyrkoherdarna, men besluten har också påverkats av restriktionernas utformning. Under våren 2020 fick fortfarande upp till 50 personer samlas. Detta möjliggjorde för barn- och ungdomsgrupper att fortsätta träffas

Den 20 november 2020 etablerades striktare regleringar med hänvisning till pandemin...

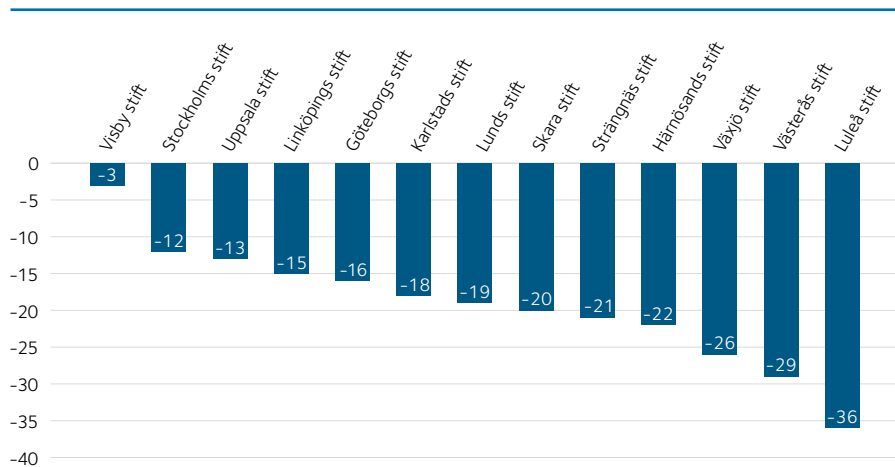
120. Läs mer kring hur projektet hanterat effekter av pandemin i insamlingsprocessen i kapitel 1 och bilaga 1.

121. Fransson 2022; Fransson, Gelfgren & Jonsson 2021.

i kyrkan i många församlingar. Den 20 november 2020 etablerades striktare regleringar med hänvisning till pandemin där antalet personer som kunde träffas reglerades till åtta personer. Det kom att påverka hur församlingarnas barn- och ungdomsarbete kunde bedrivas i högre grad.

Sammantaget har antalet ideella ledare i Svenska kyrkans församlingars barn- och ungdomsverksamhet minskat med 19 procent mellan 2019 och 2020.¹²² Variationen är dock inte jämnt fördelad över landet. Av figur 9.1 framgår att Luleå stift har sett den största minskningen av antalet ideella ledare inom barn- och ungdomsverksamheten. Det rör sig om en nedgång på 36 procent mellan 2019 och 2020. Även Västerås och Växjö stift har haft ett relativt stort tapp, medan övriga landar på en nedgång mellan var tionde och var femte ideell. Visby stift har minst förändring i detta avseende.

FIGUR 9.1 FÖRÄNDRING AV ANTALET IDEELLA LEDARE MELLAN ÅREN 2019 OCH 2020, PROCENT

Kommentar: Information saknas om förändring i EFS Västerbotten under tidsperioden.

KÄLLA: SVENSKA KYRKANS STATISTIKDATABAS.

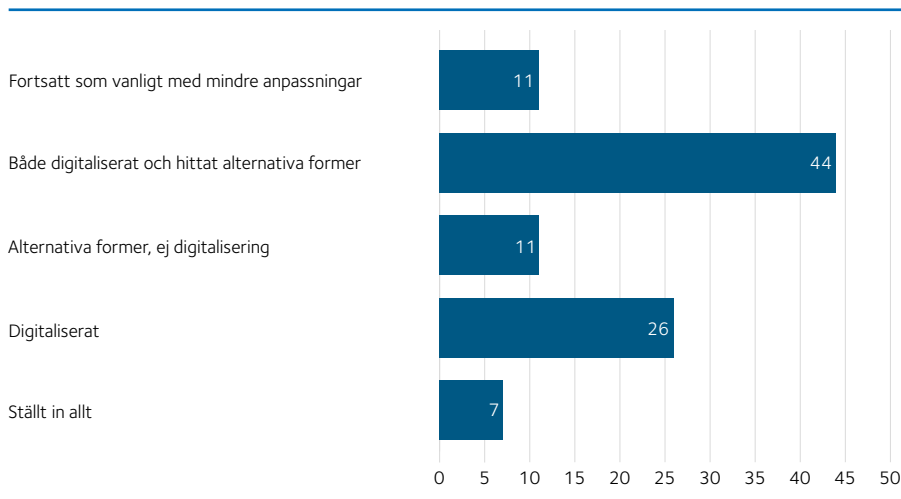
Den redovisade nedgången är en effekt av de huvudsakliga strategier församlingarna valt för sitt arbete med barn och unga under pandemin.¹²³ Av figur 9.2 framgår att drygt var tionde församling i

122. Svenska kyrkans statistikdatabas. EFS Västerbotten finns inte med i analyserna som baseras på material från statistikdatabasen.

123. Många församlingar har valt att ställa in viss verksamhet, men också ställa om eller fortsätta annan verksamhet – framför allt konfirmandarbetet. Det gör det svårt att fånga olika strategier i samma församling. Därför har församlingsanställda ombetts att uppskatta vilken som varit den huvudsakliga strategin för hanteringen av barn- och ungdomsverksamheten i sin helhet.

huvudsak har valt att ställa in all barn- och ungdomsverksamhet, baserat på enkäten till församlingsanställda 2021. En lika stor andel har valt att antingen fortsätta som vanligt eller fortsatt barn- och ungdomsverksamheten i fysisk form lokalt men i alternativa former. Var fjärde församling har digitaliserat verksamheten under pandemin. Den vanligaste lösningen har dock varit att församlingarna valt en slags hybridlösning där de kombinerat digitalisering och möjligheten att fysiskt träffas.

FIGUR 9.2 FÖRSAMLINGARNAS STRATEGI FÖR BARN- OCH UNGDOMSVERKSAMHETEN UNDER PANDEMIN, PROCENT

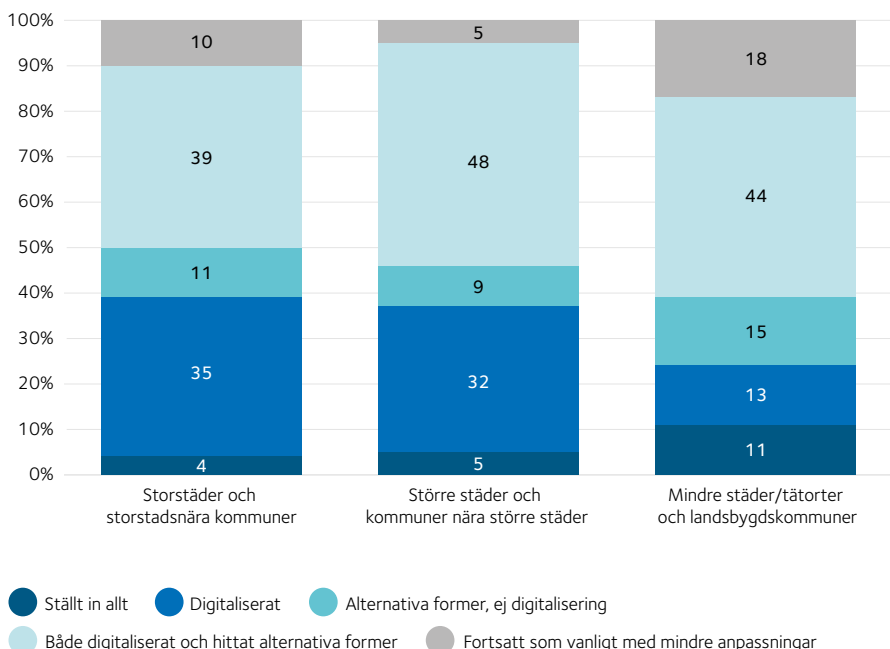

KÄLLA: AV FRI VILJA PÅ FRI TID 2021.

Strategierna är vid sidan av restriktionernas art tydligt präglade av det lokala sammanhanget. Generellt har landsbygdsförsamlingarna i högre utsträckning kunnat fortsätta som vanligt, medan stadsförsamlingar på olika sätt fått anpassa sig. En förklaring till skillnaden är att det rör sig färre personer i församlingsverksamheten på landsbygden.¹²⁴ Motsvarande mönster återfinns också i församlingarnas valda strategier för barn- och ungdomsarbetet. Av figur 9.3 framgår att det som utmärker församlingar i mindre städer eller på landsbygd är att de i högre grad både kunnat fortsätta barn- och ungdomsarbetet med mindre anpassningar än övriga, och att de i högre grad ställt in sin verksamhet för barn och unga. Det är således två helt skilda strategier som i huvudsak varit vanligare på landsbygden.

124. Fransson, Gelfgren & Jonsson 2021, s. 45–47.

FIGUR 9.3 FÖRSAMLINGARNAS STRATEGI I BARN- OCH UNGDOMSVERKSAMHETEN UNDER PANDEMIN I JÄMFÖRELSE MED KOMMUNTYP, PROCENT

KÄLLA: AV FRI VILJA PÅ FRI TID 2021.

Församlingar i storstäderna och storstadsnära kommuner sticker ut genom att de i större utsträckning valt att digitalisera barn- och ungdomsverksamheten helt och hållet. Exempelvis har nästan tre gånger fler storstadsförsamlingar digitaliserat arbetet jämfört med landsbygdsförsamlingarna under samma period. Färre storstadsförsamlingar har dock valt att använda hybridvarianten där verksamhet har bedrivits såväl digitalt, som i det lokala rummet. Resultaten från församlingarnas svar i *Av fri vilja på fri tid* ligger således i linje med andra resultat om hur pandemin har påverkat församlingslivet, både i Svenska kyrkan och i de större frikyrksamfundet.¹²⁵

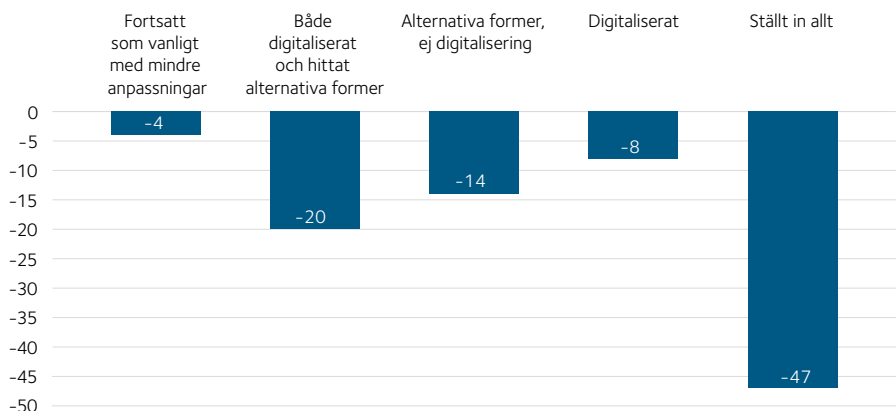
STRATEGIER UNDER PANDEMIN PÅVERKAR ANTALET IDE- ELLA LEDARE I FÖRSAMLINGEN

Det är omöjligt att redan nu överblicka den fulla vidden av pandemin konsekvenser för församlingslivet. Vissa konsekvenser är dock redan nu uppenbara och det bör tydliggöras. Figur 9.4 visar att antalet frivilliga ledare som församlingarna rapporterat

125. Fransson, Gelfgren och Jonsson, 2021; Fransson 2022.

in i sin verksamhetsstatistik 2019 har minskat jämfört med antalet som samma församlingar uppgav i den förenkät som skickades ut till alla församlingar inom ramen för den här studien. Skillnaden mellan åren visar alltså på förändringen mellan före och under pandemin våren 2021. I figuren delas svaren upp utifrån strategier som diskuterades i föregående avsnitt.

FIGUR 9.4 FÖRSAMLINGARS STRATEGIER UNDER PANDEMIN OCH MINSKNING AV IDEELLA LEDARE I BARN- OCH UNGDOMSVERKSAMHETEN MELLAN 2019 OCH VÅREN 2021, PROCENT

Kommentar: Eftersom det inte finns information om antalet ideella i EFS Västerbotten under 2019 har distriktet tagits bort från analysen. Motsvarande mönster syns även när verksamhetsstatistiken för 2019 jämförs med 2020.

KÄLLA: AV FRI VILJA PÅ FRI TID 2021 OCH SVENSKA KYRKANS STATISTIKDATABAS.

De församlingar som valt att ställa in sin barn- och ungdomsverksamhet har också minskat mest i antalet ideella ledare mellan 2019 och våren 2021.¹²⁶ Ideella i de här församlingarna har nästan halverats i antal under coronapandemin. I de församlingar som valde att i huvudsak kombinera både digital och lokal församlingsverksamhet har drygt var femte ideell slutat. De som har digitaliserat sin verksamhet eller kunnat fortsätta som vanligt har behållit sina ideella i betydligt högre utsträckning under pandemin.

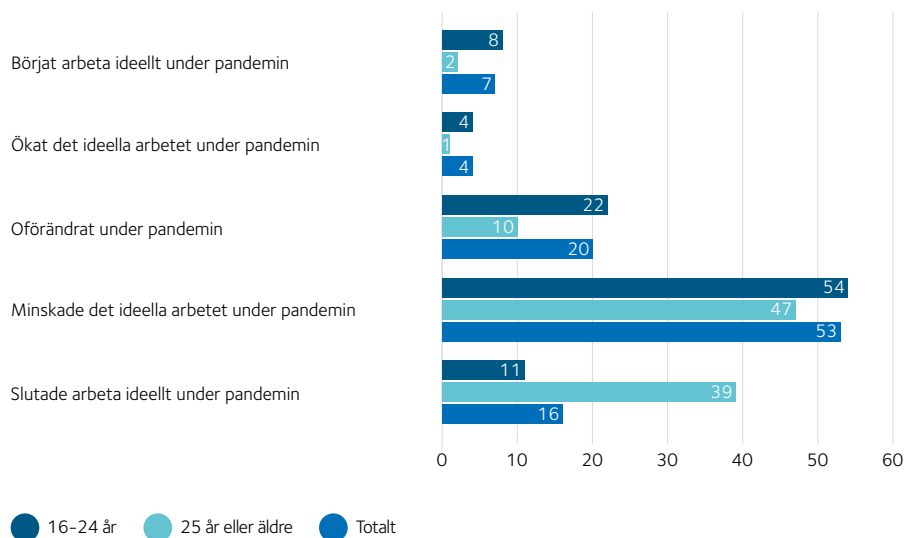
FÖRÄNDRINGAR I ARBETETS INTENSITET UNDER PANDEMIN

I 2021 års studie har urvalet breddats till att inkludera även de som var ideella i barn- och ungdomsverksamheten precis innan

126. Motsvarande mönster syns även när strategierna relateras till de svarande församlingarnas verksamhetsstatistik 2019–2020, men eftersom enkätundersökningen genomfördes under våren 2021 väljs den siffran som församlingarna uppgav i den inledande förenkäten till studien, som mått i figuren. Eftersom det inte finns information om antalet ideella i EFS Västerbotten under 2019 har distriktet tagits bort från analysen.

restriktioner infördes i mars 2020, vilket framgår av bilaga 1. Således består materialet av personer som var aktiva i församlingarnas barn- och ungdomsverksamhet under våren 2021, men också av dem som under våren 2021 antingen självmant eller som konsekvens av att församlingarna ställt in sin verksamhet gjort uppehåll i sitt ideella arbete. Den sistnämnda gruppen utgör 16 procent av de ideella i 2021 års undersökning.

FIGUR 9.5 FÖRÄNDRINGAR I IDEELLT ARBETE UNDER PANDEMIN, PROCENT

KÄLLA: AV FRI VILJA PÅ FRI TID 2021.

Figuren visar att en klar majoritet av de ideella har fortsatt vara aktiva i sina församlingar trots pandemin. Drygt hälften har dragit ner på intensiteten jämfört med hur det såg ut innan pandemin, vilket även bekräftats av deras tidsinvestering som beskrivs i kapitel 8. En femtedel har inte upplevt någon skillnad under pandemin. Dessutom har en tiondel av de svarande startat sitt ideella engagemang under pandemin, vilket också är viktigt att betona.

Det framgår av figur 9.5 att en större andel av de som är äldre än 25 år har gjort uppehåll i det ideella arbetet under pandemin. I samhället i stort riskerade personer över 65 år som tillhörde riskgruppen att drabbas av svåra konsekvenser av Covid-19 och uppmanades därför till personlig karantän i ett tidigt skede. Det kan förklara att en klar majoritet av de ideella som slutat under pandemin är bland de äldre. För de yngre har inte förändringarna varit lika tydliga. Dessutom är det vanligare att yngre inlett sitt arbete under pandemin. Det har varit något vanligare att de nya

ideella är killar där 9 procent har börjat under pandemin, jämfört med 6 procent av tjejerna. Framför allt är det stadsförsamlingarna som rekryterat nya ideella under pandemin.

PANDEMIN FORMAR ATTITYDER TILL FRAMTIDEN

En fråga som dominerat samtalet om pandemics framtida påverkan för Svenska kyrkan, har varit huruvida de ideella som inte engagerat sig i samma utsträckning som innan pandemin, kommer att återvända till församlingar när restriktionerna tagits bort. Majoriteten av de ideella i den här undersökningen har dock hållit igång sitt engagemang trots restriktionerna. Även de som gjort uppehåll har bibehållit någon form av kontakt med sin församling, vilket möjliggjort för dem att delta i studien. Men bland dem som inte bibehållit en fungerande kontakt med församlingarna och därför inte kunnat nås av enkätutskicket för den här studien, är möjligen viljan att sluta större än bland dem som deltagit i studien.

Vid en första jämförelse råder ingen statistisk skillnad mellan dem som på något sätt ger uttryck för att de planerar att minska eller sluta sitt arbete i studierna 1998 och 2021. Drygt fyra av tio ideella i båda undersökningarna anger att de inte med säkerhet vet om de vill fortsätta arbeta ideellt. I 2021 års studie har drygt var tionde redan bestämt att de kommer sluta helt. Övriga överväger att minska intensiteten, men vill inte sluta helt och hållet.

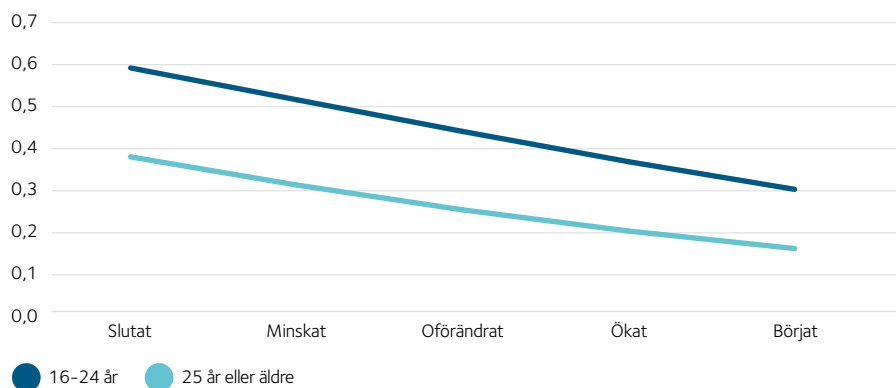
På ytan verkar det således inte finnas några tydliga pandemieffekter i inställningen till att fortsätta eller avsluta sitt engagemang i 2021 års studie. Däremot kan det antas att de som i 2021 års studie har uttryckt att de vill avsluta sitt engagemang, i högre grad riskerar att fullfölja sitt beslut. Beslutet kan tänkas ha fått hjälp på traven av pandemin givet hur församlingsarbetet har sett ut under pandemin.

Det resonemanget bekräftas av figur 9.6. Där jämförs hur pandemin har påverkat viljan att stå kvar som ideell med hur pandemin påverkat det enskildes ideella engagemang. Visserligen säger inte statistiken något om orsak och verkan och hur det hade sett ut om det inte pågått en pandemi under tiden som svaren samlades in. Flera av dem som gjort uppehåll i sitt engagemang under pandemin skulle kunna ha avslutat det oberoende av restriktioner. Likväl går det inte att bortse från att just de som avser att avsluta sitt ideella arbete i församlingen fått en extra skjuts i det beslutet av pandemin.

Av figur 9.6 framgår att de som har störst önskan att minska eller sluta sitt ideella arbete i framtiden är unga som redan under pandemin gjort uppehåll eller minskat sitt ideella engagemang. De löper 47 procents risk att vilja minska eller sluta arbeta ideellt jämfört med 27 procent sannolikhet för en person som är över 24

år, som också under pandemin slutat eller minskat på sitt ideella arbete. År 1998 fanns det ingen skillnad mellan yngre och äldre ideella utifrån hur de tänkte om sin egen framtid i församlingen, men den skillnaden finns 2021. Framför allt drivs ökningen mellan undersökningstillfällena av de unga som uppger att de säkert vill minska sitt ideella arbete i församlingen. En anledning till att den här ålderskillnaden har uppstått är att pandemins effekt varit större för yngre 16–24 år jämfört med de äldre när hänsyn tas till hur det individuella engagemanget sett ut under pandemin. Hur det ideella arbetet har sett ut under pandemin har i högre grad format de ungas attityder till hur de ser på framtidens ideella arbete i församlingen. Det framgår av att de unga i figur 9.6 ligger över de äldres linje oavsett hur deras insatser kommit till uttryck under pandemin. För att uttrycka resultatet i enklare termer har pandemin med större sannolikhet varit en parentes i de äldres församlingsengagemang och en punkt för de unga.

FIGUR 9.6. FÖRÄNDRING I DET IDEELLA ARBETET UNDER PANDEMIN OCH SANNOLIKHETEN ATT VILJA MINSKA ELLER SLUTA SITT IDEELLA ARBETE, LOGISTISK REGRESSION

KÄLLA: AV FRI VILJA PÅ FRI TID 2021.

ANLEDNINGAR TILL ATT INTE VILJA ARBETA IDEELLT LÄNGRE

I den mån det går att bortse från pandemin, har de ideella som angett att de funderar på att minska eller sluta sitt ideella arbete i församlingen fått ange varför de överväger detta beslut.¹²⁷ Av de påståenden som i figur 9.7 hamnar på plus, innebär det i konkreta termer att fler har instämt i den specifika anledningen än som tagit avstånd

127. I 1998 års undersökning fick alla ideella ange hypotetiska anledningar till vad som skulle kunna få dem att vilja minska eller sluta arbeta ideellt. Eftersom frågorna därför varit olika ställda under de två mätåren görs inga jämförelser mellan 2021 och 1998 års undersökningar.

från den. För värden som hamnar på minus, innebär det istället det motsatta: fler har tagit direkt avstånd än som instämt. Det blir, givet det här tillvägagångssättet, tydligt att ett alternativ utgör den i särklass viktigaste anledningen till att dra ner på engagemanget, nämligen tidsbrist. Sannolikt är det arbets- eller skolsituation som gör att de inte längre vill fortsätta lägga lika mycket tid på sitt engagemang. Även tidigare forskning om idealitet inom Svenska kyrkan, och bland unga generellt i Sverige, visar att just tidsfaktorn är en central fråga för att minska eller avsluta sitt engagemang.¹²⁸ De som uppger att arbete eller skola gör att de inte hinner med sitt ideella arbete uppger också i högre grad än andra att de har svårt att ta sig till församlingen från där de bor. Om en ideell inte bor i närheten av församlingslokalen där barn- och ungdomsarbetet sker, går en allt större del av fritiden till att transportera sig fram och tillbaka till kyrkan. På så sätt blir tidsbristen än mer tydlig i deras liv än för ideella som bor närmare församlingen.

128. MUCF 2020, s. 45–49. Idealitet som utmanar 2016.

FIGUR 9.7 SKÄL ATT SLUTA ELLER DRA NER PÅ DET IDEELLA ARBETET, BALANSMÅTT

Kommentar: Positiva värden över 0 anger i procentenheter hur stor övervikt det är av personer som instämt i påståendet. Negativa värden under 0 anger i procentenheter hur stor övervikt det är av personer som tagit avstånd från påståendet.

KÄLLA: AV FRI VILJA PÅ FRI TID 2021.

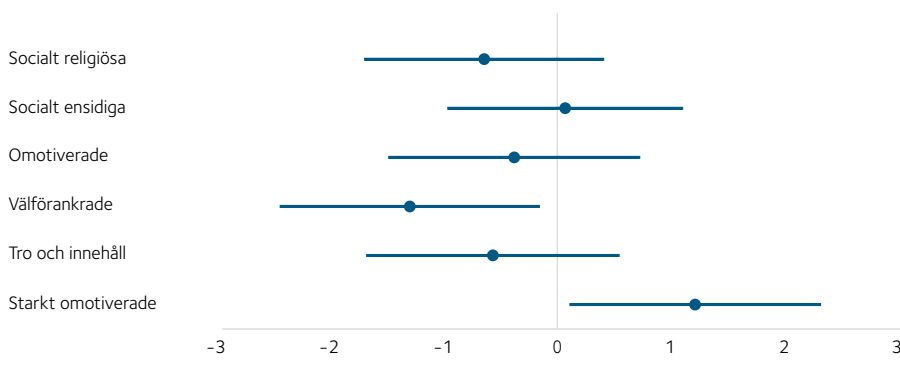
Det alternativ som utgör det näst vanligaste skälet till att avsluta engagemanget är det som benämns "någon annan anledning". Det är sannolikt ett uttryck för att många anser att just deras skäl är mer personliga än att de låter sig fångas i en enkätfråga. Det kan också vara en effekt av att den svarande inte närmare har reflekterat kring varför hen inte vill fortsätta med det ideella arbetet. Det blir då som ett "vet ej"-svar. Likväl utgör svarsalternativen en god indikator även om de ideella måhända anser dem i trubbigaste laget. Exempelvis avspeglar sig den ökade vikten av kompisar som både motiv och drivkraft även bland anledningarna till att dra ner på det ideella arbetet. Om kompisarna planerar att sluta, innebär det i sig också en ökad risk för att fler ideella överväger att sluta.

I figur 9.8 används de profiler av ideella som beskrivs i kapitel 7, i relation till om de överväger att minska eller sluta sitt ideella arbete. Föga överraskande skiljer profilerna sig från varandra när det kommer till hur de ser på sitt framtida ideella arbete. De starkt omotiverade som inte har någon uttalad drivkraft kvar är den

kategori som i störst utsträckning redan har bestämt sig för att antingen sluta eller minska sitt ideella arbete. I detta sammanhang kan det vara värt att erinra sig att de socialt omotiverade också lägger minst tid per vecka på sitt engagemang. I figur 9.8. landar de klart över o-strecket, vilket visar att deras sannolikhet att ha svarat ja på frågan om de avser att minska eller sluta är högre än vad den är för övriga profiler. Drygt sju av tio personer bland de starkt omotiverade har svarat ja på den ställda frågan. Att kompisar eller någon anställd ska sluta är också en viktigare anledning till varför den gruppen överväger att lämna det ideella uppdraget än för övriga. Det var också i högre utsträckning kompisarna som var motivet till varför de en gång i tiden började arbeta ideellt. Det råder ingen statistisk säkerhet kring hur de socialt ensidiga tänker kring framtiden, trots att deras regressionskoefficient hamnar över 0.¹²⁹ Däremot indikerar resultat i den här rapportens tidigare kapitel att de skulle kunna röra sig i riktning mot att bli starkt omotiverade. Det räcker med att en kompis slutar för att även dessa företrädesvis unga personerna i teoretisk mening också skulle bli starkt omotiverade till att fortsätta i församlingen.

Om de anger att de vill dra ner på engagemanget, handlar det ofta om att de har ett annat kyrkligt engagemang...

129. Se metodbilaga 1 för vidare fördjupning om tolkning av konfidensintervall.

FIGUR 9.8. SANNOLIKHET ATT DE IDEELLA PROFILTYPEN REDAN HAR BESTÄMT SIG FÖR ATT SLUTA ELLER DRA NER PÅ DET IDEELLA ARBETET, LOGISTISK REGRESSION

Kommentar: Om en grupp ligger över o-linjen betyder det att de har en högre sannolikhet att redan ha bestämt sig för att minska eller sluta sitt engagemang än de övriga. Om en grupp ligger under o-linjen betyder det att de har en lägre sannolikhet att redan ha bestämt sig för att minska eller sluta sitt engagemang än de övriga. Om de tunna linjerna överlappar o-linjen betyder det att det inte finns någon säkerställd skillnad i relation till de andra. Figuren visar ostandardiserade regressionskoefficienter och den tunna linjen visar konfidensintervall (95 procent).

KÄLLA: AV FRI VILJA PÅ FRI TID 2021.

De välförankrade är de starkt omotiverades motpol. De är ideella som drivs av det kristna sammanhanget, innehållet och meningen i det ideella arbetet. De drivs även av plikten och kompisarna i församlingen. De har lägst risk att vilja sluta eller dra ner på sitt ideella arbete. Tre av tio i den gruppen överväger på något sätt detta. Om de anger att de vill dra ner på engagemanget, handlar det ofta om att de har ett annat kyrkligt engagemang som de hellre vill lägga tid på. De vill således inte sluta i församlingen, bara skifta fokus från arbetet med barn och unga. Sammantaget visar resultaten att viljan att sluta har sin bakgrund i varför personer börjar och väljer att stanna kvar i församlingen. Eftersom motiven och drivkrafterna är komponenter av uppväxtvillkor och trosuppfattningar, blir ett mer långvarigt ideellt arbete i Svenska kyrkans barn- och ungdomsarbete ett utfall av det i kombination.

SAMMANFATTNING

Pandemins restriktioner för ideellt arbete i Svenska kyrkan har i hög grad påverkat 2021 års undersökning. Antalet ideella ledare i barn- och ungdomsverksamheten i hela Svenska kyrkan har utifrån församlingarnas verksamhetsstatistik minskat med 20 procent mellan 2019 och 2020. Pandemin har således accelererat redan pågående trender under de senaste åren med en minskning av antalet ideella ledare. Det har också konstaterats att församlingarna haft olika strategier för att möta pandemins utmaningar. Landsbygdsförsamlingar har oftare antingen ställt in sitt

barn- och ungdomsarbete eller fortsatt som vanligt med mindre anpassningar. Minskningen av ideella ledare har dock varit som störst i just de församlingar som valt att ställa in i sitt barn- och ungdomsarbete. En renodlad digitalisering av verksamheten har präglat församlingarna i storstad och större städer. Visserligen har minskningen av ideella i de här församlingarna varit något större än där arbetet kunnat fortgå som vanligt, men likväl mycket lägre än i församlingar som ställt in eller använt hybridlösningar.

Att många ideella inte kunnat träffas under normala förutsättningar under pandemin, har påverkat attityderna till fortsatt ideellt arbete i församlingen. För de äldre utgör pandemin en parentes i det ideella arbetet, medan det varit större sannolikhet att unga sett det som en punkt. Risken att vilja minska eller sluta sitt ideella arbete är genomgående högre bland de yngre än de äldre. Att så är fallet går att knyta till att de starkt omotiverade med större sannolikhet anger att de vill sluta, jämfört med övriga ideella. Det är en grupp som grundade sina motiv till att börja arbeta ideellt utifrån att deras kompisar var aktiva i församlingen. Även om det inte går att veta hur de hade tänkt om framtiden utan en pandemi, är det likväl troligt att tänka sig att ett arbete som enbart är knutet till relationer påverkas mer när det inte gått att mötas, än när motiv och drivkrafter kompletteras av andra faktorer. Det skulle också förklara varför just ungas attityder till framtida engagemang påverkats mer av hur deras församlingsarbete har sett ut under pandemin.

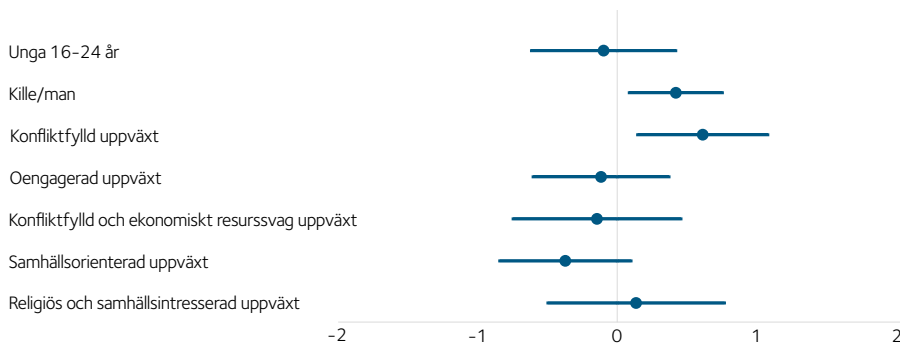
Uppmuntran, pengar och ansvar

Hur framtiden kommer att gestalta sig är av begripliga skäl svårt att veta. Däremot kan visioner och ambitioner säga något om hur en önskad framtid ska se ut. Kanske säger informationen mer om nutiden än om framtiden, men den ger ändå en bild av hur människor vill att framtiden ska gestalta sig. I det här kapitlet blickar de svarande framåt och ger sin bild av hur det ideella arbetet bör utvecklas inom barn- och ungdomsarbetet. Först ägnas kapitlet åt vad som kan göras utifrån de ideellas perspektiv för att deras engagemang i församlingarna ska leva vidare. Det sätts sedan i relation till församlingarnas bemötande. Därefter diskuteras hur ideella och anställda tänker kring framtidens ansvarsfördelning inom barn- och ungdomsverksamheten.

Alla församlingar i 2021 års undersökning uppger att de på något sätt visar de ideella uppskattning.

ATT FÅ UPPMUNTRAN AV ANSTÄLLDA

Allt har sin tid och det är inget självändamål att behålla alla personer som en gång rekryterats till att arbeta i församlingen. Vissa kommer att lämna efter en kort tid. Andra fortsätter genom alla livets olika skeden. Det är gott så. Men om det finns ideella som anser att församlingarna kan göra mer för att de ska vilja stanna kvar, finns det sannolikt utvecklingspotential för församlingarna att fundera över. Alla församlingar i 2021 års undersökning uppger att de på något sätt visar de ideella uppskattning. Motsatsen till det svaret hade givetvis varit anmärkningsvärt. Kvaliteten på den uppskattningen som församlingarna visar är svår att bedöma, men utifrån de ideellas perspektiv finns det förbättringspotential. Exempelvis önskar 20 procent av dem mer uppmuntran från de anställda i framtiden. Av figur 10.1 framgår det att det är högre sannolikhet att det är killar och de som har med sig en konfliktfylld uppväxt i bagaget som upplever att de inte får den uppmuntran de anser sig förtjäna.

FIGUR 10.1 SANNOLIKHET FÖR ATT VILJA FÅ MER UPPMUNTRAN FRÅN NÅGON ANSTÄLLD, LOGISTISK REGRESSION

Kommentar: Om en uppväxttyp ligger över o-linjen betyder det att de har en högre sannolikhet att vilja få mer uppmuntran från någon anställd än de övriga. Motsvarande gäller unga i relation till äldre och killar/män i relation till tjejer/kvinnor. Om de tunna linjerna överlappar o-linjen betyder det att det inte finns någon säkerställd skillnad i relation till de andra. Figuren visar ostandardiserade regressionskoefficienter och den tunna linjen visar konfidensintervall (95 procent).

KÄLLA: AV FRI VILJA PÅ FRI TID 2021.

Det faktum att nästintill alla församlingsanställda uppger att församlingarna riktar muntligt tack och uppmuntran till alla ideella, vittnar om att i vart fall de här två grupperna inte själva upplever att de nås av den uppmuntran i tillräcklig utsträckning. Det betyder naturligtvis inte att de inte uppmuntras, men deras behov är större än vad församlingsanställda hittills lyckats med. De som växt upp under konfliktfyllda förhållanden och de starkt omotiverade som mer vanligen består av just killar, uppvisar därtill högre risk för att vilja sluta eller minska sitt ideella arbete i församlingen. Sambandet mellan önskan om mer uppmuntran och att vilja avsluta sitt engagemang ställer således krav på församlingarna att möta de ideella utifrån personliga förutsättningar.

SYMBOLISK ERSÄTTNINGAR SOM EN DEL AV FÖRSAMLINGARNAS UPPSKATTNING

En annan attitydfråga med betydelse för framtidens församlingsengagemang, är i vilken utsträckning de ideella efterfrågar ekonomisk ersättning för sin insats. Nästan var tredje församling anger i 2021 års studie att de betalar ut en symbolisk ersättning till alla eller några av församlingens ideella i barn- och ungdomsarbetet.¹³⁰ Vanligast är att enstaka individer får betalt, medan drygt en tiondel av församlingarna ger en symbolisk ersättning till alla med uppdrag i barn- och ungdomsverksamheten.

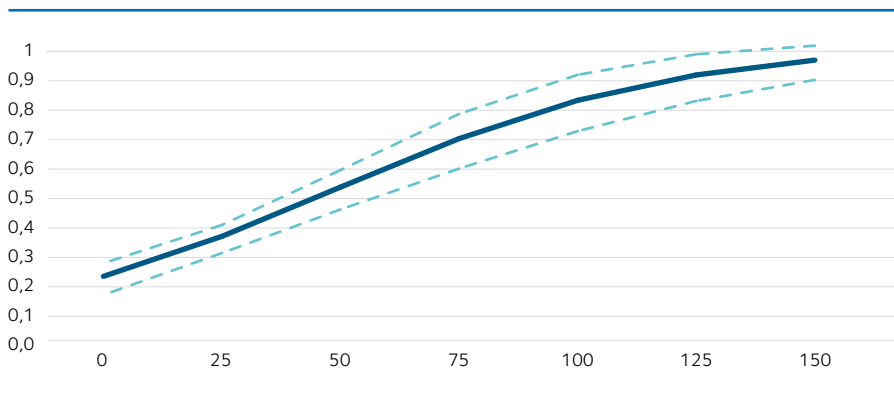
130. Någon jämförbar siffra från 1998 års data finns ej tillgänglig.

En något större andel ideella anför i 2021 års undersökning att de har den ekonomiska ersättningen som drivkraft för sitt engagemang i förhållande till 1998 års studie, om än på en låg nivå i det stora hela. Samtidigt framkom det i kapitel 2 att idealitet bland annat definieras som oavlönat, även om den symboliska ersättningen kan ingå i begreppsdefinitionen så länge ersättningen i storlek inte kan jämföras med en låg lön.

De församlingar som betalar ut symbolisk ersättning till sina ideella har generellt fler ledare verksamma inom barn- och ungdomsverksamheten, än de församlingar som inte betalar ut någon ersättning. Det framgår av figur 10.2. Det är dock viktigt att poängtera att den symboliska ersättningen inte är något storstadsfenomen, vilket det stora antalet ledare måhända leder tanken till. Det framträder nämligen inga skillnader mellan församlingar i mindre städer som har många ideella ledare och församlingar i storstäderna som också har många ideella ledare. Istället är ersättningen snarare knutet till om församlingarna har konfirmandläger eller ej. Benägenhet att betala ut ersättningar riktar sig alltså främst till ideella som är engagerade i konfirmandläger – inte i den övriga barn- och ungdomsverksamheten.

De församlingar som betalar ut symbolisk ersättning till sina ideella har generellt fler ledare verksamma inom barn- och ungdomsarbetet, än de församlingar som inte betalar ut någon ersättning.

FIGUR 10.2 SANNOLIKHET ATT FÖRSAMLINGAR BETALAR UT SYMBOLISK ERSÄTTNING TILL ALLA ELLER ENSTAKA IDEELLA I JÄMFÖRELSE MED ANTALET IDEELLA LEDARE, LOGISTISK REGRESSION

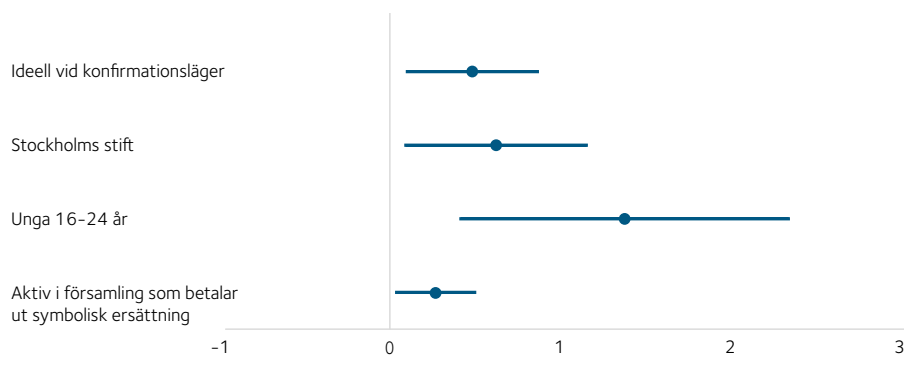
Kommentar: Variablerna är logaritmerade. De streckade linjerna visar konfidensintervallen (95 procent).

KÄLLA: AV FRI VILJA PÅ FRI TID 2021 OCH SVENSKA KYRKANS STATISTIKDATABAS.

Däremot skiljer sig församlingarna i Stockholms stift från församlingarna i andra stift. Jämfört med övriga stift är det här vanligare att även församlingar med få ideella betalar ut symbolisk ersättning. Stockholms stift bryter således mot det generella mönstret att det är mer ovanligt att församlingar med färre antal ideella i barn- och ungdomsverksamheten än genomsnittet betalar ut symbolisk ersättning.

I Stockholms stift är det också vanligare att de ideella själva uppger att de vill få betalt för sitt framtida församlingsarbete, än i övriga stift. Figur 10.3 redovisar vilka grupper som särskilt lyfter att de vill ha betalt för sitt framtida ideella arbete i Svenska kyrkan. Den viktigaste förklaringsfaktorn i detta sammanhang är åldern. Det är tre gånger mer sannolikt att unga vill ha betalt än äldre.

FIGUR 10.3 SANNOLIKHET FÖR ATT IDEELLA VILL HA BETALT FÖR SITT ARBETE I FÖRSAMLINGEN, LOGISTISK REGRESSION

Kommentar: Resultatet är kontrollerat för antalet ideella ledare i barn- och ungdomsverksamheten. Figuren visar standardiserade regressionskoefficienter och den tunna linjen visar konfidensintervall (95 procent).

KÄLLA: AV FRI VILJA PÅ FRI TID 2021.

Den näst viktigaste förklaringsfaktorn är därefter huruvida den tillfrågade återfinns i Stockholms stift eller ej oberoende av ålder och om vederbörande är engagerad vid konfirmandläger eller ej. Det betyder att även äldre i högre utsträckning efterlyser symbolisk ersättning om de är aktiva i Stockholms stift än i de andra stift. Inställningen till ekonomisk ersättning är i Stockholms stift således inte enbart en fråga kopplad till ungdomsgenerationen eller konfirmandläger.

FRAMTIDENS ANSVARSFÖRDELNING

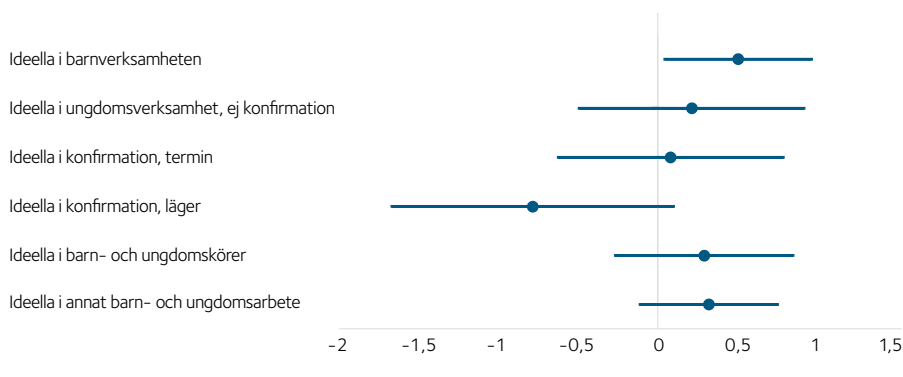
En fråga som restes i de inledande två kapitlen, men som bara flyktigt berörts i tidigare kapitel, handlar om förhållanden och ansvarsfördelning mellan ideella och anställda. Att bära eget ansvar för en del av verksamheten är naturligtvis en tyngre uppgift än att gå bredvid någon anställd, vilket många av de tillfrågade gjorde i början av sitt engagemang. Att få ansvar är ett sätt att växa in i uppgiften och i kyrkan.

När de ideella får uppge hur de tycker att ansvarsfördelningen ser ut gällande olika delar av församlingens barn- och ungdomsarbete anger hälften att ansvaret för konfirmationen delas mellan anställda och de ideella. Det kan jämföras med barnverksamheten där siffran är betydligt lägre och landar på en femtedel. Det finns emellertid stora skillnader mellan hur de ideella upplever ansvarsfördelningen å ena sidan, och hur de anställda upplever det å andra sidan. De anställda tonar generellt ner ansvaret som vilar på de ideella. De anställda och ideella har alltså delvis olika bilder av vad ansvar i församlingsverksamheten faktiskt är. Mönstren är dock

detsamma, vilket innebär att ansvarsfördelningen är jämnast inom konfirmandverksamheten. Att så är fallet kan te sig som anmärkningsvärt eftersom just konfirmandverksamheten oftast är den initiala arenan för idealitet. Eftersom ansvaret i 1998 års studie växte med mer aktiv tid i organisationen, väcks funderingar över varför ansvaret minskar 2021 när de ideella blir äldre och övergår i andra verksamheter. Likaväl som få skulle uppskatta att få mindre ersättning, är det troligen så att få uppskattar mindre ansvar utifrån att församlingarna inte skapar möjligheter för ideella att växa in i något nytt där de kan få ett motsvarande ansvar i takt med att de blir äldre. Därför är det angeläget att studera hur svarspersonerna anser att ansvaret bör fördelas i framtiden.

Figur 10.4 redovisar önskan om mer ansvar utifrån i vilken verksamhet de svarande är aktiva idag. Ideella i barnverksamheten önskar med större sannolikhet mer ansvar i sitt ideella arbete framöver. I övriga verksamheter finns det inga statistiskt säkerställda resultatet, men det finns en tendens till att de som är aktiva på konfirmandläger har lägre sannolikhet att vilja få mer ansvar än övriga. Där har de redan ett större ansvar som det är idag, vilket skulle kunna förklara den attityden.

Eftersom ansvaret i 1998 års studie växte med mer aktiv tid i organisationen, väcks funderingar över varför ansvaret minskar 2021 när de ideella blir äldre och övergår i andra verksamheter.

FIGUR 10.4 SANNOLIKHET FÖR ATT IDEELL VILL HA MER ANSVAR I UPPDRAGET, LOGISTISK REGRESSION

Kommentar: Om en grupp ligger över o-linjen betyder det att de har en högre sannolikhet att vilja få mer ansvar i uppdraget än övriga grupper. Om de tunna linjerna överlappar o-linjen betyder det att det inte finns någon säkerställd skillnad i relation till de andra. Figuren visar ostandardiserade regressionskoefficienter och den tunna linjen visar konfidensintervall (95 procent).

KÄLLA: AV FRI VILJA PÅ FRI TID 2021.

De ideellas framtidsperspektiv överensstämmer också med hur de anställda tänker sig framtidens ansvarsfördelning på tio års sikt. Drygt hälften av alla anställda som besvarat församlingsenkäten anser att ideella och anställda bör dela lika på ansvaret i de olika delarna av barn- och ungdomsverksamheten om ett decennium. Det enda undantaget är arbetet med konfirmander där redan idag ideella och anställda delar relativt jämnt på ansvaret. I konfirmandverksamheten vill endast var tredje anställd se en förändring gentemot hur det ser ut idag. Resultatet visar på en stor samstämmighet mellan ideella och anställda i att det är önskvärt att öka ideellas möjlighet till ansvar i de verksamheter där det idag är ojämnt fördelat.

SAMMANFATTNING

Det finns inget självändamål i att alla som en gång arbetat ideellt i Svenska kyrkan ska fortsätta göra det. Däremot framgår det av det här kapitlet att de som samtidigt anger att de vill ha mer uppmuntran av de anställda i församlingarna löper högre risk än andra att vilja minska eller sluta sitt ideella arbete. De två grupper som sticker ut gällande det uppvisade sambandet mellan brist på uppmuntran från anställda och viljan att minska eller sluta sitt ideella arbete, är killar samt ideella som växt upp i konfliktskyllade familjer. Därför har församlingarnas mottagande och uppskattning stått i kapitlets centrum.

Visserligen uppger alla församlingar att de på något sätt riktar uppskattning till de ideella, men ovan anförda resultat indikerar

att alla inte är nöjda med den uppskattning de får från anställda. Trots att ideellt arbete definieras av att det är oavlönat, så är det inte heller ovanligt att församlingar ger symbolisk ekonomisk ersättning till de ideella. Den typen av uppskattning hör samman med att de här församlingarna oftare anordnar konfirmandläger och har många ideella ledare i sin barn- och ungdomsverksamhet. Den symboliska ersättningen är därmed knuten till det arbete som görs på lägre nivå. Dock skiljer sig Stockholms stift från det generella resultatet. I Stockholms stift vill även äldre aktiva i andra delar av församlingslivet i högre utsträckning få ersättning. Just den symboliska ersättningen är dock inte helt oproblematisk. Kapitlet visar nämligen att de som redan idag gör insatser i församlingar som betalar ut ekonomisk ersättning, tenderar att fortsatt efterfråga betalning för att de ska upprätthålla sitt engagemang i församlingen i framtiden. Då ersättningen mer vanligen är kopplat till insatser vid konfirmandläger och det är en vanlig inkörsport för unga till idealitet i församlingen, riskerar det att få konsekvenser för framtida attityder till idealitet i annan församlingsverksamhet.

Kapitlet har också lyft frågor om ansvarsfördelningen mellan ideella och anställda. Det är ingen slump att den ekonomiska ersättningen i huvudsak är riktad till ideellt aktiva i konfirmandverksamheten. Det är nämligen där som de ideella har ett större verksamhetsansvar trots de ideellas relativt unga ålder. Inom barnverksamheten där det är vanligare att återfinna de äldre ideella, är däremot de ideellas ansvar mindre. Där ansvaret idag är ojämnt fördelat finns dock en önskan hos både ideella och anställda om att de ideellas ansvar ska öka under det kommande decenniet.

Lärande och undervisning i framtiden

I Biskopsbrevet *"och lär dem..."* framgår att en prioritering för Svenska kyrkan i framtiden är undervisning. Där lyfts också utmaningen i att både ge grundläggande undervisning i tro för människor som inte fått den med sig under uppväxten och erbjuda fördjupad undervisning till dem som redan vandrar på trons väg. Biskoparna menar därmed att lärande och undervisning i Svenska kyrkan behöver vara både bred och smal, grundläggande och fördjupande, för att därigenom låta människor utifrån sina olika förutsättningar växa i tro och liv.¹³¹

Det är intressant att sätta biskopsbrevets framtidsvision i relation till de ideellas önskan om fördjupning i sitt församlingsarbete. De ideella är både målgrupp för undervisningsuppdraget och bärare av det gentemot de barn och unga de möter. I det här kapitlet undersöks därför vilka ambitioner de ideella har inför framtiden i fråga om fördjupning och fortbildning, men också hur ambitionerna i dagsläget möts av församlingarna. På så sätt bidrar de ideellas åsikter till att ge en bild av hur Svenska kyrkan kan tänka kring lärande och undervisning i framtiden.

Många av de ideella som deltagit i 2021 års studie efterfrågar någon form av fördjupning. Endast en av tio anger att de inte vill ha någon fördjupning inom ramen för sitt församlingsarbete. Detta innebär att även en stor del av de som överväger att minska eller avsluta sitt engagemang efterlyser fördjupning. Föga förvånande är det de som tillhör grupperna omotiverade eller starkt omotiverade, och som redan bestämt sig för att sluta arbeta ideellt i församlingen, som inte efterfrågar något mer från församlingarna.

Vad den efterfrågade fördjupningen består av skiljer sig dock åt. Av figur 11.1 framgår att det som efterfrågas mest handlar om generell fördjupning som visserligen är relevant för församlingsarbetet, men inte nödvändigtvis utgör explicit kristen fördjupning. Det är exempelvis mer än dubbelt så vanligt att de ideella vill veta mer om hur människor fungerar samt om undervisning och pedagogik, än om

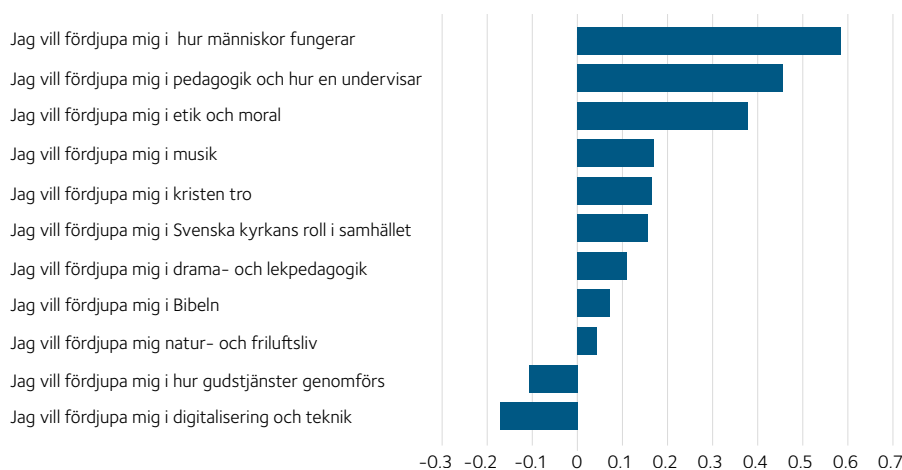
131. "... och lär dem", s. 20.

hur gudstjänster genomförs. Explicit kristna alternativ hamnar i figurens nedre del, tillsammans med att få önskar sig fördjupning om digitalisering.

För en kyrka som betonar undervisningens roll för fördjupad kunskap om tron kan resultatet verka nedslående. Samtidigt är det många som faktiskt vill fördjupa sig i kristen tro. Den stora utmaningen är att i undervisningsuppdraget möta de ideella utifrån deras individuella förutsättningar.

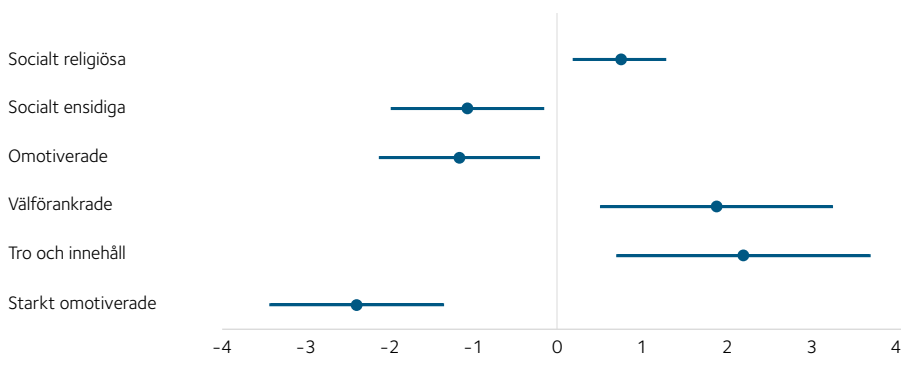
Den differentierade ingången till ideellt arbete i Svenska kyrkan med olika motiv och drivkrafter som påverkas av uppväxtförhållanden, avspeglas just i vad de ideella önskar fördjupning inom. Då alternativen om *fördjupning i kristen tro, Bibeln och gudstjänsternas genomförande* slås samman till ett övergripande index framgår den skillnaden mellan de olika typerna av ideella. Figur 11.2 visar att de som tillhör typerna socialt religiösa, välförankrade samt tro och innehåll i högre utsträckning än övriga grupper efterfrågar någon form av kristen fördjupning. Det resultatet framgår av att de ligger på plussidan av o-strecket. Det här är de tre grupper av ideella som angav att det kristna sammanhanget utgjorde en av drivkrafterna till deras ideella engagemang. De är också i högre utsträckning redan bekännande kristna, och resultatet kan således tolkas som att de ger uttryck för att de vill fördjupa sin redan bekännande tro.

FIGUR 11.1 DE IDEELLAS ÖNSKAN OM FÖRDJUPNING, BALANSMÅTT

Kommentar: Positiva värden över 0 anger i procentenheter hur stor övervikt det är av personer som instämt i påståendet. Negativa värden under 0 anger i procentenheter hur stor övervikt det är av personer som tagit avstånd från påståendet.

KÄLLA: AV FRI VILJA PÅ FRI TID 2021.

FIGUR 11.2 SANNOLIKHET ATT IDEELLA PROFILTYPER EFTERFRÅGAR FÖRDJUPNING I KRISTEN TRO, BIBEL OCH/ELLER GUDSTJÄNSTERS GENOMFÖRANDE, LOGISTISK REGRESSION

Kommentar: Om en grupp ligger över o-linjen betyder det att de har en högre sannolikhet att efterfråga fördjupning i kristen tro, bibel och/eller gudstjänsters genomförande. Om de tunna linjerna överlappar o-linjen betyder det att det inte finns någon säkerställd skillnad i relation till de andra. Figuren visar ostandardiserade regressionskoefficienter och den tunna linjen visar konfidensintervall (95 procent).

KÄLLA: AV FRI VILJA PÅ FRI TID 2021.

Den stora utmaningen för Svenska kyrkan är dock att möta ideella med undervisning som inte fått med sig grunderna i kristen tro från barndomen. Med hög sannolikhet återfinns dessa bland de starkt omotiverade, de omotiverade och de socialt ensidiga, vilket framgår av figur 11.2. Däremot vill de socialt ensidiga gärna fördjupa sig inom drama- och lekpedagogik, men även inom undervisning och pedagogik. De socialt ensidiga står för sinnebildningen av Svenska kyrkans framtidsutmaningar. För hur undervisar församlingarna om tro till personer som inte själva vill fördjupa sig i den kristna tron trots att de kanske förväntas bära den kunskapen och det kristna livets erfarenheter vidare till andra?

ATT VÄXA I TRO OCH LIV I FÖRSAMLINGEN

I 2021 års studie ställdes enkätfrågor till församlingsanställda om vilka möjligheter till fortbildning som idag erbjuds de ideella. Svaren visar att två av tre församlingar inte erbjuder några bibelstudier eller annan form av andlig/teologisk fördjupning. Visserligen kan det vara resultatet av att de anställda som besvarat enkäten inte tänker på alla former av sådan fördjupning som erbjuds eller om den sker i andra delar av församlingen. Svenska kyrkans årliga enkät till kyrkoherdarna 2021 ger dock samma bild. Även i den anger två tredjedelar av församlingarna att de inte haft någon form av bibelstudium eller annan kristen fördjupning utöver gudstjänsten varken digitalt eller lokalt, under våren 2021. Det överensstämmer också med resultaten från rapporten *Svenska kyrkan online* som visar att under pandemins första våg, var det just undervisning och lärande kopplat till vuxnas lärande

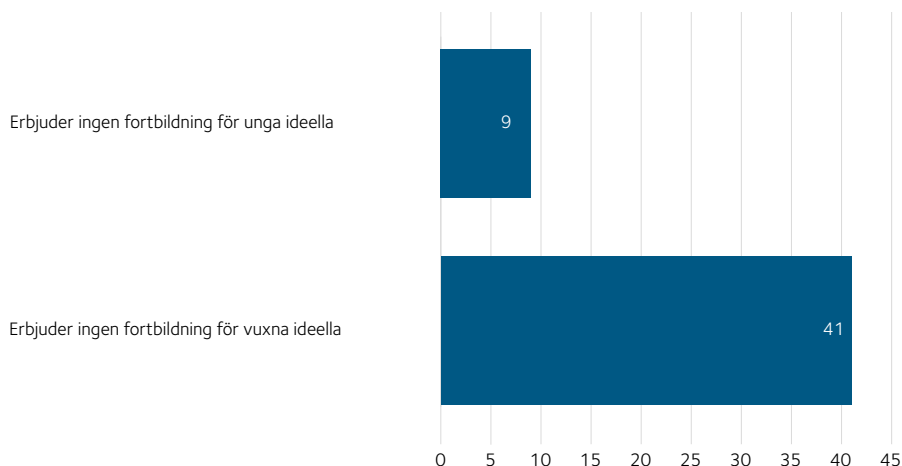
som ofta ställdes in när kyrkoherdarna tvingades prioritera.¹³² Den efterfrågan av kristen fördjupning som nästan hälften av de ideella står för, är alltså idag icke-existerande i två tredjedelar av Svenska kyrkans församlingar.

Resultatet visar således en skillnad mellan vad församlingarna erbjuder och vad de ideella själva efterfrågar inom ett område som hör till kyrkans grunduppdrag. Dessutom erbjuds vuxna ideella idag färre möjligheter till fortbildning inom exempelvis tro än yngre, vilket framgår av figur 11.3. Det är tre gånger vanligare att församlingarna har frivillig fortbildning gentemot unga ideella än de äldre. En av tio församlingar erbjuder i dagsläget ingen fortbildning för sina unga ideella i jämförelse med fyra av tio församlingar som inte erbjuder någon fortbildning för de äldre. Det är viktigt att komma ihåg att i detta sammanhang rör det sig inte enbart om explicit kristen fortbildning utan all form av fortbildning.

En av tio församlingar erbjuder i dagsläget ingen fortbildning för sina unga ideella i jämförelse med fyra av tio församlingar som inte erbjuder någon fortbildning för de äldre.

132. Fransson, Gelfgren, Jonsson, s. 31.

FIGUR 11.3 FÖRSAMLINGAR SOM INTE ERBJUDER FORTBILDNING, PROCENT

Kommentar: Enkätfrågan var ställd till de anställda där de fick ange om de erbjöd fortbildning för unga, vuxna eller alla utifrån alternativen "bibelstudier eller andlig/teologisk fördjupning", "ledarutbildning", "personlig handledning", "själavård", "utbildning av eller i samverkan med annan organisation" eller "annan fortbildning". Andelen svar består av de församlingsanställda som svarat "nej" på samtliga alternativ.

KÄLLA: AV FRI VILJA PÅ FRI TID 2021.

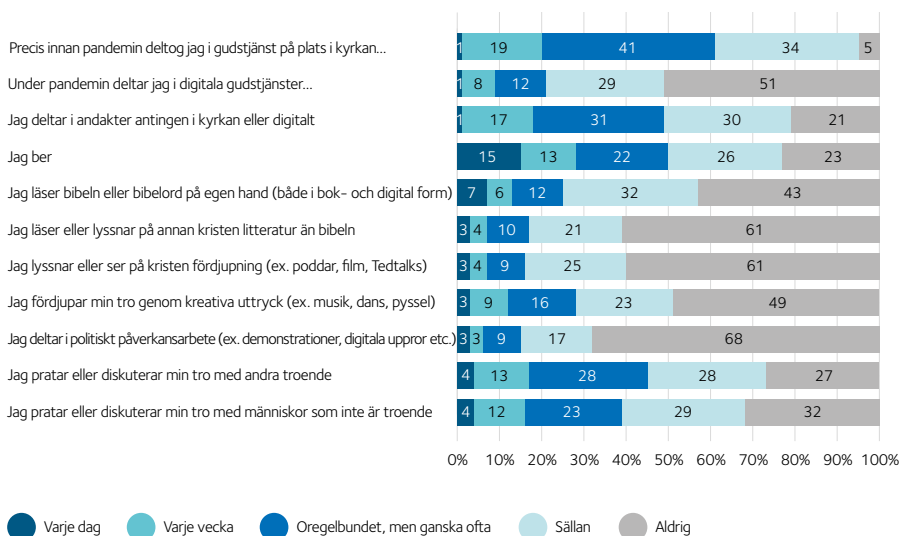
Vilken fortbildning församlingarna erbjuder varierar. Skillnaden är som störst vad gäller erbjudandet om ledarutbildningar som anordnas antingen av församlingarna, pastoraten eller stiftens. Här ses också en förändring över tid som även berörs i kapitel 6 där det konstateras att församlingarna blivit bättre på att introducera primärt unga ideella i arbetet. Satsningen på unga ledare sedan 1998 års studie har ökat markant. 1998 erbjöd sex av tio församlingar en sådan ledarutbildning. I undersökningen 2021 har den siffran ökat till nästan nio av tio. Däremot är det bara två av tio församlingar som har en motsvarande form av utbildning riktad mot äldre. Den större avsaknaden av fortbildningsalternativ för vuxna ideella syns även vad gäller exempelvis den personliga handledningen. Tre av fyra församlingar erbjuder de ideella någon form av personlig handledning, men det är bara drygt en tredjedel som erbjuder det till vuxna ideella. Det är också vanligare att de äldre efterlyser just personlig handledning. Att unga inte efterfrågar fördjupning eller fortbildning i lika stor utsträckning som de äldre kan givetvis vara en konsekvens av att de unga inte identifierar något sådant behov själva. Men det kan sannolikt också vara resultatet av att församlingarnas utbud av fortbildningsmöjligheter matchar de ungas efterfrågan i betydligt högre utsträckning än vad de gör i relation till de äldre.

ATT FÖRDJUPA TRON PÅ EGEN HAND

Som framgår av kapitel 9 har pandemin medfört konsekvenser för hur de ideella tänker kring sitt fortsatta arbete i församlingen. Restriktionerna har påverkat församlingarnas möjligheter att bedriva verksamhet, vilket medfört såväl inställda som omställda aktiviteter. Pandemin har ställt högre krav på församlingsmedlemmar att individuellt ta ansvar för kyrkliga praktiker, så som gudstjänstfirande, bön och bibelläsning. Drivkraften som är central för många i form av kompisar har komplicerats av att inte kunna träffas på samma villkor som innan pandemin. Som identifieras av biskopsbrevet ställer samhällsförändringar kring digitalisering också nya krav på hur Svenska kyrkan kan tillvarata den potential som synliggjorts under pandemin.

Pandemin har inte bara ställt församlingarna och de ideella inför förändrade förutsättningar att bedriva barn- och ungdomsarbete. Det gäller också de ideellas deltagande i gudstjänster som kraftigt förändrats under pandemin. I kapitel 6 anger sju av tio församlingar att de ställer krav på sina ideella att de regelbundet deltar i gudstjänstfirandet. Pandemin har sannolikt gjort det svårt att följa upp det kravet. Som framgår av figur 11.4 har andelen av de ideella som aldrig deltar i gudstjänst ökat dramatiskt under pandemin, vilket sannolikt hör samman med både församlingarnas krav på deltagande och att gudstjänster ofta ligger i samband med att grupper i barn- och ungdomsverksamheten vanligtvis träffas. Precis innan pandemin var det 5 procent av de ideella som angav att de aldrig deltog i gudstjänsten. Var femte person deltog i gudstjänst varje vecka. Den senare siffran har halverats när gudstjänstfirande digitaliserades under pandemin i majoriteten av församlingarna. En stor andel av de ideella har således kommit ur sin tidigare vana av att gå i gudstjänst under pandemin när det inte varit möjligt för dem att delta i det lokala kyrkorummet.

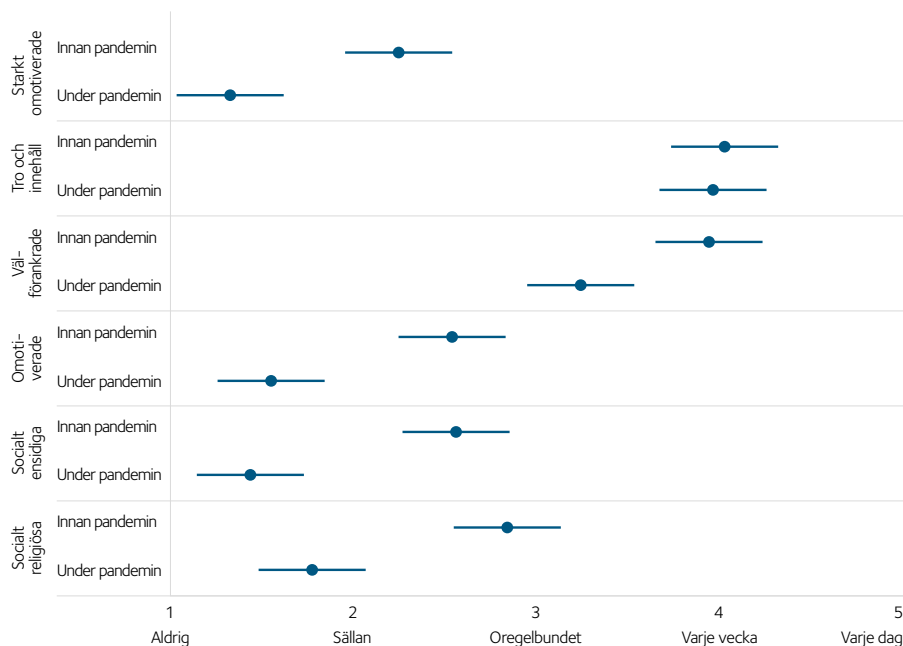
FIGUR 11.4 LEVD RELIGION, PROCENT

KÄLLA: AV FRI VILJA PÅ FRI TID 2021.

Nedgången i gudstjänstfirande under pandemin återfinns i nästan alla grupper av ideella oberoende av hur ofta de deltog i gudstjänstfirandet innan pandemin. Den grupp som skiljer sig är de som betonar tro och innehåll. De har fortsatt upprätthålla näst intill samma regelbundenhet i sitt gudstjänstfirande i det digitala rummet, som de gjorde i det lokala rummet. I figur 11.5 redovisas just skillnaden innan och under pandemin inom varje kategori av ideella. De som betonar tro och innehåll har haft en ytterst liten marginell minskning. Även de välförankrade har minskat sitt gudstjänstfirande i något lägre utsträckning än övriga grupper. Sammantaget kan det konstateras att personer som drivs av tron i sitt församlingsarbete och redan innan pandemin utgjorde en del av de mest trogna gudstjänstfirarna, i högre utsträckning fortsatt med den vanan även i det digitala under pandemin. Likväl har vanan att gå i en gudstjänst brutits under pandemin för det stora flertalet av ideella när det inte varit möjligt att gå till den lokala kyrkan.

FIGUR 11.5 IDEELLAS LOKALA/DIGITALA GUDSTJÄNSTDELTAGANDE FÖRE OCH UNDER PANDEMIN, MEDELVÄRDE

KÄLLA: AV FRI VILJA PÅ FRI TID 2021.

Bön och bibelläsning har varit möjliga att upprätthålla trots pandemin. Tendensen är dock att de ideellas vardagspraktik att be och läsa Bibeln minskat i jämförelse med dem som deltog i 1998 års studie. Det är dock inte möjligt att göra säkra jämförelser mellan åren. Idag ber drygt varannan ideell aldrig eller sällan. Än färre läser Bibeln, vilket enbart en av fyra ideella gör åtminstone "ganska ofta", varje vecka eller varje dag.

Resultatet är intressant att beakta i relation till den relativt stora gruppen av svarande som tidigare i kapitlet efterfrågade mer kristen fördjupning. Det är dock relativt få av dem som själva tar ansvar för att själva fördjupa sig i kristen tro. Till exempel är det två tredjedelar av dem som är äldre än 25 år som efterlyser mer fördjupning i Bibeln. Det är dock bara en tredjedel av dem som faktiskt själva läser Bibeln eller på egen hand tar del av bibelord varje vecka.

SAMMANFATTNING

Utifrån biskopsbrevet om lärande och undervisning i Svenska kyrkan, visar det här kapitlet att de ideella som bland annat drivs i sitt ideella engagemang utifrån det kristna sammanhanget har

högre ambitioner med sin vilja till fördjupning än vad församlingarna idag kan leva upp till. Det gäller särskilt explicit kristen fördjupning, vilket församlingarna långt ifrån alltid erbjuder idag. Även inom andra områden tycks utbildningsinsatserna riktade till de äldre vara eftersatta. Sedan 1998 har andelen församlingar som erbjuder fortbildning till sina unga ideella ökat, men motsvarande ökning återfinns inte i fortbildningssatsningar riktade mot de äldre.

Trots att många ideella efterlyser kristen fördjupning i sina församlingar, är det i jämförelse relativt få som under pandemin tagit eget ansvar för sin kristna fördjupning. Det visar sig exempelvis att nästintill alla ideella har minskat sitt gudstjänstfrande i det digitala i jämförelse med hur det såg ut innan pandemin. Få läser också Bibeln eller ber på regelbunden basis. Det ställer frågor i relation till de ideellas relation och förväntningar på församlingen. Kan skillnaden mellan vad de efterfrågar och vad församlingarna erbjuder härstamma från att församlingarna inte uppmuntrar de ideella att ta egna initiativ? Vem har exempelvis mandatet att starta en bibelstudiegrupp i församlingen om en sådan efterlyses?

Sammanfattande slutsatser

I den här studien definieras ideellt arbete som att det är *frivilligt*, syftar till *någon annans väl* (utanför den egna familjen eller trängre vänkretsen), och att det är oavlönat eller kan ge en symbolisk belöning. Denna begreppsförståelse har styrt rapportens resonemang kring idealitet. Syftet har varit att ge kunskap om förutsättningar för Svenska kyrkans församlingar att bedriva ideellt arbete i barn- och ungdomsverksamheten. Studien är en uppföljning av *Av fri vilja på fri tid* som genomfördes 1998, vilket ger möjlighet att studera om förutsättningarna har förändrats över tid.

Sedan 1998 har det gått närmare ett kvarts sekel och både Svenska kyrkan och det svenska samhället har förändrats märkbart. Befolkningen har ökat, inte minst genom migration. En tilltagande urbanisering har lett till att befolkningen i allt högre grad koncentreras till städerna, även om trenden ser ut att ha vänt. Digitaliseringen har förändrat hur människor arbetar och lever sina liv. Även Svenska kyrkan har gått från att vara en statskyrka till att bli ett fristående trossamfund. Under de senaste åren har medlemsantalet minskat, främst genom medlemmars aktiva val att lämna kyrkan. I spåren av detta har Svenska kyrkan förändrats strukturellt. Antalet församlingar har sedan 1998 minskat från cirka 2 500 till cirka 1 300. Det har således skett en sammanslagning av församlingar, vilket lett till större organisatoriska enheter med en ökad grad av specialisering och fortsatt hög grad av professionalisering.

Även ungdomskulturen har förändrats. Inte minst har gränsen mellan umgänge på plats eller digitalt lösts upp. 1998 var unga i hög grad hänvisade till kollektiva gemenskaper som träffades på bestämda platser, även om digitaliseringen redan då började göra sig gällande. Ungdomar träffades hemma hos varandra, på fotbollsplanen, fritidsgården, församlingshemmet eller på stan etcetera. Idag är de här arenorna självklart kvar och viktiga i ungas liv, men har i högre utsträckning än 1998 kompletterats med digitala mötesplatser. Utöver de här mötesplatserna, är det också många unga som regelbundet deltar i religiösa organisationers verksamheter. Det inkluderar även Svenska kyrkan, men trenden över tid är vikande med en stor minskning av deltagare i just barn- och ungdomsverksamheten.

Idag står Svenska kyrkan i likhet med många andra av civilsamhällets organisationer inför stora utmaningar. Sedan 1998 har antalet medlemmar i många gamla folkrörelser minskat. Det gäller inte minst Svenska kyrkan med en medlemsminskning på över 1,75 miljoner individer sedan 1998. Det kommer på sikt leda till minskade intäkter.¹³³ Minskade intäkter leder i sin tur till att församlingar i framtiden inte kommer klara av att upprätthålla lika stora personella resurser för att genomföra den omfattning av församlingsverksamhet som finns idag. De allra flesta organisationer behöver ideella för att bedriva verksamhet. I en högt professionaliserad organisation, som Svenska kyrkan, har det den typen av insatser inte varit lika självklara eller ens nödvändiga. Men det kommer sannolikt att förändras i framtiden.

Den här rapporten bygger framför allt på enkäter till anställda och ideella. Eftersom svarsfrekvensen, är låg, särskilt bland ideella, kan inte allmänna generaliseringar göras. Däremot betraktas resultatet som ett "most likely-fall".¹³⁴ Ett sådant urval gör det möjligt att anta att resultat som visar på brister i arbetet med ideella, sannolikt fungerar än mer otillfredsställande bland anställda och ideella som inte besvarat enkäten. Givet den argumentationen går det att diskutera resultaten utifrån att slutsatserna likväl är generaliserbara till Svenska kyrkan i sin helhet. Dessutom är relationen mellan olika grupper möjlig att undersöka även om gruppernas totala storlekar inte går att säga något om på ett mer övergripande plan.

LIKHETER OCH SKILLNADER ÖVER TID

Rapporten visar på en tydlig nedgång av antalet deltagare i Svenska kyrkans barn- och ungdomsverksamhet under 2000-talet. Särskilt stort har tappet varit i öppen verksamhet för de yngsta barnen. Den utvecklingen sker trots att antalet barn i befolkningen stadigt ökar, och att barnens föräldrageneration fortfarande till stor del av medlemmar i Svenska kyrkan. Även gruppverksamhet och öppen verksamhet för äldre barn och ungdomar minskar i omfattning. Även konfirmandverksamheten minskar successivt över tid. Utvecklingen till trots, har antalet ideella ökat kraftigt inom barn- och ungdomsverksamheten under 2000-talet, men även där noterats en viss minskning under de senaste åren. Därtill har också pandemin bidragit till att påskynda den nedgången. Men fortsatt är det betydligt fler ideella ledare aktiva i Svenska kyrkan än vad det var 1998.

Trots de stora förändringarna i samhället, inom Svenska kyrkan och mer specifikt inom barn- och ungdomsverksamheten, är det relativt små skillnader mellan studierna 1998 och 2021 vad

133. Svenska kyrkan, statistikdatabasen.

134. George & Bennet 2005, s. 75; Esaïasson et al 2007, s. 183–185.

gäller vem som är ideell och individers motiv till att inleda ett ideellt arbete. Att motiven inte förändras ligger i linje med att det ideella arbetets normativa ställning i det svenska samhället tycks vara stabil. Att inleda ett ideellt engagemang motiveras av de flesta främst av att det är roligt, meningsfullt och att verksamheten och sammanhållningen värderas högt. Det förhåller sig på samma sätt idag som under 1998 och följer motsvarande mönster som i civilsamhället i stort.¹³⁵ Kompisarnas betydelse för det ideella engagemanget har dock stärkts. Den sociala faktorn är central såväl för att börja arbeta ideellt, som att fortsätta. Det finns också en tendens till att de religiösa motiven (till att inleda ett engagemang) och drivkrafterna (till att fortsätta) har minskat något i betydelse sedan 1998 års studie.

Ur organisationens perspektiv är det tydligt att det skett ett medvetet utvecklingsarbete sedan slutet på 1990-talet. Om arbetet är en följd av att fler ideella strömmat till, eller av att medvetna församlingar drar till sig fler ideella framgår inte av studien. Vad den visar är dock att andelen församlingar som har en formaliserad plan för rekrytering av ideella har ökat. Visserligen innebär en rekryteringsplan inte nödvändigtvis att det finns tillräcklig kunskap om hur församlingar bygger en hållfast organisation och kultur för ideellt arbete. Resultatet tyder dock på att de församlingar som har en sådan plan, också har större kunskap om idealitet i stort. De arbetar nämligen mer med såväl rekrytering, som personlig handledning. Dessa församlingar bjuder in bredare och har fler kontaktytor för idealitet än de utan planer. De har även fler ideella i verksamheten och de aktiva anger själva att de lägger ner fler timmar i veckan på sitt församlingsengagemang än aktiva i församlingar som saknar rekryteringsplan. Resultatet antyder därmed att ett på förhand genomtänkt arbete kring idealitet kan bära frukt. Enkätstudien visar dock att en majoritet av församlingarna fortfarande saknar rekryteringsplan. Även om idealitetens ställning i församlingarna har stärkts torde det således fortfarande finnas utrymme för många fler att ta ett sådant steg.

Sedan 1998 har församlingarna även utvecklat mottagandet av dem som arbetar ideellt. Idag är det exempelvis vanligare att nya ideella erbjuds utbildning, handledning och att de får känna sig för. Även fortbildning och fördjupning har över tid blivit vanligare. Det ideella arbetet inom Svenska kyrkans församlingar tycks alltså ha fått en starkare ställning. Men utvecklingen går långsamt och det är ingen överdrift att påstå att det finns mer att göra. Exempelvis är mycket av det arbete som församlingarna gör idag, riktat enbart mot unga som arbetar ideellt. Utbudet av fortbildning och fördjupning för personer som fyllt 25 år är betydligt mer begränsat, trots att efterfrågan bland vuxna är stor.

135. von Essen 2020.

KONFIRMATIONEN, EN KATALYSATOR FÖR IDEELLT ARBETE

Studien visar med all önskvärd tydlighet att konfirmandtiden är central för det ideella arbetet inom Svenska kyrkans barn- och ungdomsverksamhet. Konfirmationen blir ofta inkörsporten till att göra en första ideell insats i församlingen. Utifrån Svenska kyrkans verksamhetsstatistik framgår att drygt hälften av de ideella ledare inom barn- och ungdomsverksamheten återfinns inom just konfirmandverksamheten. Eftersom nästintill alla ideella i 2021 års studie är konfirmerade, kan det ideella arbetet ses som en direkt fortsättning av den egna konfirmationstiden. Konfirmationen har således blivit en särskilt viktig exponeringsyta för ideellt arbete inom Svenska kyrkan. Skillnaden från 1998 är att konfirmationen har blivit än viktigare för rekryteringen, där en större andel av församlingarna idag också bjuder in mer brett. Tidigare var det vanligare att anställda handplockade och frågade vissa konfirmander. Numera är det vanligare att samtliga konfirmander tillfrågas. Främst är det präster och församlingspedagoger som bjuder in konfirmander till ideella insatser. Att på detta sätt bli tagen i anspråk genom att få frågan är ofta den främsta orsaken till att en individ tar steget till att göra en insats i organisationen.¹³⁶ När flera personer i församlingen aktivt bjuder in potentiellt aktiva, ökar bredden på vilka motiv och bakgrunder som de ideella bär med sig in i församlingsarbetet. Det i sig kan ha positiva effekter på att också därmed bidra till en ökad tillit i samhället i stort.¹³⁷

2021 års undersökning genomfördes under en vår när coronapandemin gjorde att församlingarnas arbete med barn och unga inte kunde bedrivas som vanligt. Konfirmandverksamhet hölls i gång med digitala eller lokala lösningar i högre grad än övrig barn- och ungdomsverksamhet.¹³⁸ Det antas ha påverkat utfallet för vem som har svarat på studiens enkät. De som har sitt ideella engagemang inom konfirmandverksamheten är troligen överrepresenterade bland de svarande jämfört med om undersökningen hade genomförts innan pandemin. Men det är också ett resultat i sig som kan påverka församlingens liv och framåt. Rapporten visar att församlingarnas strategier för barn- och ungdomsverksamheten under pandemin kraftigt påverkat antalet ideella som fortfarande är aktiva, vilket kan antas påverka idealitet i framtiden. En av pandemins långsiktiga effekter kan därmed bli att konfirmationens roll som katalysator för ideellt arbete förstärks ytterligare. Den utvecklingen medför att en än snävare grupp i framtiden kommer på fråga för att bli ideell.

136. Bromander 2016.

137. Putnam 1993; Putnam 2002; Fransson 2018, s. 50. För kritisk diskussion om att organisationer i sig bidrar till ett demokratiskt samhälle och ökad tillit se Tranvik & Selle 2007; von Essen & Wallman Lundåsen 2015; Holmberg & Rothstein 2020.

138. Fransson, Gelfgren och Jonsson 2020, s. 31.

Att en stor del av rekryteringsbasen till barn- och ungdomsverksamheten utgörs av konfirmander är visserligen både självklart och positivt, men det väcker frågor. Antalet konfirmander har minskat under flera decennier. Eftersom antalet 15-åringar i befolkningen blivit allt fler, är andelen konfirmerade av alla 15-åringar betydligt mindre nu än 1998. Samtidigt visar studier att de som döps och rekryteras som konfirmander i högre utsträckning kommer från ekonomiskt resursstarka familjer.¹³⁹ Konfirmandkullarna innehåller dessutom betydligt fler tjejer än killar, vilket är ett förhållande som också spiller över på sammansättningen av gruppen som arbetar ideellt.

Jämfört med den svenska befolkningen i sin helhet är det vanligare att den som arbetar ideellt i Svenska kyrkans barn- och ungdomsverksamhet har vuxit upp i en samhällsengagerad familj med en starkare utbildningstradition än genomsnittet. Motsvarande resultat som framkommer i internationella studier och för det svenska civilsamhället i stort.¹⁴⁰ Andelen med en kristen tro är betydligt större bland dem som arbetar ideellt i församlingarna, än i befolkningen i stort. Det är ett väntat resultat, men tendensen är att religiös tro tenderar att minska över tid bland de ideella. Detta trots att andelen konfirmerade bland de ideella är större i 2021 års studie. Det faktum att konfirmandriktlinjerna föreskriver att ledare inom konfirmandverksamheten också ska vara konfirmerade bidrar naturligtvis till att rekryteringen sker just via konfirmationen. Men allt för stort fokus på konfirmander bidrar till att rekryteringsbasen av ideella krymper. Pandemin har spätt på de senaste årens vikande trend i antal unga konfirmandledare. Frågan inför framtiden är således vilken inriktning församlingarna vill att rekryteringsarbetet ska ta.

ATT VÄXA MED ANSVAR

Att konfirmandverksamheten har en stark ställning både som rekryteringsbas och arena för idealitet ger upphov till åtminstone två frågor. För det första, varför finns inte fler tydliga rekryteringsarenor för ideellt arbete inom barn- och ungdomsverksamheten? För det andra, finns det fortsättning för dem som vill utveckla sitt ideella arbete inom fler av församlingens verksamheter i takt med att de blir äldre?

Föreliggande studie ger inget självklart svar på den första frågan. Däremot går det att resonera om det inte både handlar om kyrkosyn och hur de som arbetar ideellt uppfattas. Om kyrkan uppfattas som en tjänsteproducent som erbjuder diverse verksamheter till befolkningen och samtidigt har ekonomi för att anställa

139. Se t.ex. Sandberg, Sjölin & Ganebo Skantz 2020.

140. Se t.ex. Janoski & Wilson 1995; Wilson & Musick 1997. För svenska förhållanden se von Essen & Svedberg 2020.

personal som kan göra jobbet är det tveksamt om idealitet frodas och växer. Om kyrkan främst ses som en gemenskap av kristna som delar erfarenheter av evangeliet, behövs de ideella i minst lika hög grad som de anställda. Deras erfarenheter blir då tillsammans med anställda och andra församlingsbor bärande för hur kyrkan förmedlar tron vidare. Det resonemanget ligger då i linje med de tankar som genomsyrar andra delar av civilsamhället och där insatserna kan beskrivas som "vi för oss". Det borde inte finnas någon begränsning i arenor för rekrytering i en församling för den som vill och kan engagera sig. Rapportens resultat indikerar dock att det kan vara svårt att gå vidare och låta engagemanget växa efter att ha varit konfirmandledare, särskilt då barnverksamheten, där äldre ideella oftare återfinns, har minskat kraftigt i omfattning. Det blir något ytterligare år i församlingen efter konfirmationen som konfirmandledare, men därefter är risken stor att inget annat tar vid. Att arbeta ideellt i yngre år ska naturligtvis inte underskattas. Det lägger grunden för ett eget framtida ideellt arbete, kanske i andra organisationer, som också kan gå i arv till eventuella framtida barn utifrån vad både svensk och internationell forskning visar. Det torde dock vara angeläget för församlingen att ge möjlighet till ett mer långsiktigt engagemang och växt i tron. Lika självklart som att aktivt erbjuda en övergång från att vara konfirmand till att vara ung konfirmandledare borde det alltså vara att gå vidare till annan församlingsverksamhet, med motsvarande ansvar. Studien visar dock att de äldre ideella ofta erbjuds mindre ansvar, färre arenor och mindre fortbildning än sina unga kollegor. I grunden handlar behovet alltså om att hitta ytterligare arenor och ett systematiskt arbetssätt med idealitet där människor bjuds in och blir tagna i anspråk i andra verksamheter än församlingarnas konfirmationsarbete. Visserligen fokuserar den här rapporten enbart på ideella inom barn- och ungdomsverksamheten. Det gör att det naturligtvis finns ideella som återfinns inom andra verksamhetsgrenar i församlingen. Men eftersom barn- och ungdomsverksamheten på totalen är så mycket mer än konfirmandverksamheten hade en större bredd varit att förvänta.

BAKGRUND, MOTIV OCH DRIVKRAFTER

Tidigare i rapporten har olika typer av socialisering baserat på den miljö som människor befinner sig i, diskuterats. Att uppväxt- och familjesituation påverkar en människas attityder, värderingar, yrkesval etcetera är välkänt.¹⁴¹ Även denna studie har visat att människor påverkas av sitt sociala sammanhang. Den tidiga socialisationsprocessen visar sig även påverka motiven för att börja arbeta ideellt. Föga förvånande är det de som växt upp i en kristen kontext som motiverar sitt engagemang med kristna förtecken. De som däremot växt upp i ett sammanhang utan tro, samhälls- eller

141. Se t. ex. Pettersson 1988.

föreningsengagemang nämner mer sällan specifika motiv för sitt engagemang. Istället menar de sig ha halkat in i verksamheten tack vare att någon anställd eller kamrat frågat om de vill "hänga på".

Motiv har i den här studien använts som ett begrepp för de skäl personer har angivit för att inleda ett ideellt arbete. Det skiljer begreppet från *drivkraft* som avser viljan att fortsätta arbetet. Motiven är som en startmotor, men för att upprätthålla energin krävs nytt bränsle och det utgörs av drivkrafterna. De drivkrafter som de ideella har för att fortsätta engagemanget går tillbaka till den tidiga socialisationen. Men eftersom drivkrafterna inte är desamma som motiven visar resultaten att förändring kan ske över tid.

Även om olika drivkrafter till ideellt arbete hänger samman med olika bakgrundsfaktorer, skulle enskilda ideella kunna byta profil över tid. Människor och deras attityder förändras. I studien framträder sju distinkta ledarprofiler som i ena extremen utgörs av de *starkt omotiverade* och i den andra av de *välförankrade*. Det torde vara önskvärt att ideella inom församlingsverksamheten inte är omotiverade inför sitt uppdrag. Det är sannolikt dåligt för både dem själva, verksamheten som sådan och församlingen som troende gemenskap. Den ambitionen till rörelse har sin utgångspunkt i kyrkans grundläggande uppgift, nämligen:

*"att människor skall komma till tro på Kristus och leva i tro, en kristen gemenskap skapas och fördjupas, Guds rike utbreddas och skapelsen återupprättas."*¹⁴²

Människor ska inte enbart komma till tro, de ska också få möjlighet att växa i tro. Uppgiften gäller således alla ideella oberoende av vilken profil den enskilde passar in på. Även i *"... och lär dem"*, biskopsbrevet om lärande och undervisning, lyfts detta perspektiv. I inledningen refererar ärkebiskopen också till kyrkomötets beslut om Svenska kyrkans målsättning fram till 2030, bland annat att:

"vi praktiserar en pedagogik som håller ihop information, formation och transformation, dvs att förvärva kunskap, att växa in i kristet liv och att leva i ständig omvändelse".

UTMANINGAR I ATT TALA TRO

De individer som har kristna motiv för sitt ideella arbete ska naturligtvis ges möjlighet till fördjupning, medan de som är omotiverade kan få möjlighet att bli mer motiverade, och den ensidigt sociala kan ges fler drivkrafter. Detta kan ske genom en pedagogik

142. Kyrkoordningen, andra avdelningen s. 7.

som knyter samman information, formation och transformation. Detta är utmanande i sig, inte minst då de ideella utgörs av en heterogen skara. Det kan också finnas en tvekan från församlingens (anställdas) sida att lyfta de kristna perspektiven gentemot allmänsekulariserade personer, exempelvis de ideella som är omotiverade eller ensidigt sociala. Rädslan för att skrämma iväg folk med ett kristet språk kan lätt bli stor och upplevas som exkluderande. I en tidigare studie framkom dock att de konfirmander som upplevde konfirmationen som mest meningsfull var de som hade en positiv erfarenhet av samtal om Gud och kristen tro.¹⁴³

Samtidigt visar föreliggande studie att det finns en tendens till sekularisering bland de aktiva inom församlingarna. Religiös tro och dess inverkan som motiv till ideellt arbete har delvis minskat. Andelen som har växt upp i vad de definierar som kristna hem har minskat, medan en lika stor andel som tidigare har vistats i kyrkan som barn. Skillnaden är dock att det 2021 är färre som deltagit i organiserad verksamhet. Det finns således flera olika vägar in i idealitet inom Svenska kyrkans barn- och ungdomsarbete, vilket påverkar erfarenhet av och förtroget till kristen tradition från tidiga år. Ett tydligt resultat i jämförelse med 1998 års studie är också att kompisarna utgör ett starkare motiv, både för rekrytering av ideella och som drivkraft att stanna kvar. Det kan innebära att de *ensidigt sociala* ledarna kommer att bli allt fler. Självklart är det en positiv utveckling i sig att ideella rekryterar ideella och att det ur en sådan utveckling också växer både samtal, kreativitet, trygghet och gemenskap. Men det innebär också en större utmaning för församlingen att möta en föreställning om evangeliet och kristen tro utifrån de ideellas mycket olika förutsättningar och förförståelse. Kontentan är att församlingarna sannolikt måste rusta sig för att möta olika typer av ideella med olika former av fördjupning och undervisning. Såväl de ensidigt sociala som de välförankrade behöver fördjupning, utbildning och stöd, men inte nödvändigtvis på samma sätt.

En särskild utmaning är att möta de ideella som inte betonar religiös tro som en drivkraft för sitt ideella arbete och som uppger att de inte heller är vare sig kristna eller religiösa. De *starkt omotiverade* och *socialt ensidiga* visar att de faktiskt inte heller önskar någon kristen fördjupning, eller ens någon fördjupning överhuvudtaget. Detta är framtidsutmaningar som Svenska kyrkan står inför. För hur undervisar församlingarna om den kristna tron till personer som inte själva vill fördjupa sig trots att de arbetar ideellt i just kyrkan? Samtidigt finns en efterfrågan på kristen fördjupning, särskilt bland de ideella som praktiserar sin tro.

143. Bromander 2012.

Som konstaterats i rapporten erbjuds allt fler ideella utbildning och fördjupning. Men fortfarande svarar var tredje församling att de inte erbjuder sina ideella någon som helst fortbildning i bibelstudier eller annan form av andlig/teologisk fördjupning. Här finns alltså utvecklingsmöjligheter. Dessutom visar resultaten från rapporten *Svenska kyrkan online* att under pandemins första våg, var det just undervisning och lärande kopplat till vuxnas lärande som lades ner i stor utsträckning istället för att ställas om. Av den årliga enkäten till kyrkoherdarna framgick att två tredjedelar av församlingarna under 2021 inte haft några bibelstudier eller forum för andlig fördjupning överhuvudtaget, trots att nästan hälften av de ideella anger att de vill fördjupa sin tro. Bland dem som fyllt 25 år var detta ännu vanligare. Det är alltså något som fattas i en relativt stor andel av Svenska kyrkans församlingar idag. De unga ledarna erbjuds mer utbildning än de vuxna. Samtidigt som de äldre ideella ofta efterfrågar fortbildning i kristen tro och att många av dem inte erbjuds sådan fortbildning, har det visat sig att långt ifrån alla tar eget ansvar för att diskutera sin tro med andra eller läsa Bibeln eller på kontinuerlig basis delta i gudstjänst. Undersökningen ger inte svar på varför det ser ut på det här sättet.

VOLONTARISERING OCH PIETISERING

Tidigare forskning visar på en ökad individualisering i civilsamhället. Istället för att med sitt ideella arbete bidra till en organisations eller ett kollektivs idé, lära, vision eller tro hänvisar allt fler människor till individuella motiv och bevekelsegrunder. De resultat som visar att få ideella har motiverat sitt ideella arbete utifrån direkt kristna motiv torde bekräfta denna individualisering. När människor inte längre hänvisar till traditionen, kyrkans bekännelse eller de troendes gemenskap är de utelämnade till att bära sin tro själva. För en ung människa i ett sekulariserat samhälle kan det kännas främmande och lite pretentiöst. Det blir då lättare att hänvisa till kamraterna, lägervistelser eller en liten ekonomisk ersättning eftersom det är motiv som accepteras i det sekulära samhället. Om detta är en godtagbar tolkning av resultaten skulle det kunna vara uttryck för en för kyrkan olycklig kombination av det som rymms inom begreppen volontarisering och pietisering.

I och med volontarisering friställs individen från sitt sociala sammanhang eftersom individuella motiv anses vara mer genuina och självständiga.¹⁴⁴ Men i ett sekulärt samhälle är det inte lätt att tillskriva sina handlingar religiösa motiv som är helt oberoende av en troende gemenskap. Individualisering bidrar också till en pietisering eftersom den avtraditionalisering som följer av individualiseringen lämnar mindre utrymme för ett församlingsliv som

144. Hustinx 2003; Wuthnow 1991.

vilkar på annat än individens tro.¹⁴⁵ Att vara aktiv i församlingen för att den är viktig i lokalsamhället, för att det är tradition eller för att det är ganska trevligt rimmar illa med idén med en individuell tro. Därmed urskiljs de "djupt religiösa" från de sekulära, som om dessa två kategorier vore statiska utan möjlighet att röra sig däremellan. I det sekulära samhället kan allt färre hänvisa till kristna motiv eftersom de måste bäras av individen allena. De som ändå gör det klassas som "djupt troende" och avskiljs från de sekulära, vilket gör att församlingen står inför valet att antingen bli inåtvänd eller sekulariserad, eller kanske delas upp i inåtvända och sekulära verksamheter.

ERSÄTTNING – BRA ELLER DÅLIGT?

Uppmuntran är viktig för att känna sig sedd och uppskattad, vilket också kan ha betydelse för att vilja fortsätta med ideella insatser. Även om alla församlingar på något sätt visar uppskattning gentemot de ideella idag, visar resultat att killar och ideella som kommer från konfliktfyllda hem oftare upplever en avsaknad av uppmuntran från de anställda.

Församlingarnas visar, utöver muntligt tack, också uppskattning genom att erbjuda de ideella exempelvis utbildning och lägervistelser. Det är inte heller ovanligt att de ideella får en symbolisk ersättning som tack för sina insatser. Det görs trots att ideellt arbete definieras som att det är oavlönat. Det går inte att säga något om hur storleken på ersättningen varierar eller om den ibland är högre än vad som är motiverat för ett ideellt arbete. Men resultatet visar att det främst är inom konfirmandlägerverksamheten som ersättning betalas ut samt att det är högre sannolikhet att en församling med många ideella också betalar ut symbolisk ersättning oberoende av verksamhet.

Mot bakgrund av såväl tidigare forskning som nuvarande studie väcks en del frågor som är värda att fundera över. Attraheras de som vill ha ersättning i större utsträckning till idealitet än andra om ersättning betalas ut? Det är naturligtvis ett logiskt antagande även om de som anför ersättning som motiv och drivkraft är relativt få på totalen. Kan det också vara så att personer som vant sig vid en ekonomisk ersättning inte vill bli av med den i framtiden om de ska fortsätta vara aktiva i församlingen? Resultaten i studien indikerar att så är fallet. Ersättningen i sig riskerar därmed att forma inställningen till idealitet. Har en person en gång vant sig med ersättning vill den gärna fortsätta med det. Det blir en motsvarighet till en lägre lön, som på sikt riskerar att urholka engagemanget som sådant. Därtill skulle det också kunna leda till avundsjuka där de som ser att andra ideella får ersättning i församlingen, också vill ha det.

145. Se exempelvis Hustinx 2003.

PROFESSIONALISERING OCH IDEALITET

Det minskande antalet medlemmar kommer leda till att församlingarna får en allt svagare ekonomi. Det kan leda till att exempelvis barn- och ungdomsverksamheten i framtiden avprofessionaliseras i och med att antalet anställda minskar. Det är svårt att veta hur en sådan utveckling kommer att påverka det ideella arbetet i församlingarna eftersom den förändring som nu präglar Svenska kyrkan saknar motstycke i det svenska civilsamhället. Men med kunskap om hur ideella organisationer utan anställda fungerar är det ändå möjligt att resonera kring vad en avprofessionalisering av Svenska kyrkans församlingar skulle kunna innebära.

Av tidigare forskning framgår att det oftast är de ideella som ingår i civilsamhällets kärntrupp, det vill säga de som arbetat ideellt länge och lägger ned flest timmar, som fyller de funktioner i ideella organisationer som anställda annars fyller.¹⁴⁶ De ideella organisationer som inte har anställda alls, eller endast några få, måste förlita sig på att kärntruppen sitter i styrelser och fattar beslut om verksamhet och organisation. Dessa personer leder arbetet, rekryterar och utbildar nya ideella samt representerar organisationen i lokalsamhället. Om framtidens församlingar inte har tillgång till anställda i samma utsträckning som idag, men ändå vill fortsätta bedriva verksamhet, måste civilsamhällets kärntrupp utföra de uppgifter som nu bärs av anställda.

Men församlingar bedriver ofta verksamheter som förutsätter försäkringar, kvalitetsarbete, offentliga uppdrag och samverkan med andra myndigheter. Det kräver anställd och utbildad personal som också kan utkrävas professionellt ansvar. Det gör att en avprofessionalisering inte bara kan innebära att antalet anställda minskar och antalet ideella ökar. En mer övervägd och hållbar strategi för att möta en minskad personalstat och ett ökat behov av ideella är att avgöra vilka typer av arbetsuppgifter som bäst utförs av anställda och vilka som bäst utförs av ideella. För att låta de som idag arbetar ideellt i församlingen bli en del av civilsamhällets kärntrupp i framtiden, måste församlingarna således skapa möjligheter för de aktiva att finnas kvar i verksamheten under längre tid. Ett längre engagemang skapar möjlighet för dem att socialiseras in i församlingen och växa in i en identitet som ideell. Det är då avgörande att det inte finns absoluta gränser mellan anställdas och ideellas arbetsuppgifter som gör det omöjligt för den som arbetar ideellt att gå vidare i sitt engagemang utan att bli utbildad, anställd och avlönad. Det innebär ett annat arbets sätt för församlingarna som går i motsatt riktning gentemot vad som idag ses inom många stora och resursstarka organisationer.

¹⁴⁶ Se exempelvis von Essen 2020b.

Där används ideellt arbete främst som en tillfällig resurs vid enstaka, men resurskrävande insatser. Om församlingen vill att ideella ska få växa in i församningslivet, måste de anställda rusta och ge dem tillräckligt med kompetens och ansvar så att de kan gå vidare med mer kvalificerade uppgifter. De flesta som börjar arbetar ideellt kommer säkert sluta efter ett eller ett par år och därmed inte bli en del av kärntruppen. Det räcker dock med att en mindre andel av de ideella blir det för att de ska kunna fylla de funktioner som församlingen behöver för att fungera i framtiden. Genom att använda anställda för att bereda rum för ideella får uttrycket avprofessionalisering en annan innebörd. Det innebär då inte att antalet anställda minskar och att antalet ideella ökar som om vore de två kommunicerande kärl. Avprofessionalisering innebär då istället en omförhandling kring vilka arbetsuppgifter som kan eller bör utföras av anställda och vilka som kan eller bör utföras av ideella och ge möjlighet att ibland byta roller.

*

Studier av vad ideellt arbete betyder för människor har visat att två av de motiv som ofta återkommer beskriver en paradox. Paradoxen innebär att människor å ena sidan vill känna sig behövda så att de kan göra nytta för andra och att de å andra sidan behöver stå fria från det tvång som följer av att vara behövda, särskilt om det kopplas till ekonomiska motiv och behov.¹⁴⁷ En allt svagare ekonomi kan göra att det kan kännas meningsfullt att bidra till församlingen eftersom behovet av arbetsinsatser ökar. Men samtidigt kan människor känna sig utnyttjade om de uppfattar det som att en församling använder deras insatser för att spara eller ännu värre tjäna pengar. Särskilt kan så bli fallet om församlingar binder ideella till sig med någon form av ekonomisk ersättning. Vägen ur denna paradox är att församlingen kan erbjuda verksamheter där det är meningsfullt att arbeta ideellt eftersom det går att göra nytta men att de som arbetar ideellt kan ta på sig dessa uppgifter frivilligt. Det kräver då att församlingen fungerar organisatoriskt så att människor kan arbeta ideellt för att det är meningsfullt men inte för att de måste. Att se till den mening det ideella arbetet ger individen istället för det produktionsutfall det ger organisationen är särskilt viktigt i ett församlingssammanhang. Där blir det ideella arbetet också ett sätt för människor att uttrycka sin tro i handling eller söka en sådan genom att göra de handlingar som stora ord om tro handlar om.

¹⁴⁷. von Essen 2008.

BILAGA 1

Metod, material och avgränsning

I bilagan beskrivs mer ingående den enkätstudie som rapporten i huvudsak baseras på. I beskrivningen nedan behandlas de avgränsningar, genomförande, projektets principiella förhållningssätt till skevhet i materialet och vilka metoder som använts vid analys av det insamlade enkätaterialet. Därtill diskuteras möjligheter till jämförelser över tid.

FÖRÄNDRINGAR I ENKÄTEN 1998 OCH 2021

Fokus för den här studien har varit att undersöka Svenska kyrkans förutsättningar att bedriva ideellt arbete i barn- och ungdomsverksamheten. Utifrån motsvarande studie som genomfördes 1998, *Av fri vilja på fri tid*, har det i vissa delar av rapporten varit möjligt att jämföra förändringar i hur kyrkans förutsättningar har förändrats över tid.

Undersökningen 2021 har dock anpassats till dagens språkbruk för att på så sätt undvika projektionseffekter i respondenternas svar. I oktober 2020 genomfördes en pilotstudie med nio ideella personer i åldern 16–18 år som är aktiva i Svenska kyrkans barn- och ungdomsverksamhet. De fick tillsammans ge feedback på enkätfrågornas språk- och ordval utifrån hur de själva skulle ha tolkat och besvarat frågorna. Åsikterna arbetades sedan in i 2021 års enkät. På så sätt har 2021 års enkät försökt ta höjd för förändringar i ord- och språkuppfattningar som annars påverkat precisionen i människors svar negativt. Därtill har också nya enkätfrågor lagts till i 2021 års undersökning som speglar församlingsarbetet idag.

De här två förändringarna minskar jämförbarheten över tid i strikt mening. Av den anledningen kommenteras enbart direkt jämförbara resultat i rapportens text. Där förändringar skett i frågeformuleringar begränsas möjligheten till komparationer. Då kommenteras det i den löpande texten. För statistiska förhållningssätt till att avgöra tidsmässiga förändringar – se rubriken *Kontroll av resultaten* i den här bilagan.

AVGRÄNSNINGAR

Alla som arbetar ideellt och varit födda 2005 eller tidigare i någon församling i Linköping, Skara, Strängnäs, Västerås, Växjö, Lund, Göteborg, Härnösand, Luleå och Stockholms stift samt EFS i

Västerbotten har haft möjlighet att delta i 2021 års studie. Det är en utökning av deltagande stift från 1998, då Göteborg, Linköping, Skara och Stockholms stift tillsammans med EFS Västerbotten ingick. Det innebär att studien 2021 täcker den större delen av Svenska kyrkan.

Ideellt arbete har i utskicket av enkäterna definierats som:

"... sådant arbete och sådana insatser som utförs frivilligt, oavlönat eller mot en mindre eller symbolisk ersättning i anslutning till Svenska kyrkans barn- eller ungdomsverksamhet. Det ideella arbetet i verksamheten kan ske både regelbundet eller vid något enstaka tillfälle och innebära en insats som till exempel utbildning, förtroendeuppdrag, ledaruppdrag, hjälpinsats, kaffekokning eller insamling."

Avgränsningen skiljer sig från 1998 års studie som enbart riktade sig till ideella ledare i barn- och ungdomsverksamheten. Möjligheterna att göra jämförelser kvarstår dock, eftersom de tillfrågade fått ange om de varit ledare, ansvariga eller bidrar på något annat sätt. Därtill har även ideella som slutat vara aktiva under pandemin, men som arbetade i församlingen precis innan mars 2020, erbjudits möjligheten att delta i studien.

GENOMFÖRANDE AV ENKÄTINSAMLINGEN I FÖRSAMLINGAR

Insamlingen av svar från respondenter genomfördes under perioden februari–juli 2021 och föregicks av ett godkännande i sitt genomförande från Etikprövningsmyndigheten.¹⁴⁸ Precis som 1998 års studie, har undersökningen bestått av två enkäter. Den ena enkäten riktade sig till dem som arbetar ideellt i Svenska kyrkans barn- och ungdomsarbete enligt ovan angiven definition. Den andra enkäten som fokuserat på församlingarnas arbete med idealitet, skickades till en (1) person per församling som ansvarar för idealitet i barn- och ungdomsarbetet. På så sätt har röster från både ideella och församlingsansvariga fått höras i rapporten. Alla församlingar i Linköping, Skara, Strängnäs, Västerås, Växjö, Lund, Göteborg, Härnösand, Luleå och Stockholms stift samt EFS i Västerbotten har haft möjlighet att delta i studien.

De deltagande stiftet/distrikten har under insamlingsperioden utsett varsin kontaktperson som ansvarat för det praktiska genomförandet av att samla in svar hos just dem. Kontaktpersonerna tog fram utskickslistor till ansvariga i församlingarna. De har på olika sätt informerat och spridit information om forskningsprojektets syfte och genomförande. Inför insamlingsprocessen informerades

148. Se beslut Dnr: 2020–05959.

och utbildades kontaktpersonerna på stiftet om de beslut som godkänts av Etikprövningsmyndigheten utifrån förhållningssätt om konfidentialitet, frivillighet etc. I de församlingar som valt att delta, har de ansvariga för de ideella skickat ut enkäten till de ideella i barn- och ungdomsarbetet.

Enkäterna var i digital form, där varje församling haft sin unika länk till enkäten. Den länken har spridits vidare till de ideella via exempelvis mail, sms, chattfunktioner etc. Det har också varit möjligt att besvara enkäten i pappersformat om än utnyttjat av väldigt få. När respondenterna besvarat enkäten har resultaten gått direkt till forskargruppen oavsett hur besvarandet har gått till. På så sätt har det inte varit möjligt för någon i vare sig forskargrupp, stift eller församling att följa upp vem på individnivå det är som de facto har valt att delta i studien. Däremot har det under insamlingen återspårats till de ansvariga kontaktpersonerna på stiftet om vilka församlingar som har svarat eller ej, men inte vilka individer. Det har gjorts för att kunna skicka påminnelser till församlingarna att delta i studien. Församlingstillhörigheten för såväl ansvariga som ideella har senare avkodats i datasetet.

SVARSFREKVENNS I UNDERSÖKNINGEN

I Svenska kyrkan idag finns det ingen övergripande information över ideella eller ansvariga för frågor som berör idealitet i församlingarna. I Svenska kyrkans statistikdatabas återfinns enbart verksamhetsstatistik tillgängligt för antalet ideella ledare i församlingarna: frivilliga ledare inom barn- och ungdomsverksamheten, samt unga konfirmandledare. Eftersom 2021 års undersökning varit bredare i sin avgränsning samt att antalet ideella ledare i EFS ligger utanför Svenska kyrkans insamlade verksamhetsstatistik fanns det ett behov av att inhämta den uppgiften under våren 2021. Det medförde att kontaktpersonerna skickade ut en förenkät till församlingarna, där de också fick ange om de ville delta i projektets huvudundersökningar.

Förenkäten besvarades av 462 församlingar eller föreningar i de totalt 1 118 församlingar och EFS-föreningar som finns bland deltagande stift/distrikt. Det motsvarar en svarsfrekvens på 41 procent. Svarsfrekvensen i 1998 års studie var 55 procent. Däremot är det inte alla församlingar som har egen barn- eller ungdomsverksamhet. De har således inte heller några ideella i arbetet med barn och unga. Det medför mindre incitament att svara på enkäten då de inte heller egentligen ingår i projektets urvalsram. Drygt hälften av församlingarna i Svenska kyrkans tio deltagande stift uppger i sin verksamhetsstatistik för 2019 att de inte hade några deltagare i barn- och ungdomsverksamheten. Det är ofta resultatet av att arbetet med barn och unga sker i samarbete inom pastoratet eller med grannförsamling. I de fall två eller fler församlingar angett att de samarbetar kring arbetet har de

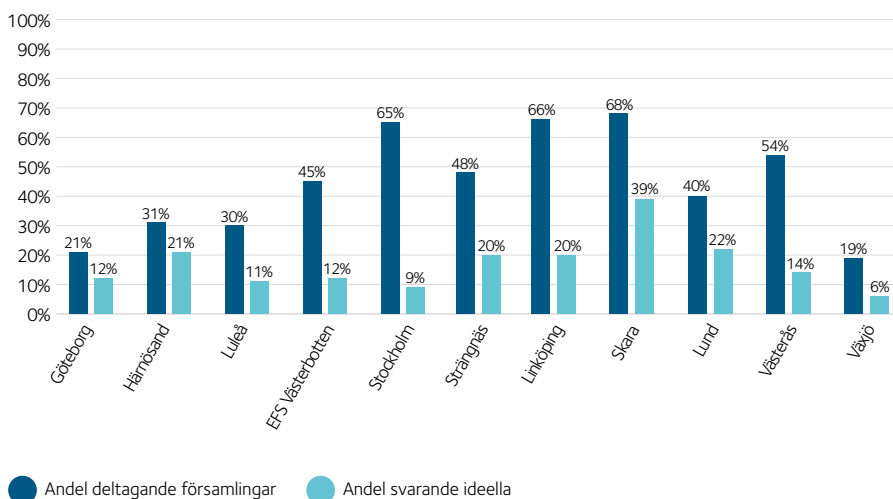
lämnat ett (1) gemensamt svar i undersökningen. På så sätt speglas vardagen i församlingslivet på bäst sätt. Totalt är det 3 procent av pastoraten som innan pandemin rapporterat att de inte haft några deltagare i barn- och ungdomsarbetet. För 2 procent av pastoraten saknas den uppgiften.

Om andelen deltagande församlingar i enkäten beräknas utifrån hur många som faktiskt bedrev barn- och ungdomsarbete 2019, blir istället svarsfrekvensen nästan 58 procent. Det är inte möjligt att räkna ut vad motsvarigheten hade blivit 1998 då det saknas jämförbara uppgifter.

Av figur B1.1. framgår att i 2021 års studie är spridningen av svarsfrekvensen stor både vad gäller de deltagande församlingarna och ideella. Det sammanlagda antalet ideella som besvarade enkäten 2021 var 763. Det motsvarar en genomsnittlig svarsfrekvens på 16 procent av det totala antalet ideella som angavs av församlingarna vid förenkäten.¹⁴⁹ I Skara stift är svarsfrekvensen högst. Där besvarades enkätstudien av två tredjedelar av församlingarna och fyra av tio ideella. Växjö stift har lägst andel svarande församlingar och ideella. Att spridningen är stor tyder på att församlingarnas ansvariga i högre utsträckning svarat på sin enkät, men att det funnits betydligt större problem med att mobilisera ideella till att svara på sin enkät. En delförklaring torde vara den pandemi som påverkade församlingsarbetet, och som berörs längre ner i den här bilagan. Den låga svarsfrekvensen visar också på svagheter i en utebliven mobiliseringsstruktur för ideella som på det stora hela påverkar förutsättningar till idealitet i sig självt.

149. Antalet ideella enligt de deltagande församlingarna var under våren 2021 sammanlagt 4 703 stycken. Av dem är 133 inrapporterade av EFS Västerbotten. När de tio stiftens inrapporterade ideella ledare i barn- och ungdomsarbetet jämförs med verksamhetsstatistiken 2019 där definitionen är frivilliga ledare och "unga ledare", var antalet betydligt lägre och sammanlagt 3 253 stycken.

FIGUR B1.1 SVARSFREKVEN PER DELTAGANDE STIFT OCH DISTRIKT, PROCENT

KÄLLA: AV FRI VILJA PÅ FRI TID 2021.

Den stora variationen i svarsfrekvens mellan stiftet och den låga svarsfrekvensen bland de ideella begränsar möjligheten att tolka resultaten i relation till alla ideella och att göra direkta jämförelser med 1998 års studie. Ett antagande görs dock att församlingar som likväl lyckats mobilisera sina ideella att svara, är de som också redan innan hade ett systematiskt arbete, intresse och engagemang för idealitet i barn- och ungdomsarbetet. De svarande i 2021 års studie antas därför vara ett så kallat most likely case. Denna typ av fall har på förhand gynnsamma omständigheter i det som undersöks. Om inte arbetet med idealitet fungerar hos de församlingar och ideella som besvarat enkäten, finns det låg sannolikhet att förutsättningarna är bättre i de övriga. Att urvalet dock är skevt i förhållande till vilka stift eller distrikt de tillhör, skapar utmaningar för de statistiska analyserna då det finns en oproportionerlig fördelning i urvalet i relation till verkligheten. Hur det har hanterats i de statistiska analyserna framgår längre ner i den här bilagan.

I tabell B1.1 framgår hur svaren har fördelat sig mellan församlingar utifrån Sveriges kommuner och regioners kommuntypsindelning. Den visar att församlingar, och därmed också ideella, i storstäder är något överrepresenterade i studien i jämförelse med hur det ser ut i Svenska kyrkan som helhet i de deltagande stiftet. Det innebär som konsekvens att församlingar och ideella på landsbygd och i mindre orter är något underrepresenterade i studien. Snedfördelningen bör dock tolkas utifrån att det är vanligare att just församlingar på landsbygd och mindre orter inte har något barn- och ungdomsarbete, medan det är mer ovanligt i storstadsförsamlingar.

TABELL B1.1 FÖRDELNING AV ENKÄTSVAR

KOMMUNTYP	ENKÄTSVAR	DELTAGANDE FÖRSAMLINGAR	DIFFERENS
MINDRE STÄDER/TÄTORTER OCH LANDSBYGDSKOMMUNER	34%	46%	-12
STÖRRE STÄDER OCH KOMMUNER NÄRA STÖRRE STAD	39%	38%	-12
STORSTÄDER OCH STORSTADSNÄRA KOMMUNER	26%	16%	+10
SUMMA	100%	100%	

Kommentar: Sveriges kommuner och regioners kommuntyp, huvudgrupp.

PANDEMI OCH UTMANINGAR I GENOMFÖRANDET AV STUDIEN

Insamlingen av det nya enkät materialet genomfördes under perioden februari till juli 2021. Under insamlingstiden präglades Sverige och församlingarnas liv av coronapandemin med restriktioner och begränsningar för hur människor kunde träffas inom ramen för sitt församlingsengagemang. Fram till juni månad var maxgränsen för sammankomster i kyrkan åtta personer. 1 juni 2021 gav Folkhälsomyndigheten klartecken för civilsamhället att genomföra lägerverksamhet riktad mot barn och unga.¹⁵⁰ Sammantaget har coronapandemin medfört omställningar och neddragningar i barn- och ungdomsarbetet, samt begränsningar för ideella att delta i verksamheten.

Väl medvetna om de problem som pandemin inneburit för studien, togs likväl beslutet av forskargruppen i samråd med ansvariga på stiftsnivå och Ideellt forum att genomföra studien. Motiveringen till att ändå genomföra studien är värdet av att faktiskt kunna inhämta kunskap under de speciella omständigheter som ställt det ideella arbetet på sin spets. De utmaningar och möjligheter i församlingarnas arbete med idealitet som syns i materialet under pandemin, kan antas vara aktuella för församlingarna även under mer normala omständigheter, om än inte lika tydliga. Genom att likväl genomföra undersökningen under pandemin, kan rapportens resultat också ge kunskap som gör församlingarna bättre rustade när verksamheten kommer igång igen. Därtill förväntas pandemin ha fortsatta konsekvenser för det ideella arbetet med barn och unga på lång sikt. Fördjupning och senare studier görs därför möjliga genom att materialet samlats in under pandemin.

För att hantera de konsekvenser som coronapandemin fått för projektets möjligheter att samla in enkätsvar gavs även personer som under pandemin gjort uppehåll i sitt församlingsengagemang

150. FHM 2021.

möjlighet att delta i studien. Genom att ställa frågor om hur enskildas ideella arbete förändrats under pandemin, kan även mer kortsiktiga effekter av den pågående pandemin på idealitet studeras. Det har dock varit svårt i vissa stiftsorganisationer att exempelvis få tag på församlingar i själva insamlingsarbetet. Det har blivit tydligt under projektet hur arbetet med idealitet organiseras olika på stiftsnivå. Det har inverkat på möjligheten att sprida enkäter och mobilisera ideella och församlingar till att delta i projektet. När det inte varit möjligt att träffas fysiskt på konferenser eller nätverksträffar för att förankra projektets genomförande, har skillnaderna i organisering blivit än mer synliga. I några stift har det sedan tidigare funnits exempelvis handläggare som i sin tjänst ansvarar för frågor som rör idealitet och har mer utvecklad relationer med församlingarna inom området. De här kontaktpersonerna har sedan tidigare sändlistor och kontaktuppgifter till församlingsansvariga som underlättat spridning och mobilisering i insamlingsprocessen. I de fall där det inte funnits, vittnar andra kontaktpersoner i stiftet om att det krävts en stor arbetsinsats för att överhuvudtaget lyckas nå ut till "rätt person" i församlingarna. Därtill har också skillnader i stiftsorganiseringen syns. I vissa fall har kontaktpersonerna arbetat ihop med andra på stiftskansliet i projektet, medan andra kontaktpersoner varit ensamma och därmed fått dra ett tyngre lass i arbetet. Det synliggör hur förutsättningarna att bedriva idealitet i Svenska kyrkan idag inte enbart är en fråga som omfattar församlingsnivån. Även på stiftsnivån verkar det finnas olika grader av integrering i frågan.

METOD OCH ANALYTEKNIKER

I det här avsnittet redogörs närmare i detalj hur materialet i rapporten har analyserats och hanterats. En grundläggande utgångspunkt för valet av rapportens olika analystekniker har varit att hantera den låga svarsfrekvensen och stora spridningen i andel svar mellan stiftet. De två faktorerna skapar i sig analytiska svårigheter utifrån statistisk inferenslogik och vilka slutsatser som är möjliga att dra av resultatet. Som principiell utgångspunkt i studien har undergrupper som är färre än 30 personer inte redovisats, med undantag för de plikttrogna i figur 7.2 som sedan inte studerats ytterligare. Innan vi beskriver de analystekniker som använts i rapporten, redogör vi för hur resultaten kontrollerats.

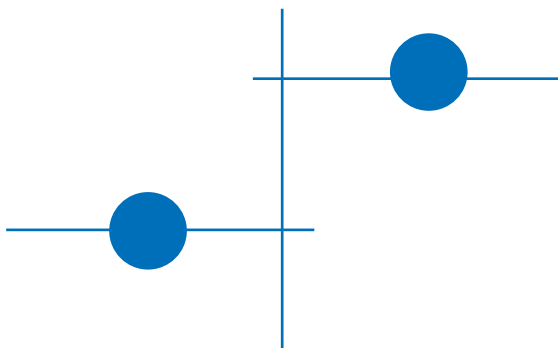
KONTROLL AV RESULTATEN

Samtliga resultat i den här rapporten är statistiskt säkerställda utifrån beräkningar av konfidensintervall på 95 procent säkerhetsnivå, chi2-test och t-test. Endast skillnader mellan grupper där konfidensintervallet inte är överlappande kommenteras i den analyserande texten. Att konfidensintervallet inte överlappar innebär att det finns en säkerställd skillnad mellan siffrorna. Skillnader som kan verka stora i tabeller och figurer, men som inte kommenteras i texten är inte signifikanta. Det beror på att redovisningsgrupper som

innehåller få individer får stora konfidensintervall. Därför skiljer deras resultat sig inte från andra grupper även om punkttestimatet, exempelvis procentsatsen eller medelvärde, är större eller mindre i figurer och tabeller. I den här studien handlar det till exempel om ideella som inte är kristna eller religiösa över tid. Det är en grupp som på förhand är få i antal, men där procentsatsen till synes verkar ha ökat från 6 procent 1998 till 14 procent 2021. Intuitivt kan det vara lätt att tänka att det då skett en ökning. Dock är antalet i den gruppen få. Det medför att konfidensintervallet, eller felmarginalen som det också kallas, är stort. Alltså finns det ett överlappande konfidensintervall mellan åren som gör att förändringen inte är statistiskt säkerställd. Fördelen med att beräkna konfidensintervall är att det tillåter jämförelser mellan flera olika kategorier i en och samma tabell, men också mellan 1998 och 2021 års undersökning.

I vissa fall har konfidensintervallet överlappat varandra, medan t-test visat att $p < 0,05$. Det innebär att värdena mellan två grupper är signifikant skilda från varandra trots att konfidensintervallet anger något annat. Genom att använda exempelbilden i figur B1.2, går det att resonera kring hur det hanterats i rapportens resultatdel. Det finns ett överlappande konfidensintervall mellan de två grupperna i figuren. Det går inte att med 95 procent säkerhet säga att det positiva värdet inte är noll. Det går inte heller att med 95 procent säkerhet säga att det negativa värdet inte är noll. Däremot är det ganska sannolikt att den ena gruppen är mer positiv än den andra. Anledningen till det är för att det finns en viss osäkerhet i skattningen av de två värdena. För att det inte ska finnas någon statistiskt säkerställd skillnad mellan grupperna behöver det positiva värdet vara i absoluta botten av sitt konfidensintervall, medan det negativa värdet samtidigt behöver vara i den absoluta toppen av sitt konfidensintervall. Konfidensintervallet är således mer strikt i sin bedömning av när det finns statistiska skillnader än t-test. Det beror på att konfidensintervallet kräver perfekt precision vid två observationstillfällen.

FIGUR B1.2. EXEMPELBILD

Enklare uttryckt kan det jämföras med slantsingling av två mynt. Sannolikheten för att det ska bli krona är 50 procent för båda mynten var för sig (t-test). Det är dock bara 25 procent sannolikhet att båda mynten ska få krona samtidigt (konfidensintervall). När situationer uppstått där konfidensintervall överlappat mellan grupper eller år, men t-test visat att det ändå finns signifikanta skillnader, har det i löptexten kommenterats som att det finns en "tendens" till skillnader. I de fall där skrivningen inte uttryckts så, har det funnits statistiskt säkerställda skillnader både vid användningen av konfidensintervall, chiz-test och t-test.

REFERENSGRUPPSHANTERING

Eftersom svarsfrekvensen varit skevt fördelad mellan stiften har kontroll gjorts om det är stiftsskillnader i urvalet som driver resultaten eller ej. Skara stift har haft oproportionerligt fler församlingsansvariga och ideella som besvarat enkäten än i de andra stiftet jämfört med hur det ser ut i verkligheten. Genomgående har därför samtliga resultat i rapporten haft Skara som referenspunkt. Referenspunktstrategin går ut på att jämföra mer svårkategoriserade egenskaper hos stift med färre antal svarande, till mer allmänt vedertagna egenskaper hos ett stift med fler antal svarande – det vill säga Skara. Det kan spekuleras i om den högre svarsfrekvensen i sig självt varit ett utfall av att stiftet redan i 1998 års studie framstod som mer välfungerande i frågor som berör idealitet. Skarakulturen som etablerades som koncept 1998 utgjordes bland annat av att de ideella var ledare under längre tid än i övriga stift, där också ansvarstagandet i församlingslivet var fördelat på ett större antal individer.¹⁵¹ Även om det inte är möjligt att undersöka, kan just den skillnaden som fanns redan för mer än 20 år

151. Bromander 1999.

sedan också ligga bakom att Skara stift i högre utsträckning lyckats mobilisera församlingar och ideella till undersökningen 2021. Samma tankesätt motsvarar det som gjorts i den statistiska analysen. Alla andra stift har ensamt och tillsammans relaterats till som de skiljer sig från Skara stift i positiv eller negativ mening utifrån användandet av Skara stift som referenskategori i regressionserna. I de fall det funnits uppmätta skillnader mellan stift framgår det av texten. Annars har den här referenspunktstrategin inte synliggjorts i vare sig figurer eller löptext i rapporten, men varit vägledande för hanteringen av skevhet i materialet.

BESKRIVANDE STATISTIK OCH BALANSMÅTT

Beskrivande statistik har gjorts i den här rapporten för att därigenom just beskriva, sammanfatta och ge en överskådlig bild av materialet. Beskrivande statistik har utgjorts av exempelvis hur många procent (andelar) som svarat på en viss fråga eller vad medelvärde (genomsnitt) visar. En annan statistisk metod av beskrivning som använts i rapporten är balansmått. Det är tämligen vanligt att människor som besvarar en enkät väljer ett mittenalternativ, som i den här studien varit "varken för eller emot". De tycker alltså att ett påstående vare sig stämmer, eller inte stämmer in på vad de tycker. Balansmättet tar hänsyn till det. Balansmättet räknas fram som andelen ideella som instämmer ganska mycket eller helt och hållet, minus den andelen av ideella som inte instämmer alls eller ganska lite. På så sätt erhålls det nya måttet genom att subtrahera de två högsta värdena i frågan med de två lägsta. De som angett mittenalternativet att de vare sig är för eller mot utelämnas då helt. Balansmättet kan med andra ord variera mellan + 100 (alla instämmer) och - 100 (alla tar avstånd). Om ett påstående hamnar på värdet 0 innebär det att lika stor andel instämt som tagit avstånd från frågan. Det råder helt enkelt en balans mellan instämmande och nekande svar. Positiva värden över 0 anger i procentenheter hur stor övervikt det är av instämmande svar, medan negativa värden under 0 på motsvarande sätt anger övervikt av avståndstagande.

LATENTA MÖNSTER OCH EXPLORATIV FAKTORANALYS

Enkätfrågor ska vara lättbesvarade och konkreta för att undvika missförstånd mellan respondenter och forskare. För att hitta latent, bakomliggande mönster som inte går att fånga genom att aktivt ställa dem till personer, har det genomförts ett antal explorativa faktoranalyser. Det möjliggör skapandet av icke-observerbara och latent variabler utifrån analys av manifesta och observerbara frågor som de församlingsaktiva har svarat på. På så sätt upptäcks samband mellan olika variabler som sedan kan antas bli förklarade och höra samman med bakomliggande orsaker. Genom att tolka samtliga variabler som hör samman i en faktor nås en förståelse av vad som karaktäriserar personer som återfinns inom de olika faktorerna.

Inom explorativ faktoranalys finns det vissa gränsvärden som forskargruppen har förhållit sig till. Ju högre det så kallade Eigenvalue är, desto mer av variationen i materialet förklarar faktorn. Enbart faktorer som haft ett Eigenvalue över 1 har beaktats i studien. Därefter har enbart variabler som har laddning som överstiger 0,3 eller understiger -0,3 behållits. I rapportens figurer redovisas enbart de variabler som har en positiv laddning över 0,3, även om det också förekommit negativa laddningar. Det har dock gjorts för att underlätta för en läsare som inte är van vid att tolka statistik och för att underlätta förståelsen.

I kapitel 11 har även en konfirmatorisk faktoranalys genomförts. I en sådan faktoranalys görs ett teoretiskt antagande på förhand om att de som vill fördjupa sig i kristen tro, också är personer som vill fördjupa sig i Bibeln och gudstjänstens genomförande. För att testa frågornas reliabilitet användes Cronbachs alpha som uppvisade minst 0,700 som gränsvärde. Därmed kunde ett additivt index skapas utifrån de tre enkätfrågorna som istället blev en enkätfråga som gavs namnet "kristen fördjupning".

KATEGORISERING OCH KLUSTERANALYS

En närbesläktad analysmetod till den explorativa faktoranalysen, är klusteranalysen. Båda analysteknikerna används för att gruppera delar av materialet i kluster eller faktorer. Även om de på ytan kan verka likna varandra, skiljer sig tekniker och syftet med tillämpningarna åt. Faktoranalysen syftar till att förklara korrelation och genom förenkling relatera variabler till varandra. Målet med klusteranalysen är istället att dela in de ideella i olika kategorier, som därmed blir varandra ömsesidigt uteslutande. På så sätt uppnås ambitionen att urskilja mönster och skapa olika typer av ideella bland alla aktiva som skiljer sig vad gäller exempelvis motiv till att börja arbeta ideellt och drivkrafter till att fortsätta engagera sig i församlingen.

Rent konkret bygger klusteranalysen alltid på medelvärdet i respektive ingående variabel. När redovisning av klusteranalys görs i rapporten relateras det således i förhållande till alla respondenters genomsnittliga svar på den specifika frågan. På en fråga som genomgående har lågt medelvärde krävs således inte ett speciellt högt medelvärde i förhållande till de andra för att få ett positivt värde, så som synliggörs i kapitel 7. En person som exempelvis anger att den varken är för eller emot en anledning till att den arbetar ideellt, kommer klassificeras högre på just den variabeln än någon som aktivt tar avstånd. Poängen med klusteranalys är dock inte den beskrivande medelvärdesanalysen där det skulle bli ett metodologiskt problem. Poängen är snarare att de svarsmönster som erhålls istället relateras till flera variablers medelvärden samtidigt. Det kan i enklare termer efterliknas en statistisk variant av en klassisk fyrfältare eller egenskapsrymd. Teoretiskt kan

det finnas en lång rad av svarsvariationer utifrån angivna faktorer. Klusteranalysen visar dock att i verkligheten är somliga egenskaper mer vanliga än andra, medan vissa teoretiska möjligheter inte alls existerar i den tillgängliga empirin.

FÖRKLARANDE STATISTIK OCH REGRESSIONSANALYSER

Förklarande statistik har i den här rapporten bland annat använts i form av regressionsanalyser. En regressionsanalys innebär i grunden att det går att studera kausala samband. Ett kausalt samband innebär att en variabel påverkar värdet på en annan variabel. Exempelvis har det använts för att se om de olika typerna av ideella som framkom i klusteranalysen påverkar vad de tycker eller tänker om sitt ideella arbete.

Vid genomförandet av regressionsanalyserna har intresset framför allt riktats till om samvariationen är tillräckligt stark för att kunna avfärda möjligheten att regressionskoefficienten (β) är noll. Det är därför som många av figurerna som illustrerar resultaten från regressionsanalyserna har en linje med just 0. Om konfidensintervallet täcker in 0 i en regressionsanalys, innebär det konkret att det inte går att utesluta att sambandet mellan två och fler variabler enbart beror på slumpen. Det är helt enkelt inte statistiskt säkert. Om konfidensintervallet däremot inte täcker in 0 går det att våga dra slutsatsen att sambandet finns. Det innebär att regressionskoefficienten är statistiskt signifikant, precis som återgetts i tidigare avsnitt i det här kapitlet.

För att kunna isolera samband från andra möjliga förklaringar, har regressionsanalyserna möjliggjort att undersöka om det även finns andra variabler som påverkar resultatet som antingen kan stärka eller minska trovärdigheten i att det faktiskt finns ett samband. Ett exempel är hanteringen av Skara stift som referensgrupp. Ett annat exempel från rapporten är det positiva sambandet att personer som varit frivilliga i Svenska kyrkan under flera år, också arbetar fler timmar i veckan i sin församling. Personer som är äldre har av naturliga skäl kunnat vara aktiva i fler år än de som är yngre. Genom att kontrollera resultatet för åldern, framgår det att sambandet kvarstår även om de ideella hade varit lika gamla, men ändå varit ideella i olika antal år.

Regressionsanalyser är en av de mest vanligt förekommande analys teknikerna inom samhällsvetenskaplig forskning. Det finns dock vissa svagheter som forskare behöver förhålla sig till när tekniken används. Exempelvis handlar det om att det finns varierande regressionsanalyser som lämpar sig vid olika tillfällen. I rapporten har både OLS-regressioner och logistiska regressioner använts. En OLS-regression visar på linjära samband. Det förutsätter att det som rapporten vill förklara behöver anta fler värden än två. För att fortsätta med ovan givna exempel, används en

OLS-regression för att undersöka vilka faktorer som hör samman med att arbeta fler timmar ideellt i församlingen. Timantalet blir det som ska förklaras och då passar en OLS-regression eftersom de ideella arbetar 0–7 timmar i veckan.

Om det som däremot ska förklaras enbart har två värden – en så kallad dikotom variabel – är en vanlig linjär regression dåligt lämpad för det. Ett sådant fall är om en ideell vill sluta sitt ideella arbete eller ej. Det kan bara vara ett ja- eller nej-svar som får värdet 0 och 1. Den linjära regressionsmodellen kan göra prediktioner som är lägre än 0 och högre än 1. Därför används istället en logistisk regression vid sådana frågeställningar. En sådan regression har ett golv och ett tak för vilka värden som kan antas. Värdet uttrycks i sannolikheter. Sannolikheten för att någon uppger att de vill sluta arbeta ideellt i församlingen kan helt enkelt inte vara mindre än 0 procent eller mer än 100 procent.

En annan svaghet med regressionsanalyser är att ett linjärt samband kan vara avtagande. Exempelvis handlar det om samvariationen mellan att församlingen betalar ut en symbolisk summa och antalet ideella ledare som församlingen rapporterat in i verksamhetsstatistiken. Det är rimligt att tänka sig att den förväntade förändringen i församlingens benägenhet att betala ut pengar är en effekt av relativ förändring snarare än absolut. I vardagligt tal innebär det att sambandet i benägenheten att betala ut symboliska summor antagligen inte påverkas speciellt mycket om församlingen har 100 eller 150 ledare. Snarare kan benägenheten bli större om församlingen har 10 eller 60 ideella ledare. För att hantera om så är fallet har den variabeln logaritmerats. Det gör det möjligt att studera effekten av en relativ förändring (om antalet ideella ökar med 100 procent) istället för en absolut sådan (om antalet ideella ökar med 50 stycken).

För samtliga logistiska regressioner används ostandardiserade regressionskoefficienter. Det visar hur stor förklarande effekt som en variabel har på det som den ska förklara. Enda undantaget från det görs i figur 10.3, där den standardiserade koefficienten används. Det möjliggör en direkt jämförelse mellan vilka faktorer som har starkast effekt på vem som vill ha betalt för sitt ideella arbete. Enklare uttryckt innebär det tillvägagångssättet att det är möjligt att dra slutsatsen att de ideellas ålder är viktigare än stiftstillhörighet som förklaring till det uppkomna sambandet. Men stiftstillhörighet i Stockholm är i sin tur viktigare för att förstå vem som vill ha betalt än om de ideella är engagerade i konfirmandläger etc. Samtliga variabler i den regressionsmodellen är naturliga dikotomier. Det innebär att problem med att standardisera variabler med olika skalor inte finns i den här modellen.

BILAGA 2

Enkätfrågor och svarsfördelning

I den här bilagan redovisas de enkätfrågor från 2021 års undersökning som använts i de statistiska analyserna. Därtill redovisas också de viktigaste bakgrundsfaktorerna från 1998 års studie i relation till om det skett en förändring över tid eller ej.

TABELL B2.1 IDEELLAS BAKGRUNDSFAKTORER SOM ANVÄNDS ÅTERKOMMANDE I RAPPORTEN 2021 OCH 1998, PROCENT

		2021		1998	
		ANTAL	ANDEL	ANTAL	ANDEL
KÖNSIDENTITET	KVINNA	512	68%*	1201	74%*
	MAN	235	31%*	426	26%*
	ICKE-BINÄR				
	OSÄKER/VET INTE				
ÅLDERSKATEGORI	UNGA 16–24 ÅR	619	82%	1025	63%
	25 ÅR ELLER ÄLDRE	138	18%	609	37%
TRO	BEKÄNNANDE KRISTEN	183	25%	602	39%
	KRISTEN PÅ MITT EGET PERSON-LIGA SÄTT	455	61%*	858	56%*
	ÄR INTE KRISTEN/RELIGIÖS	105	14%*	87	6%*
ANSTÄLLD ELLER FÖRTROENDE-VALD I SVENSKA KYRKANS UTÖVER IDEELLT ARBETE	NEJ	526	70%		
	ANSTÄLLD	113	15%		
	ANSTÄLLD OCH FÖRTROENDEVALD				
	PRAKTIKANT (EX.TRAINEE)	32	4%		
DELTOG I SVENSKA KYRKANS VERKSAMHET INNAN 13 ÅRS ÅLDER	JA	379	51%	1035	66%
	NEJ	264	35%*	540	34%*

	VAR I SVENSKA KYRKANS LOKALER, MEN INGEN SÄRSKILD VERKSAMHET	72	10%		
KONFIRMERAD	JA	732	97%	1462	91%
	NEJ			141	9%
MEDLEM I SVENSKA KYRKAN	JA	726	96%		
	NEJ				
UTRIKESFÖDD	JA	51	7%		
	NEJ	703	93%		
EGEN UTBILDNING	INTE GÅTT UT GRUNDSKOLAN	97	13%		
	GRUNDSKOLAN EL. MOTSVARANDE	260	36%		
	GYMNASIUM EL. MOTSVARANDE	245	34%		
	EFTERGYMNASIAL, EJ HÖGSKOLA/ UNIVERSITET	90	12%		
	HÖGSKOLA/UNIVERSITET	90	12%		
TVÅ VÅRDADSHAVARE MED HÖGSKOLE-/UNIVERSITETS- EXAMEN (ENBART STÄLLD TILL PERSONER UNDER 30 ÅR)	JA	265	42		
	NEJ	364	58		

Kommentar: För svarsalternativ med tom ruta 2021 innebär det att antalet svarande understiger 30 personer, och siffran inte redovisas på grund av rönjanderisk. Tom ruta för 1998 innebär att frågan inte ställdes det året. * betyder att siffrorna inte är statistiskt skilda mellan 2021 och 1998 (95 procent).

TABELL B2.2 STATISTIK SUMMERING AV CENTRALA VARIABLER I FAKTOR- OCH KLUSTERANALYSER FÖR 2021

	ANTAL	MEDELVÄRDE	STANDARDV.	MIN	MAX
IDEELLAS UPPVÄXTVILLKOR					
Familj med stort samhällsintresse	702	3,40	0,43	1	5
Familj med aktivt föreningsengagemang	698	3,19	0,05	1	5
Familj med aktiv kristen tro	741	2,52	0,04	1	5
Familj med många konflikter	735	2,24	0,05	1	5
Familj med ont om pengar	727	1,92	0,04	1	5
MOTIV TILL ATT BÖRJA ARBETA IDEELLT I SVENSKA KYRKANS BARN- OCH UNGDOMSARBETE					
Mina kompisar var aktiva i kyrkan	686	3,37	0,59	1	5
Mina föräldrar var aktiva i kyrkan	685	2,02	0,05	1	5
Jag ville jobba i kyrkan i framtiden	647	2,40	0,05	1	5
Det kändes meningsfullt	692	4,05	0,04	1	5
Jag ville göra världen bättre	663	3,33	0,05	1	5
Jag tyckte att det verkade roligt	702	4,63	0,03	1	5
Andra ideella i kyrkan verkade ha en god sammanhållning	664	4,21	0,04	1	5
Jag kände mig kallad av Gud	657	2,39	0,06	1	5
Jag gillade någon anställd i kyrkan	645	3,08	0,06	1	5
Jag ville vara i en kristen miljö	682	3,01	0,06	1	5
Jag ville vara mig själv	669	3,80	0,05	1	5
Jag ville engagera mig för något jag trodde på	686	3,46	0,06	1	5
Jag tyckte att församlingen bedrev viktig verksamhet	690	3,98	0,05	1	5
Jag fick en symbolisk ersättning	615	2,10	0,05	1	5
Jag gillade att arbeta med barn och ungdomar	682	4,07	0,05	1	5
Jag ville umgås med andra personer som var kristna	682	3,12	0,06	1	5
Jag såg upp till andra som arbetade ideellt i kyrkan	668	3,23	0,06	1	5
Jag hade arbetat ideellt i Svenska kyrkan tidigare	656	1,70	0,05	1	5
Jag ville få erfarenheter inför framtiden	680	3,76	0,05	1	5
DRIVKRAFTER TILL ATT FORTSÄTTA ARBETA IDEELLT I SVENSKA KYRKANS BARN- OCH UNGDOMSARBETE					
Mina kompisar är aktiva i kyrkan	671	3,56	0,06	1	5
Mina föräldrar är aktiva i kyrkan	664	1,85	0,05	1	5
Jag vill jobba i kyrkan i framtiden	634	2,50	0,06	1	5
Jag gillar barn och ungdomar	685	4,15	0,04	1	5
Det känns meningsfullt	685	4,11	0,05	1	5
Jag vill göra världen bättre	664	3,56	0,05	1	5
Jag tycker att det är roligt	690	4,52	0,04	1	5
Jag tycker om sammanhållningen bland oss ideella	666	4,29	0,04	1	5

Jag känner mig kallad av Gud	648	2,52	0,04	1	5
Någon anställd i kyrkan betyder mycket för mig	653	3,34	0,06	1	5
Jag vill vara i en kristen miljö	663	3,09	0,06	1	5
Jag får vara mig själv i kyrkan	666	4,09	0,05	1	5
Jag vill engagera mig för något jag tror på	671	3,65	0,06	1	5
Församlingen bedriver viktig verksamhet	683	4,12	0,06	1	5
Jag vill inte svika barnen eller ungdomarna	645	3,39	0,06	1	5
Jag får en symbolisk ersättning	594	2,24	0,06	1	5
Jag vill inte svika de ideella eller anställda i kyrkan	627	2,98	0,06	1	5
Jag får umgås med andra människor som är kristna	662	3,22	0,06	1	5
Jag får erfarenheter inför framtiden	667	4,12	0,06	1	5

ANLEDNINGAR TILL ATT MINSKA ELLER AVSLUTA DET IDEELLA ARBETET I FÖRSAMLINGEN

Mina kompisar i församlingen ska sluta	229	2,26	0,10	1	5
Någon anställd i församlingen ska sluta	223	1,57	0,08	1	5
Jag trivs inte med de andra ideella i församlingen	243	1,55	0,07	1	5
Jag trivs inte med min roll i församlingen	245	1,60	0,07	1	5
Jag passar inte in i församlingen	243	1,63	0,07	1	5
Jag gillar inte barnen eller ungdomarna	245	1,35	0,05	1	5
Jag får inte betalt för mitt arbete i kyrkan	245	1,69	0,08	1	5
Det är inte roligt	248	1,70	0,07	1	5
Det är dålig sammanhållning bland oss ideella	247	1,54	0,07	1	5
Jag känner mig inte kallad av Gud	229	1,80	0,09	1	5
Jag gillar inte någon av de anställda i församlingen	247	1,39	0,06	1	5
Jag tycker inte att församlingen bedriver bra verksamhet	246	1,30	0,05	1	5
Det känns inte meningsfullt	239	1,67	0,07	1	5
Jag är besviken på församlingens stöd till mig	240	1,43	0,07	1	5
Det är mycket konflikter i församlingen	241	1,36	0,06	1	5
Jag har annat kyrkligt engagemang som jag vill lägga tid på	240	1,50	0,08	1	5
Jag har annat ideellt arbete utanför kyrkan som jag vill lägga tid på	243	1,92	0,08	1	5
Arbete/skola gör att jag inte hinner arbeta ideellt i kyrkan	247	3,81	0,09	1	5
Min familj vill inte att jag ska vara aktiv i kyrkan	243	1,23	0,05	1	5
Jag får inte vara mig själv i församlingen	244	1,29	0,06	1	5
Det är svårt att ta mig till församlingen från där jag bor	248	1,63	0,08	1	5
Jag ska flytta från församlingen	247	1,77	0,09	1	5
Jag blir retad av människor för att jag är aktiv i kyrkan	245	1,29	0,05	1	5
Ingen uppmuntrar mig till att fortsätta arbeta ideellt i församlingen	244	1,63	0,08	1	5

Det finns inget för mig att göra i församlingen	245	1,59	0,07	1	5
Jag vill låta någon annan ta över mina arbetsuppgifter i kyrkan	237	1,81	0,08	1	5
Jag har inte nytta av det inför framtiden	234	1,36	0,06	1	5
Någon annan anledning	179	2,56	0,13	1	5

TABELL B2.3 ÖVRIGA ENKÄTFRÅGOR I RAPPORTEN SOM STÄLLTS TILL DE IDEELLA. SAMTLIGA FRÅGOR SOM HAR ETT BAKÅTBlickande PERSPEKTIV HAR INLETTS MED FORMULERINGEN "TÄNK TILLBAKA TILL NÄR DU BÖRJADE ARBETA IDEELLT I DIN FÖRSAMLING..."

REKRYTERING OCH MOTTAGANDE I FÖRSAMLINGEN

VILKEN ELLER VILKA AV NEDANSTÅENDE PERSONER FRÅGADE DIG OM DU VILLE ARBETA IDEELLT I FÖRSAMLINGEN?

Präst
Församlingspedagog
Diakon
Musiker/körledare
Annan anställd i församlingen
Annan person som var ideellt aktiv
Förälder
Annan personer
Jag frågade själv om jag fick börja arbeta ideellt

BLEV DU MOTTAGEN AV DIN FÖRSAMLING PÅ NÅGOT SÄTT?

Jag fick utbildning om kyrkan som organisation
Jag fick annan utbildning
Det var en anställd i församlingen som pratade med mig
Jag fick känna mig för innan jag bestämde mig för att arbeta ideellt
Jag fick frågan om jag delar kyrkans värdegrund
Jag blev mottagen i en gudstjänst eller på ett möte
Jag fick lämna utdrag ur belastningsregistret
Jag blev inte introducerad på något speciellt sätt

IDEELLT ARBETE I FÖRSAMLINGEN

HUR SER DITT IDEELLA ARBETE UT I FÖRSAMLINGEN? (ANSVARIG, LEDARE, BIDRAR NÄR DET BEHÖVS, DELTAGARE ELLER DELTAR INTE ALLS)

Arbete med barn upp till 13 år
Arbete med ungdomar, ej konfirmation
Arbete med unga vuxna
Konfirmation, terminsundervisning
Konfirmation, läger
Barn- eller ungdomskör

Språk- eller samhällskunskap (ex. språkcafé, läxhjälp)
Läger- eller lovverksamhet, ej konfirmationsläger
Gudstjänster eller mässor
Andakter eller bönestunder
Arbete med måltidsträffar (ex. sopplunch, kyrkfika)
Bibelstudiegrupp
Arbete med kultur (ex. spela musik eller annat skapande)
Församlingens digitala arbete (ex. sociala medier, hemsida, teknik)
Internationellt engagemang (ex. Ageravolontär, internationell grupp)
Annat barn- och ungdomsarbete i församlingen
Annat arbete riktat till vuxna i församlingen

TIDSINVESTERING I DET IDEELLA ARBETET

Hur många år har du arbetat ideellt i din församling?
Hur många år har du sammanlagt arbetat ideellt i Svenska kyrkan, inklusive ideellt arbete i andra församlingar?
Hur många timmar under en genomsnittlig vecka arbetar du ideellt i församlingen?

PANDEMIN

HUR HAR DITT IDEELLA ARBETE I FÖRSAMLINGEN FÖRÄNDRATS UNDER PANDEMIN JÄMFÖRT MED HUR DET SÅG UT 6 MÅNADER INNAN PANDEMIN?

Jag slutade arbeta ideellt under pandemin
Jag minskade mitt ideella arbete under pandemin
Mitt ideella arbete var oförändrat under pandemin
Mitt ideella arbete har ökat under pandemin
Jag började arbeta ideellt under pandemin

FRAMTIDEN

PLANERAR DU ATT MINSKA ELLER AVSLUTA DITT IDEELLA ARBETE I FÖRSAMLINGEN UNDER DE KOMMANDE 12 MÅNADERNA?

Nej
Ja, jag kommer kanske minska på mitt ideella arbete, men inte sluta helt
Ja, jag kommer säkert minska på mitt ideella arbete, men inte sluta helt
Ja, jag kommer helt avsluta mitt ideella arbete i församlingen

ANSVAR, UPPMUNTRAN OCH FÖRDJUPNING

Jag vill ha mer personlig handledning av någon i församlingen
Jag vill ha mer ansvar i församlingen
Jag vill ha mindre ansvar i församlingen
Jag vill ha ett tydligare ansvar i församlingen
Jag vill få mer uppmuntran av anställda i församlingen
Jag vill få mer uppmuntran av ideella i församlingen
Jag vill att mitt ideella arbete ska kännas mer meningsfullt
Jag vill bli mer andligt fördjupad
Jag vill få betalt för mitt arbete i församlingen

Jag vill fördjupa mig i kristen tro
Jag vill fördjupa mig i Bibeln
Jag vill fördjupa mig i Svenska kyrkans roll i samhället
Jag vill fördjupa mig i etik och moral
Jag vill fördjupa mig i hur gudstjänster genomförs
Jag vill fördjupa mig i hur människor fungerar
Jag vill fördjupa mig i pedagogik och hur en undervisar
Jag vill fördjupa mig i drama- och lekpedagogik
Jag vill fördjupa mig i natur- och friluftsliv
Jag vill fördjupa mig i musik
Jag vill fördjupa mig i digitalisering och teknik

ANSVARSFÖRDELNINGEN MELLAN IDEELLA OCH ANSTÄLLDA I FÖRSAMLINGEN JUST NU INOM ARBETET MED BARN UPP TILL 13 ÅR, UNGDOMAR, KONFIRMATION OCH MUSIKVERKSAMHET

Ansvaret ligger i huvudsak på de anställda i församlingen
Ansvaret fördelas lika mellan anställda och ideella i församlingen
Ansvaret ligger i huvudsak på de ideella i församlingen

ÖNSKAD ANSVARSFÖRDELNING MELLAN IDEELLA OCH ANSTÄLLDA I FÖRSAMLINGEN OM 10 ÅR INOM ARBETET MED BARN UPP TILL 13 ÅR, UNGDOMAR, KONFIRMATION OCH MUSIKVERKSAMHET

Ansvaret ligger i huvudsak på de anställda i församlingen
Ansvaret fördelas lika mellan anställda och ideella i församlingen
Ansvaret ligger i huvudsak på de ideella i församlingen

**LEV D RELIGION
HUR OFTA GÖR DU NEDANSTÅENDE SAKER?**

Precis innan pandemin deltog jag i gudstjänst på plats i kyrkan...
Under pandemin deltar jag i digitala gudstjänster...
Jag deltar i andakter (antingen i kyrkan eller digitalt)
Jag ber
Jag läser bibeln eller bibelord på egen hand (både i bok- och digital form)
Jag läser eller lyssnar på annan kristen litteratur än bibeln (ex. bok, ljudbok)
Jag lyssnar eller ser på kristen fördjupning (ex. podd, film, Tedtalks)
Jag fördjupar min tro genom kreativa uttryck (ex. musik, dans, pyssel)
Jag deltar i politiskt påverkansarbete (ex. demonstrationer)
Jag pratar eller diskuterar min tro med andra troende människor
Jag pratar eller diskuterar min tro med människor som inte är troende

Här nedan redovisas de enkätfrågor som ställdes till de ansvariga i respektive församling eller EFS-förening och har använts i rapporten.

TABELL B2.4 ANVÄNDA ENKÄTFRÅGOR I RAPPORTEN SOM STÄLLTS TILL DE FÖRSAMLINGSANSVARIGA

REKRYTERING OCH MOTTAGANDE I FÖRSAMLINGEN

HAR FÖRSAMLINGEN EN NEDSKRIVEN PLAN FÖR REKRYTERING AV IDEELLA TILL ARBETET MED BARN OCH UNGDOMAR?

Ja
Nej
Vet inte

HUR REKRYTERAS IDEELLA TILL FÖRSAMLINGENS BARN- OCH UNGDOMSARBETE?

Alla konfirmander tillfrågas
De som gått ledarutbildning tillfrågas av anställda
Individer handplockas av anställda
De som deltar i ungdomsgrupper och visar intresse tillfrågas av anställd
De som arbetar ideellt i annat församlingsarbete tillfrågas av anställda
De som redan är ideella i församlingen tillfrågar personer

PÅ VILKET SÄTT VISAR FÖRSAMLINGEN UPPSKATTNING FÖR DE SOM ARBETAR IDEELLT MED BARN OCH UNGDOMAR?

Genom utbildning
Genom fester för de som arbetar ideellt
Genom fester för församlingens medarbetare (anställda, ideella och förtroendevalda)
Genom en symbolisk ersättning med pengar
Genom gåvor/presenter vid t.ex. terminsslut
Genom muntligt tack och uppmuntran från anställda
Genom sändning och tack i samband med gudstjänst eller möte
Genom förtroende att ha nyckel till kyrkan eller församlingshemmet
Genom tillgång till arbetsplats/dator/skrivare
Annan uppskattning

FORTBILDNING OCH KRAV

FÖR ATT ARBETA IDEELLT MED BARN OCH UNGDOMAR I ER FÖRSAMLING, ÄR NEDANSTÅENDE ALTERNATIV ETT KRAV? (ENBART VUXNA, ENBART UNGA, FÖR BÅDE UNGA OCH VUXNA, INTE FÖR NÅGON)

Personen är döpt
Personen är konfirmerad
Personen har genomgått ledarutbildning
Personen har personlig handledning i uppgiften som utförs
Personen går bredvid en anställd en tid för att lära sig
Personen uppvisar utdrag ur brottsregistret
Personen har introducerats till Svenska kyrkans värdegrund

Personen delar Svenska kyrkans värdegrund
Personen deltar regelbundet i församlingens gudstjänster
Andra krav
VILKEN FORTBILDNING ERBJUDER FÖRSAMLINGEN DE IDEELLA UTAN ATT DET ÄR ETT KRAV? (ENBART VUXNA, ENBART UNGA, FÖR BÅDE UNGA OCH VUXNA, INTE FÖR NÅGON)
Bibelstudier eller annan andlig/teologisk fördjupning
Pastoratets- eller stiftets ledarutbildningar
Personlig handledning
Självavård
Utbildning av eller samverkan med annan organisation
Annan fortbildning
ANSVARSFÖRDELNINGEN MELLAN IDEELLA OCH ANSTÄLLDA I FÖRSAMLINGEN JUST NU INOM ARBETET MED BARN UPP TILL 13 ÅR, UNGDOMAR, KONFIRMATION OCH MUSIKVERKSAMHET
Ansaret ligger i huvudsak på de anställda i församlingen
Ansaret fördelas lika mellan anställda och ideella i församlingen
Ansaret ligger i huvudsak på de ideella i församlingen
ÖNSKAD ANSVARSFÖRDELNING MELLAN IDEELLA OCH ANSTÄLLDA I FÖRSAMLINGEN OM 10 ÅR INOM ARBETET MED BARN UPP TILL 13 ÅR, UNGDOMAR, KONFIRMATION OCH MUSIKVERKSAMHET
Ansaret ligger i huvudsak på de anställda i församlingen
Ansaret fördelas lika mellan anställda och ideella i församlingen
Ansaret ligger i huvudsak på de ideella i församlingen

Resultat i förhållande till kapitel 2

TABELL B3.1 UPPFATTNINGAR OM DET IDEELLA ARBETETS BETYDELSE OCH ROLL FÖR SAMHÄLLET, 1994–2019. I PROCENT AV BEFOLKNINGEN SOM INSTÄMMER I FÖLJANDE PÅSTÄNDEN

	1994	1998	2005	2009	2014	2019
DE SOM ARBETAR IDEELLT GER NÅGOT ANNAT ÄN DET SOM AVLÖNAD PROFESSIONELL PERSONAL ERBJUDER, T.EX. ETT ANNAT SLAGS ENGAGEMANG OCH LIVSERFARENHET	57	75	65	66	65	66
OM STAT, KOMMUN OCH LANDSTING TOG SITT FULLA ANSVAR SKULLE DET INTE FINNAS NÅGOT BEHOV AV IDEELLT ARBETE	11	16	18	25	31	29
ALLA HAR EN MORALISK SKYLDIGHET ATT ARBETA IDEELLT NÅGON GÅNG I SITT LIV	42	53	61	54	41	35
IDEELLT ARBETE ÄR ETT HOT MOT AVLÖNAT ARBETE OCH ANVÄNDS FÖR ATT GÖRA NEDSKÄRNINGAR I SAMHÄLLET'S UTGIFTER	10	13	14	11	18	13
ENGAGEMANG I IDEELLT ARBETE HJÄLPER MÄNNISKOR ATT HA EN AKTIV ROLL I ETT DEMOKRATISKT SAMHÄLLE	74	86	85	88	81	82

Tabellen baserar sig på de sex befolkningsundersökningar om medborgerligt engagemang som forskare vid Ersta Sköndal Bräcke högskola har genomfört sedan 1992.¹⁵²

152. Jeppsson Grassman & Svedberg 1999. Se även i flera regeringsrapporter: Olsson, Svedberg & Jeppsson Grassman 2005; Svedberg, Jegermalm & von Essen 2010; von Essen, Jegermalm & Svedberg 2015; von Essen & Svedberg 2020.

REFERENSER

- Ambjörnsson, R. (1988). *Den skötsamme arbetaren. Idéer och ideal i ett norrländskt såg-verksamhålle 1880–1930*. Stockholm: Carlsson.
- Amcoff, J. (2021). "Flykten från storstäderna under pandemin – global förändring eller kortvarig trend?", DN debatt *Dagens nyheter* 2021-05-03.
- Arnesen, D., Sivesind, K.-H. & Gulbrandsen, T. (2016). *Fra medlemsbaserte organisasjoner til koordinert frivillighet? Det norske organisasjons-samfunnet fra 1980 till 2013*. Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Babajan, T. & Jonsson, P. (2021). "Leaving a Folk Church: Patterns of Disaffiliation from the Church of Sweden." *Nordic Journal of Religion and Society* 01/2021 vol 34, ss. 40–55.
- Bennet, M. (2015). Religiosity and Formal Volunteering in Global Perspective. I L. Hustinx, J. von Essen, J. Haers & S. Mels (red.) *Religion and Volunteering. Complex, Contested and Ambiguous Relationships*. Cham: Springer.
- Björkman, G. (2022). "Corona, församlingslivet och Equmeniakyrkan." I U. Josefsson & M. Wahlström (red): *Svensk frikyrklighet i pandemin: En studie av församlingen i Corona och Corona i församlingen. Forskningsrapport från Institutet för Pentakostala studier*. Nr 9.
- Bromander, J., (2012). *En tid fylld av mening. En studie av konfirmandtiden som meningsbärare bland dagens unga*. Uppsala: Svenska kyrkan.
- Nordström, JO., Bromander, J., Wimmer, K., Nyström, Å. & Idestrom, J. (2016). *Idealitet som utmanar*. Stockholm: Verbum.
- Bromander, J. & Jonsson, P. (2018). *Medlemmar i rörelsen: En studie av förändringar i Svenska kyrkans medlemskår*. Uppsala: Svenska kyrkan.
- Bromander, J. (1999). *Av fri vilja på fri tid*. Uppsala: Svenska kyrkans församlingsnämnd.
- Carpenter, J. & Knowles, Myers, C. (2010). "Why Volunteer? Evidence on the role of altruism, image and incentives." *Journal of Economics*. 94:911–920.
- Caputo, R. K. (2009). "Intergenerational Transmission of Volunteering as Correlates of Civic Engagement," *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, Vol. 38, Number 6 December 2009, 983–1002.
- Cnaan, R.A., Zrinščak, S., Smith, D.H., Grönlund, H., Hu, M., Kinoti, M.D., Knorre, B., Kumar, P. & Pessi, A.B. (2016). "Volunteering in Religious Congregations and Faith-Based Associations." in DH Smith, RA Stebbins & J Grotz (eds.), *Palgrave Handbook of Volunteering, Civic Participation, and Nonprofit Associations*. Palgrave Macmillan, London, 472–494.
- Clary, E. G., Snyder, M., Ridge, R. D., Copeland, J., Stukas, A. A., Haugen, J. & Miene, P. (1998). "Understanding and assessing the motivations of volunteers: A functional approach." *Journal of Personality and Social Psychology* 74, (6), 1516–1530.
- Christiansson, E. (2006). *Kyrklig och social reform. Motiveringar till diakoni 1845–1865* (Diss.). Skellefteå: Artos.
- Davis, A. E., Renzulli, L. & Aldrish, H.E. (2006). "Mixing or matching? The influence of voluntary associations on the occupational diversity and density of small business owners' networks." *Work and Occupations* 33(19):42–72.
- Dekker, P. & Evers, A. (2009). "Civicness and the Third Sector: Introduction." *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations. Special Issue: Civicness and the Third Sector*. 20(3).
- Einarsson, T. & Hvenmark, J. (2012). "Efter medlemskapet? Engagemang och föreningsliv för en ny tid." I F. Wijkström (red.) *Civilsamhället i samhällskontraktet. En antologi om vad som står på spel*. Stockholm: European Civil Society Press.

- Einarsson, T. & Wijkström, F. (2021). Det svenska civilsamhällets organisationsliv. I J. von Essen (red.) *Det svenska civilsamhället – en introduktion*. Stockholm: Idealistas Förlag.
- Ekström von Essen, U. (2003). *Folkhemmets kommun. Socialdemokratiska idéer om lokalsamhället 1939–1952* (Diss.). Stockholm: Stockholms universitet.
- Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H. & Wängnerud, L. (2007). *Metodpraktikan*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- von Essen, J. (2008). *Om det ideella arbetets betydelse – en studie om människors livsåskådningar*. (Diss.). Uppsala Studies in Faith and Ideologies 18. Uppsala: Uppsala universitet.
- von Essen, J. & Wallman-Lundåsen, S. (2015). *Medborgerligt engagemang – klassresa eller klassklyfta?*. SOU 2016:5 – Demokratiutredningen: låt fler forma framtiden. Stockholm: Kulturdepartementet.
- von Essen, J. & Grosse, J. (2012). "Senmoderitetens religiositet och ideella engagemang." I M. Lövheim & J. Bromander (red.) *Religion som resurs? – Existentiella frågor och värderingar i unga svenskers liv*. Skellefteå: Artos.
- von Essen, J., Jegermalm, M. & Svedberg, L. (2015). *Folk i rörelse – medborgerligt engagemang 1992–2014*. Stockholm: Ersta Sköndal Högskola.
- von Essen, J., Hustinx, L., Haers, J. & Mels, S. (2015). "Introduction. Religion and Volunteering: Complex, Contested and Ambiguous Relationships." I L. Hustinx, J. von Essen, J. Haers & S. Mels (red.) *Religion and Volunteering. Complex, Contested and Ambiguous Relationships*. Champ: Springer.
- von Essen, J. (2020a). "The Art of Making Sense of Volunteering." I H. Askeland, G. Espedal, B. Jellstad Løvaas & S. Sirris (red.), *Understanding Values Work. Institutional Perspectives in Organizations and Leadership*. Basingstoke: Palgrave MacMillan.
- von Essen, J. (2020b). "Ideellt arbete i det Svenska samhället." I J. von Essen & L. Svedberg (red.), *Medborgerligt engagemang 1992–2019*. Stockholm: Ersta Sköndal Bräcke Högskola.
- von Essen, J. & Svedberg L. (red.) (2020). *Medborgerligt engagemang 1992–2019*. Stockholm: Ersta Sköndal Bräcke Högskola.
- von Essen, J. (red.) (2021). *Det civila samhället – en introduktion*. Stockholm: Ideell arena.
- Fladmoe, A., Eimhjellen, I., Sivesind, K. H. & Arnesen, S. (2019). *Frivillighetens grunnfell. Vem gir mest tid og penger til frivillige organisasjoner?* Rapport 2019:1. Oslo: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Flap, H.D. (1999). "Creation and Returns of Social Capital: A New Research Program." *La Revue Tocqueville*. 20(1):5–26.
- Folkhälsomyndigheten (2021). <https://www.nora.se/download/18.412ed006178ec-3f590c2c29/1622036129076/Information%20L%C3%A4ger%20och%20cuper%20sommaren%202021%20Folkh%C3%A4lsomyndigheten.pdf> (2021-12-14).
- Fransson, S. (2018). *Vinna eller försvinna? De politiska nätverkens betydelse i kampen om en plats i riksdagen*. Växjö: Linneaus University Press.
- Fransson, S. (2022). "Corona, församlingslivet och Svenska kyrkan." I U. Josefsson & M. Wahlström (red): *Svensk frikyrklighet i pandemin: En studie av församlingen i Corona och Corona i församlingen. Forskningsrapport från Institutet för Pentakostala studier*. Nr 9.
- Fransson, S., Gelfgren, S. & Jonsson, P. (2021). Svenska kyrkan Online – Att ställa om, ställa in eller fortsätta som vanligt under coronapandemin. Uppsala: Svenska kyrkan.
- Gaskin, K. & Davis Smith, J. D. (1995). *A new civic Europe? A study of the extent and role of volunteering*. London: Volunteer Center UK.

- George, L. A. & Bennet, A. (2005). *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University.
- Gibson, T. (2008). "Religion and civic engagement among America's youth." *Social Science Journal*, 45, 504-514.
- Gustafsson, N. & Weinryb, N. (2022). "Medborgerligt engagemang på sociala medier." I J. von Essen & L. Svedberg (red.) *Det medborgerliga engagemangets gestaltningar*. Lund: Studentlitteratur
- Halman, L. & Luijkx, R. (2009). "The impact of Religion on Moral Orientations: Evidence from the European Values Study." I E. Yilmaz, H-D Klingemann & B. Puranen (red). *Religion, democratic values and political conflicts. Festschrift in Honor of Thorleif Pettersson*. Nr 23. Uppsala: Uppsala universitet.
- Hellqvist, K. & Sandberg, A. (2018). *En tid av möten*. Uppsala: Svenska kyrkan.
- Henriksen, L. Skov, Strømsnes, K. & Svedberg, L. (2019). "Understanding Civic Engagement in the Scandinavian Context." I L. Skov Henriksen, K. Strømsnes & L. Svedberg (red.) *Civic engagement in Scandinavia. Volunteering, informal help and giving in Denmark, Norway and Sweden*. Cham: Springer.
- Holmberg, S. & Rothstein, B. (2020). "Minskar mångkulturella samhällen den sociala tilliten?" I U. Andersson, A. Carlander & P. Öhberg (red.). *Regntunga skyar*. Göteborg: SOM-institutet.
- Hooghe, M. (2003). "Participation in Voluntary Associations and Value Indicators: The Effect of Current and Previous Participation Experiences." *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, vol. 32(1).
- Hustinx, L. (2003). *Reflexive Modernity and Styles of Volunteering. The Case of the Flemish Red Cross Volunteers* (Diss.). Leuven: Katholieke Universiteit Leuven.
- Hustinx, L. (2010). "Institutionally Individualized Volunteering. Towards a Late Modern Re-Construction." *Journal of Civil Society*. Special Issue: Volunteering and Social Activism 6, (2), 165-179.
- Hustinx, L., Van Rossem, R., Handy, F. & Cnaan, R. (2014). A Cross-National Examination of the Motivation to Volunteer. Religious Context, National Value Patterns, and Nonprofit Regimes. I L. Hustinx, J. von Essen, J. Haers & S. Mels (red.) *Religion and Volunteering. Complex, Contested and Ambiguous Relationships*. Cham: Springer.
- Hustinx, L. & Meijs, L. (2011). "Re-embedding volunteering: in search of a new collective ground." *Voluntary Sector Review* 2, (1), 5-21.
- Hvenmark, J. (2008). *Reconsidering Membership: A Study of Individual Members' Formal Affiliation with Democratically Governed Federations* (Diss.). Stockholm: Handelshögskolan i Stockholm.
- Hwang, H. & Powell, W. (2009). "The rationalization of charity: The influences of professionalism in the nonprofit sector." *Administrative Science Quarterly*, 54(2), 268-298.
- Janoski, T. & Wilson, J. (1995). "Pathways to Voluntarism: Family Socialization and Status Transmission Models." *Social Forces*, Vol. 74, No. 1 (Sep., 1995), pp. 271-292.
- Jegermalm, M. & Jeppsson Grassman, E. (2009). "Caregiving and Volunteering among Older People in Sweden - Prevalence and Profiles." *Journal of Aging & Social Policy* 21, 352-373.
- Jonsson, P., Svensson, P. & Sandberg A. (2020). "Who is Baptized? A Study of Socioeconomic, Regional and Gender Differences in Child Baptism in the Church of Sweden, 2005 and 2015." *Nordic Journal Of Religion And Society*, Volume 33, No. 2-2020, p. 72-86.

- Jeppsson Grassman, E. (1997). *För andra och för mig: det frivilliga arbetets innebörder*. Stockholm: Libris förlag.
- Jordbruksverket (2021). <https://jordbruksverket.se/e-tjanster-databaser-och-appar/ovriga-e-tjanster-och-databaser/allt-om-landet> (2021-12-14).
- Karlsson, M. & Vamstad, J. (2020). New deeds for new needs. Civil society action against poverty in Sweden. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 31, 1025–1036.
- Klingenberg, M. & Lövheim, M. red. (2019). *Unga och religion: Troende, ointresserade eller neutrala*. Malmö: Gleerups förlag.
- Klofstad, C.A. (2016). *New Advances in the study of civic voluntarism: resources, engagement and recruitment*. Pennsylvania Temple: University Press.
- Lorentzen, H. (2004). *Fellesskapets fundament. Sivilsamfunnet og individualismen*. Oslo: Pax Forlag.
- Lövheim, M. & Nordin, M. (2015). *Sociologiska Perspektiv på Religion i Sverige*. Malmö: Gleerups.
- Maier, F., Meyer, M. & Steunbereithner, M. (2016). "Nonprofit organizations becoming business-like: A systematic review." *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 45(1), 64–86.
- Marta, E. & Pozzi, M. (2008). "Young People and Volunteerism: A Model of Sustained Volunteerism During the Transition to Adulthood." *Journal of Adult Development*, 15, 35–46.
- MacIntyre, A. (1981). *After Virtue, a study in moral theory*. London: Duckworth.
- MUCF (2019a). *Unga med Attityd – Demokrati och samhällsfrågor*. Växjö: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.
- MUCF (2019b). *Unga med Attityd – Hälsa, Fritid och Framtid*. Växjö: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.
- MUCF (2020). *Ungas rätt till en meningsfull fritid – tillgång, trygghet och hinder*. Växjö: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.
- "och lär dem ..." *Ett biskopsbrev om lärande och undervisning* (2021), Uppsala: Svenska kyrkan biskopsmöte.
- Olsson, L-E.; Svedberg, L. & Jeppsson Grassman, E. (2005). *Medborgarnas insatser och engagemang i civilsamhället – Några grundläggande uppgifter från en ny befolkningsstudie*. Stockholm: Justitiedepartementet.
- Papakostas, A. (2011). "The rationalization of civil society." *Current Sociology*, 59, (1), 5–23.
- Pettersson, T. (1988). *Bakom dubbla lås: en studie av små och långsamma värderingsförändringar*. Stockholm: Institutet för framtidsstudier.
- Pettersson, T. & Esmer, Y. (2005). *Vilka är annorlunda? Om invandrades möte med svensk kultur*. Integrationsverkets rapport 2005:03.
- Prochaska, F. (2006). *Christianity and social service in modern Britain. The disinherited spirit*. Oxford: Oxford University Press
- Prouteau, L. & Wolff, F.C. (2008). "On the relational motive for volunteer work." *Journal of Economic Psychology*. 29:314–335.
- Putnam, R (2002). *Bowling alone: the collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster Paperbacks.
- Putnam, R. & Campbell, D. (2010). *Saving Grace: how religion divides and unites us*. New York: Simon & Schuster.
- Putnam, R. (1993). *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.

- Qvist, H.-P., Folkestad, B., Fridberg, T. & Wallman Lundåsen, S. (2019). "Trends in Volunteering in Scandinavia." I L. Skov Henriksen, K. Strømsnes & L. Svedberg (red.) *Civic engagement in Scandinavia: volunteering, informal help and giving in Denmark, Norway and Sweden*. Cham: Springer.
- Rasmusson, A. (2007). "Kyrka och samhälle." I M. Martinsson, O. Sigurdson & J. Svenungsson (2007). *Systematisk teologi. En introduktion*. Stockholm: Verbum.
- Riksidrottsförbundet (2004:3). *Varför lämnar ungdomar idrotten? En undersökning av fotbollstjejer och -killar från 13 till 15 år*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Riksidrottsförbundet (2016). *Idrottslyftet 2015 – utveckling för att behålla och välkomna fler*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Reuter, M., Wijkström, F. & von Essen, J. (2012). „Policy Tools or Mirrors of Politics. Government-Voluntary Sector Compacts in the Post-Welfare State Age." *Nonprofit Policy Forum* 3, (2). Publicerad online.
- Salamon, L. & Anheier, H. (1998). "Social origins of civil society. Explaining the non-profit sector cross-nationality." *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*. 9(3), 213–248.
- Sandberg, A., Sjölin, I. & Ganebo Skantz, J. (2019). *Dop i förändring: en studie av föräldrars aktiva val och församlingens strategiska doparbete*. Uppsala: Svenska kyrkan.
- Selle, P. (2013). "Reflektioner kring medlemsmodellens betydelse". I L. Trägårdh (red.). *Civilsamhälle klämt mellan stat och kapital. Velfärd, mångfald, framtid*. Stockholm: SNS Förlag.
- Seibel, W. & Anheier, H. (1990). "Sociological and Political Science Approaches to the Third Sector." I H. Anheier & W. Seibel (red.) *The Third Sector. Comparative Studies of Nonprofit Organizations*. New York: de Gruyter.
- Sundeen R. A. & Raskoff, S. A. (1995). "Teenage Volunteers and Their Values." *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 24(4), 337–357.
- SCB (2018). "Befolkningen ökar svagt på landsbygden". <https://www.scb.se/hitta-statistik/artiklar/2018/befolkningen-okar-svagt-pa-landsbygden/> (2021-10-22).
- SCB (2019). "Fler barn bor i storstäder i framtiden." <https://www.scb.se/hitta-statistik/artiklar/2019/fler-barn-bor-i-storstader-i-framtiden/> (2021-10-22).
- SCB (2020). Förskola, pedagogisk omsorg och fritidshem 1972–2020 i kommunal regi, <https://www.scb.se/hitta-statistik/temaomraden/jamstalldhet/jamn-fordelning-av-det-obetalda-hem--och-omsorgsarbetet/omsorg-om-barn/forskola-pedagogisk-omsorg-och-fritidshem-i-kommunal-regi/> (2021-12-14).
- SCB (2021a). Födda i Sverige. <https://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/manniskorna-i-sverige/fodda-i-sverige/> (2021-11-30).
- SCB (2021b). <https://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/manniskorna-i-sverige/foraldrars-alder-i-sverige/> (2021-12-14).
- SCB (2021c). <https://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/manniskorna-i-sverige/utrikes-fodda/#:~:text=De%20senaste%20%C3%A5ren%20har%20om%C3%A5nga,19%2C7%20procent%20av%20befolkningen> (2021-12-14).
- SCB (2021d). <https://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/utbildning-jobb-och-pengar/utbildningsnivan-i-sverige/> (2021-12-14).
- SCB (2021e). <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/utbildning-och-forskning/befolkningens-utbildning/befolkningens-utbildning/> (2021-12-14).
- SCB (2021f). <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/befolkning/befolkning->

- enssammansättning/befolkningsstatistik/pong/
tabell-och-diagram/helarsstatistik--riket/
befolkningsutveckling-fodda-doda-in--och-ut-
vandring-gifta-skilda/ (2021-12-14).
- SOM (2021). *Svenska trender 1986–2020*. Göte-
borg: Göteborgs universitet.
- Sveriges radio (2021). [https://sverigesradio.se/
artikel/fluor-har-blivit-scouters-under-pandemin](https://sverigesradio.se/artikel/fluor-har-blivit-scouters-under-pandemin)
(2021-12-20).
- Svedberg, L., Jegermalm, M. & von Essen, J.
(2010). *Svenskarnas engagemang är större än
någonsin: insatser i och utanför föreningslivet*.
Stockholm: Kulturdepartementet.
- SVT (2021). "Hit och dit flyttar svenskarna"
[https://www.svt.se/datajournalistik/hit-och-dit-
flyttar-svenskarna/](https://www.svt.se/datajournalistik/hit-och-dit-flyttar-svenskarna/) (2021-12-14).
- Taylor, C. (2001). "The Future of the Religious
Past." I C. Taylor (red). *Dilemmas and Connections:
Selected Essay*. Cambridge, MA: The Belknap Press
of Harvard University Press.
- Thurfjell, D. (2020). *Granskogsfolk: hur naturen
blev svenskarnas religion*. Stockholm: Norstedts
förlag.
- Tranvik, T. & Selle, P. (2007). "More centralization,
less democracy: the decline of the democratic
infrastructure in Norway." *State and civil society in
Northern Europe: the Swedish model reconsidered*.
Oxford, New York: Berghahn Books.
- Turunen, J. & Weinryb, N. (2017). "Volontärer i väl-
färdsstaten – Socialt arbete med transitflyktingar
som politisk handling." I S. Linde & R. Scaramuzzi-
no (red.) *Socialt arbete i civilsamhället – aktörer,
former och funktioner*. Lund: Studentlitteratur.
- Verba, S., Schlozman, K. & Brady, H. (1995). *Voice
and Equality: Civic Voluntarism in American Poli-
tics*. Cambridge: Harvard University Press.
- Vogel, J., Amnå, E., Munck, I. & Häll, L. (2003).
"Föreningslivet i Sverige: Välfärd, socialt kapital och
demokratiskola." *Sociologisk forskning*, nr 2:53–89.
- Warner, R.S. (2000). "Religion and new (Post-
1965) immigrants: Some research principles drawn
from field research." *American studies*. 41:267–286.
- Wass, H. (2008). "Generations and turnout. Gene-
rational effect in electoral participation in Finland." *Acta Politica* 35. Helsingfors universitet: Depart-
ment of Political Science.
- Wijkström, F. & Einarsson, T. (2006). *Från natio-
nalstat till näringsliv? Det civila samhällets
organisationsliv i förändring*. Stockholm: Stock-
holm School of Economics, EFI.
- Wijkström, F. (2011). "Charity Speak and Busi-
ness Talk. The On-Going (Re)hybridization of Civil
Society." I F. Wijkström & A. Zimmer (red.) *Nordic
Civil Society at a Cross- Roads*. Baden: Nomos.
- Wijkström, F. (2012). *Civilsamhället i samhäll-
skontraktet. En antologi om vad som står på spel*.
Stockholm: European Civil Society Press.
- Wilson, J. (2000). "Volunteering." *Annual Review of
Sociology*, 26, 215–240.
- Willander, E. (2016). "Ung ledare i Svenska kyrkan:
en fråga för alla?" *Nyckeln till Svenska kyrkan 2016*.
Uppsala: Svenska kyrkan.
- Willander, E. (2017). "Young Leaders in The Church
of Sweden." I F. Schweitzer, T. Schlag, H. Simojoki,
K. Tervo-Niemelä & W. Ilg (red). *Confirmation,
Faith and Volunteerism: A longitudinal study of
protestant adolescents in the transition towards
adulthood*. München: Güters Loher Verlags Haus.
- Willander, E. & Stockman, M. (2020). *Ett mångreli-
giöst Sverige i förändring*. Stockholm: SST.
- Wuthnow, R. (1991). *Acts of Compassion. Caring
for others and helping our selves*. Princeton: Prin-
ceton University Press.
- Youniss, J. & McLellan, J. A. (1999). "Religion, com-
munity service, and identity in American youth." *Journal of Adolescence*, 22(2), 243.

DEN HÄR RAPPORTEN HANDLAR OM IDEELLT ARBETE INOM SVENSKA KYRKANS BARN- OCH UNGDOMSVERKSAMHET. Genom att sätta fokus på möjligheter och utmaningar i dagens arbete bidrar rapporten med ökad förståelse för idealitetens utmaningar. Studien bidrar med en övergripande bild av hur motiven till ideellt arbete har förändrats över tid, hur religion fungerar som resurs för ideellt arbete samt hur Svenska kyrkan som professionaliserad organisation både skapar möjligheter och hinder för idealitet.

Trots stora förändringar i samhälle, kyrka och verksamhet har det inte skett någon dramatisk förändring de senaste två decennierna utifrån vem som är ideell. Studien visar att familjebakgrund och uppväxtförhållanden spelar roll för vem som senare i livet arbetar ideellt i Svenska kyrkans barn- och ungdomsarbete, men också att de ideella inte är en homogen grupp. Det finns olika vägar in till ideellt arbete som skapar drivkrafter till fördjupat engagemang. Unga personer som arbetar ideellt betonar i högre grad innehållet i verksamheten och yttre faktorer som kompisar som deras anledning till att vara aktiva medan äldre snarare lyfter fram inre motiv som att känna mening.

Studien visar också att församlingarnas val att ställa in eller ställa om verksamheten under coronapandemin har haft stora konsekvenser för idealiteten. Tecken finns på att pandemin kan ha varit mer av en parentes i de äldres församlingsengagemang men en punkt för de unga. Det kan i sig få stor påverkan på framtida ideellt arbete och församlingsliv.

I studien behandlas också församlingarnas strategiska arbete med idealitet. Församlingar som arbetar med utarbetade handlingsplaner för rekrytering, har också fler och mer engagerade ideella i arbete med barn och unga.

Sara Fransson är doktor i statsvetenskap och verksam vid forsknings- och analysenheten vid kyrkokansliet i Uppsala. Jonas Bromander är docent i religionssociologi. Johan von Essen är professor i livsåskådningsvetenskap, inriktning civilsamhällesstudier, vid Centrum för civilsamhällesforskning, Ersta Sköndal Bräcke Högskola.

